REVISTA ISTORICĂ

Anul al XIII-lea, N-le 4-6. April-Iunie 1927.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE

N. IORGA

cu concursul
mai multor specialiști

SUMARIUL:

L. Baidaf: Pagini străine din trecutul țerii: Petru-cel-Mare la Prut (1711), documente contemporane.

N. Iorga: Noi scrisori ardelenești privitoare la istoria Românilor.

N. Iorga: Un Evreu turcesc despre țerile noastre în secolul al XVIII-lea (urmare).

* * * Cuvinte românești în dialectul Armenilor din Transilvania. — Cîteva note istorice.

* * * Trei plîngeri diferite.

N. Iorga: † V. Pârvan.

Documente de *N. Iorga* și *T. G. Bulat.*

Dări de samă, Cronică și **Notițe** de *N. Iorga.*

1927
TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul **30 Lei.**

www.dacoromanica.ro

Anul al XIII-lea, n-le 4-6. April-Iunie 1927.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ. DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ de N. IPRGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

PAGINI STRĂINE DIN TRECUTUL ŢERII

Petru-cel-Mare la Prut (1711)

— DOCUMENTE CONTEMPORANE —

Victoria rusească de la Pultava (8 Iulie 1709) împotriva armatelor lui Carol al XII-lea al Suediei, care deslănţuise în sînul cabinetelor din Occidentul Europei o furtună de nelinişte şi nesiguranţă, picurase în acelaşi timp în sufletul creştinilor obijduiţi din Balcani speranţa unei ere nouă, care trebuia să aducă apropiata lor desrobire de supt jugul secular şi odios al Semilunii.

La Moscova, în palatul din Cremlin, unde bătea inima creştinătăţii din Răsărit, serbările în cinstea gloriosului Ţar, care amputase pămîntul nenorocitului său vecin de teritoriile bogate şi roditoare ale Finlandei, Pomeraniei şi Ingreliei, se ţineau şir.

Încărcat de ani şi muncit de dorul de a-şi sfîrşi zilele pe tronul unei ţeri libere, Voevodul Munteniei, Brîncoveanu, trimise, în numele creştinilor din Balcani, o solie în a doua Capitală a Ţarului, ca să-l felicite pentru frumoasa sa izbîndă.

Şi Petru-cel-Mare, topit mai mult de oboseala petrecerilor decît de greutăţile războiului, distribuia solilor portretul său, împodobit cu briliante, iar în inimile lor infiltra mirajul unei apropiate expediţii, netăgăduit victorioase, contra Necredincioşilor. Şi, ca un act de cuminţenie politică, sfătuia misiunile venite în pelerinaj să păstreze, pănă în ajunul zilei de izbăvire, cel mai desăvîrşit secret asupra intenţiilor ce le nutreşte.

Cum nu era uşor de găsit un pretext plausibil pentru a declara război unui vecin care, de un lung şir de ani, respectase cu sfinţenie textele tratatelor, Împăratul, ca în toate situaţiile grele, ceru sfatul credinciosului său Lefort, furnisorul de idei, care avea leac pentru toate problemele ce muncesc omenirea. Şi acest mentor, sclav numai al raţiunilor de interes, in-

www.dacoromanica.ro

dică stăpînului său un ţap ispăşitor de mare preţ: Carol al XII-lea.

Tîrguşorul Bender, în Basarabia, unde se refugiase nefericitul rege al Suediei, izgonit de viforul vremurilor, devenise în ochii diplomaţiei occidentale o cutie a Pandorei, de unde putea în orice moment ieşi geniul răului, pentru a devora Continentul. Intrigile cabinetelor urmăriau pănă în fundul ascunzătorii sale pe acest prinţ căruia victoria de la Narva îi mai păstrase reflexul unei glorii solide. Miniştri, diplomaţi, generali veniau, în cursul anilor 1710-11, în acest neînsemnat punct, devenit, pe harta diplomaţiei, o fortăreaţă de necucerit.

Astfel, trec prin Iaşi, în drum spre Bender, în această epocă, în mai multe rînduri, contele Guildenstierne, ambasadorul Suediei la Viena; baronul Jeffreys, trimis de guvernul engles în misiune secretă; contele Berzini, colonelul Poniatowski, etc. Parlamentările acestea misterioase încep a nelinişti guvernul de la Moscova. Se ştia acolo că ruşinea suferită la Pultava de acest rege ambiţios înfipsese rădăcini adînci în sufletul lui. Primejdia de a avea în coasta Împărăţiei pe un duşman atît de răzbunător făcuse pe monarhul Rusiei să ceară, în două rînduri, Sultanului, izgonirea din Statele lui a acestui oaspe puţin comod. În urma refusului Padişahului, Ţarul trimite, în Octombre 1710, un ultimatum la Constantinopol. Din acest moment războiul e virtual declarat.

Teatrul războiului, care va începe în Iulie viitor, fiind Moldova, iar printre actorii de primă importanţă cari au participat la el găsindu-se Domnii ţerilor româneşti, vom spicui din puţinele şi rarele gazete ale vremii numai acele ştiri care, direct sau indirect, privesc istoria românească. Ziarele epocei, care, mai toate, reflectă spiritul guvernului, bi-săptămînale, săptămînale sau lunare, inclină, cu mici excepţii, cumpăna simpatiilor lor în favoarea armelor aliate ruso-polonese.

Focarele de informaţii fiind aceleaşi pentru toată presa europeană, adevărul va suferi multă vreme deghisări îndrăzneţe, pănă ce vor sosi, în toamna lui 1711, primele ştiri din izvoare turceşti.

* * *

La începutul veacului al XVIII-lea, Olanda era o piaţă de cea mai mare însemnătate pentru librăria internaţională. Vom aminti

www.dacoromanica.ro

în treacăt că la Pierre Brunel, editor din Amsterdam, s'a tipărit, în 1712, o broşură anonimă asupra campaniei de la Prut, în care impresiunile unui martor ocular sînt clasate fără niciun discernămînt, şi care formează cel mai veninos rechisitoriu împotriva lui Constantin Brîncoveanu. La R. & G. Werstein, librari din acelaşi oraş, a apărut, după terminarea campaniei, o hartă a Moldovei, printre cele mai rare care se cunosc. Abraham Treusel, librar din Haga, tipăreşte, trei luni după uciderea lui Brîncoveanu, în 1714, o relaţiune foarte curioasă a acestei drame.

„Mercure Politique et Historique", un periodic lunar in 12°, tipărit la Haga de editorul Henri von Bulderon, dă adăpost minciunilor oficiale ruseşti, sosite prin canalul Poloniei, şi în „reflecţiunile" ce le face asupra ştirilor primite desvăluie o atitudine pătimaşă şi foarte parţială.

În No. său din Ianuarie 1711 cetim la pagina 31:

„Prinţul Moldovei, fiul faimosului Mauro-Cordato, şi Voevodul Valahiei, au fost destituiţi, fiindcă au sfătuit Poarta să menţină pacea".

Această afirmare ipocrită tindea netăgăduit să insinueze cetitorilor ideia că singurul răspunzător al măcelului ce se pregăteşte în Răsăritul Europei ar fi Turcia. Iar la pagina 55 a aceluiaşi număr, cronicarul face următoarele reflecţii:

„Politica Porţii de a ridica armele împotriva unui duşman încărcat de glorie e, fără îndoială, o politică proastă. Cînd eşti încredinţat că nu te poţi pune de-a curmezişul lui, înseamnă a te arunca orbeşte în ghiarele morţii. Armata turcească a pierdut de foarte multă vreme calităţile sale războinice."

Primele ecouri ale pregătirilor de războiu ni le aduce gazeta lunară din Paris, „Mercure Galant", în Ianuarie 1711, paginile 301-302:

„Se scrie din Danzig că s'au primit acolo ştiri despre întrarea a 40.000 de Tatari în Valahia. 12.000 de Ieniceri se pregătesc pentru aceiaşi destinaţie."

Ruptura între Rusia şi Poartă se va cunoaşte în Ianuarie abia la Paris. La 10 acestei luni, bătrîna gazetă fundată de Renaudot, „Gazette de France", publică o corespondenţă din din Veneţia, datată de la 13 Decembre 1710:

„Se confirmă din Viena, cu diferite detalii, ştirile referitoare la o ruptură apropiată între Poartă şi Moscoviţi. După ordinele

www.dacoromanica.ro

primite de la stăpînul său, ambasadorul Ţarului a răspuns cu îngîmfare Înălţimii Sale, în ultima audienţă ce acesta i-o acordase. Ministrul Ţarului a insistat din nou pentru expulsarea regelui Suediei. Veşti primite din Valahia spun că un corp din cele mai bune trupe ruseşti se îndreaptă spre frontiere."

Atitudinea arogantă a ministrului Rusiei la Constantinopol, contele Tolstoi, provoacă arestarea sa în faimoasa închisoare a Celor şepte turnuri.

Printr'un alt izvor, „Gazette d'Amsterdam", jurnal de format in 4°, publicat Marţi şi Vineri, în patru pagini şi un suplement, numărul din 13 Ianuarie 1711, aflăm care e situaţia, în aceste momente turburi, la Bucureşti şi la Iaşi:

„Regele Suediei n'a părăsit încă Benderul. Ofiţerii săi cari se aflau la Iaşi au fost chemaţi de Suveran, în vederea unui Consiliu de războiu. Hospodarul Moldovei a fost detronat şi în locul său a fost numit Russety. Poporul Valahiei şi al Moldovei e atît de asuprit, încît cea mai mare parte din locuitori părăsesc căminurile lor pentru a se retrage în Polonia şi în Ungaria."

Destituirea prinţului Moldovei, după o foarte scurtă domnie, e confirmată de către o scrisoare din Viena de la 26 Decembre 1710, pe care o cetim în „Gazette de France" la 17 Ianuarie:

„Nicolae Mavrocordat, care fusese de puţin timp întronat pe Scaunul Moldovei, a fost destituit, fiind bănuit că ar fi întreţinut legături ascunse cu Moscoviţii."

În acelaşi număr, un pasagiu dintr'o corespondenţă din Hamburg, de la 3 Ianuarie:

„Toate ştirile care sosesc de la frontiere anunţă ruptura între Sultan şi Ţar. Regele Suediei ridică oştiri numeroase în Ucraina, Moldova şi Valahia."

La 27 Ianuarie 1711, „Gazette d'Amsterdam" conţine următoarea notiţă de la Berlin, cu data de 20 ale aceleiaşi luni:

„Noul Hospodar al Moldovei, numit Dimitraneski *(sic)*[1], a întrat în stăpînirea noii sale demnităţi la 17 a lunii trecute."

Declaraţia de războiu se făcuse cu multă pompă la Constantinopol. Manifestul publicat cu această ocasie de Sultan, într'o formă lirico-religioasă, şi care anunţa poporului furtuna ce se grămădia la hotare, puse cu multă destoinicie pecetea ipocrisiei

[1] E vorba de Dimitrie Cantemir.

www.dacoromanica.ro

şi a duplicităţii pe fruntea guvernului moscovit. În Februar 1711 soseşte la Viena, trimis pe cale particulară de la Bucureşti, un exemplar din acest manifest.

Un periodic olandes, «Lettres Historiques", publicat la Haga de editorul Adrian Moetjens (care, în acea epocă, avea furnitura exclusivă a ştirilor politice), în numărul său din Februarie 1711, pp. 154-161, trece în revistă evenimentele din Răsăritul Europei. Jurnalul menţionează destituirea Domnului Moldovei, N. Mavrocordat, pentru simpatiile lui făţişe pentru Ţar, şi afirmă că viaţa fostului Voevod s'ar afla în mare primejdie. El a fost înlocuit cu „un oarecare Grec, numit Dimitransky", care a şi sosit în Capitala sa. Poarta va pune pe picior de războiu, pe lîngă un foarte mare număr de Turci şi Tatari, 30.000 de Cazaci, Moldoveni şi Valahi.

Printr'o scrisoare din Danzig, «Gazette d'Amsterdam» din 3 Februar 1711 aduce în Europa occidentală ştiri despre mişcarea de trupe la frontierele celor două Împărăţii duşmane:

«Generalul Janus a adus la cunoştinţa ofiţerilor ruşi că el crede că ar fi nemerit să se facă o năvălire în Moldova, înainte ca Turcii să fi trecut Dunărea. Prin spionii săi, de la Iaşi şi Bender, acest general a fost informat de concentrarea a 10.000 de Turci în vecinătatea Benderului.»

O scrisoare din Leipzig, de la 25 Ianuar, publicată în acelaşi număr, spune între altele:

«Din Iaşi vin veşti că Turcii fac mari pregătiri pentru viitoarea campanie. La începutul lui Martie, regele Suediei se va pune în fruntea unei armate pentru a întra în Polonia.»

Ruşii pun mari speranţe în talentele militare ale generalului Janus, pentru a termina pregătirile de războiu înaintea duşmanului. Cetim în «Gazette de France» de la 7 Februar un pasagiu dintr'o corespondenţă din Hamburg de la 23 Ianuar:

«Ţarul a ordonat plecarea a 20.000 de oameni spre Nistru şi frontierele Moldovei, pentru a se opune la întrarea Turcilor în Polonia. S'a aflat din scrisorile venite de la Iaşi (22 Decembre), cît şi din acelea ale generalului Janus, că noul Hospodar al Moldovei, numit Cantemir, a luat în primire acest principat la 17 ale lunii trecute.»

Doritor de a cunoaşte înclinaţiile politice ale noului Hospodar al Moldovei, Carol al XII-lea cere credinciosului său ministru la

www.dacoromanica.ro

Constantinopol relaţiuni directe. Şi Neugebauer îi trimite, la începutul lui Ianuarie, un raport amănunţit, pe care, Cerul singur ştie pe ce cale, «Mercure Galant» din Paris putuse să şi-l procure şi din care publică, în No. său din Martie, p. 66 şi următoarele, un extras:

«La 25 Novembre, Mavrocordat, prinţ al Moldovei, a fost detronat. El era o creatură a Vizirului Alî-Paşa, destituit şi el. În locul Hospodarului Moldovei a fost înscăunat Dimitrie Cantemir, scoborîtor din Tatari şi bun Suedes.»

Raportul acesta, pe cît de măgulitor pentru amorul-propriu naţional al ambasadorului suedes, pe atît de puţin corespunzător adevărului, găsise, fără îndoială, drumul sufletului Suveranului său.

La Paris, unde puţinele gazete ce există la sfîrşitul domniei lui Ludovic al XIV-lea primiseră ordinul Cancelariei Afacerilor Străine de a pune stăvilar efusiunilor lirice faţă de războiul din Răsărit, din grija ambasadorului Regelui-Soare la Constantinopol, Ferriol, soseşte, în Martie 1711, în ziua înmormîntării lui Boileau, un lung memoriu asupra campaniei ce se deschide, şi al cării făuritor, în mare măsură, fusese acest ministru.

«Lettres Historiques», publicaţia lunară de la Haga, care-şi făcuse o specialitate din mototolirea adevărului, scrie în Martie 1711, pagina 271:

«Maurocordato e încă în viaţă şi se pare că va scăpa din focul revoluţiei. El a fost Hospodar al Valahiei, şi nu al Moldovei. Această provincie e guvernată de un Voevod numit Cantemir-Agli, creatură a Hanului Crimeii.»

La 14 Martie 1711, «Gazette de France» scrie, pe basa unei corespondenţe din Veneţia, că Sultanul se pregăteşte să plece la Adrianopol şi de acolo în Moldova, unde a fost fixată întîlnirea armatelor sale. Tot din acel număr, dintr'o scrisoare din Viena, aflăm că Hospodarii Moldovei şi Valahiei au primit ordine urgente de la Constantinopol să trimită neîntîrziat în Turcia un mare număr de cai şi boi destinaţi pentru artilerie şi pentru hrana trupelor.

Iar la 20 Martie 1711 «Gazette d'Amsterdam» află din Polonia că mai multe poduri au fost construite de către Turci pe Dunăre şi alte rîuri din Moldova, şi că armatele lor vor întra în campanie la începutul primăverii. Aceiaşi gazetă aduce, la 24

www.dacoromanica.ro

Martie, cîteva precisiuni asupra furniturilor impuse de Poartă Domnilor romîni:

«O scrisoare din Lemberg de la 13 Februar spune că Turcii adună o mare cantitate de material la Oglusa[1] şi la Zacea[2] pentru construirea unui pod peste Dunăre, imediat ce acest fluviu va deveni practicabil. S'a trimis poruncă Voevozilor Valahiei şi Moldovei ca să furnizeze: primul 600 şi al doilea 400 de cai pentru serviciul artileriei. Regele Suediei, însoţit de Palatinul Chievului, venise la Căuşani (la 2 leghe de Bender). Prinţul Moldovei, aflînd că acest Palatin se pregăteşte să vină la Iaşi, trimise cîteva companii de onoare înaintea lui la Zezova (Ţuţora); Voevodul, însă, s'a întors la Bender, şi de acolo a plecat în Crimeia.»

Vineri, 17 Aprilie 1711, „Gazette d'Amsterdam" aduce o ştire foarte curioasă, comunicată de o scrisoare din Lemberg cu data de 25 Martie:

„Turcii lucrează cu multă înfrigurare la construirea podurilor peste Dunăre, în apropiere de Isaccea. Hospodarul Valahiei se retrage, şi se spune că va fi înlocuit cu Mavrocordat, fost Voevod al Moldovei. Se afirmă că Sultanul Bugeacului, după ce devastase cîteva regiuni din Moldova, lîngă Opusna (Lăpuşna) s'a retras. Regele Suediei, care se mai găseşte la la Bender, a primit o sumă de bani şi stofe destinate armatelor sale; hainele acestor trupe se lucrează la Iaşi".

În cursul lunii Maiu, nu găsim decît o singură ştire, publicată de „Gazette d'Amsterdam" la 26:

„Scrisori de la Iaşi din 29 Iunie trecut spun că locuitorii acestei capitale au silit pe Cazacii cari se aflau acolo să plece, de teamă să nu fie cumva atacaţi pe neaşteptate de către Turci. Nu există încă armată turcească concentrată la Dunăre."

În Iunie 1711 nu se cunoaşte în Europa tratatul încheiat cu două luni mai înainte la Jaroslaw între Cantemir şi Ţar; primul se obligase, în schimbul independenţei ţerii sale şi al tronului ereditar în familia sa, să ajute cu oşti şi provisiuni pe monarhul moscovit.

[1] Obluciţa.
[2] Isaccea.

www.dacoromanica.ro

„Gazette de France“ de la 20 Iunie publică următoarea notiță trimisă din Hamburg la 5 a aceleiași luni :

„Știrile de la frontieră spun că Hospodarii Valahiei și Moldovei adună trupele lor pentru a le reuni cu armatele turcești, în drum spre Dunăre.“

Trei zile în urmă, aceiași gazetă scrie că regele Suediei a sosit la Iași la 2 Maiu. Armatele Țarului se apropie numeroase de hotarele Moldovei. Iată ce conține în această privință „Mercure Galant“ din Paris, în numărul său din Iulie 1811, pp. 64-7 :

„Scrisorile din Cracovia, Varșovia și Dresda, sosite prin Jaroslaw, spun că Țarul a expediat spre Dunăre 25 de mii de oameni supt comanda contelui Wisback, pentru a împiedeca pe Turci de a trece acest fluviu. Aceleași scrisori adaugă că Hospodarii Moldovei și Valahiei au primit ordin să trimită la Bender două pînă la trei sute de mii de boi, pentru hrana armatelor Marelui Vizir, care se apropie de Dunăre.“

Detalii mai precise asupra marșului trupelor turcești ni dă o revistă lunară, editată la Verdun de Claude Muguet, în numărul său din Iulie 1711, tomul XV, p. 63, întitulată „Journal historique sur les matieres du temps“ :

„Marele Vizir ar fi venit până aproape de Bender sau Tchin ; acest oraș e situat pe rîul Nistru la 20 de leghe la Sud de Orichovo (Orheiu) și la 60 de Iași sau Iazy, capitala Moldovei. În afară de numeroasa armată formată la Adrianopole, el mai avea trupele trimise de Moldova și Valahia (?), fără a mai vorbi de Tatari“.

La 4 Iulie «Gazette de France» scrie că se așteaptă la Bender «Hospodarii Valahiei și Moldovei» cu armatele lor.

În numărul său de Vineri, 10 Iulie 1711, «Gazette d'Amsterdam», care, ca mai toate publicațiile epocei, încrustează la răbojul istoriei, fără niciun control sau discernămînt, știrile ce i se trimit prin canalul Poloniei, publică următoarea corespondență din Jaroslaw, de la 10 Iunie :

„50 de mii de Ruși au trecut Nistrul la Rasowa [1]. Soroca a căzut în mănile generalului Wersback. Suedesii sînt foarte alarmați la Bender. Turcii n'au terminat încă faimosul lor pod ; și,

[1] Rașcov.

www.dacoromanica.ro

dacă Ruşii ajung înaintea lor la Dunăre, campania va deveni cu neputinţă pentru Sultan".

Iar, în suplementul aceluiaşi număr, citim următoarea scrisoare din Stenawa de la 18 Iunie, sosită pe cale particulară:

„Ţarul a plecat la 11 de la Jaroslaw[1] şi regele Poloniei la 12. Turcii au trimis la Constantinopol pe regele Suediei, pentru a fi acolo în siguranţă. Tot acolo se află Palatinul Chievului şi Hospodarul Moldovei (?). Ei au construit un pod lîngă Obluciţa la 30 de mile de Iaşi. Cazacii, Ruşii şi Valahii au bătut pe Tatari lîngă Javran; o mare parte s'a înecat în Nistru. Mulţi Valahi fug spre Nistru, nevrînd să servească în rîndurile Turcilor. Valahii au furnisat Moscoviţilor numeroase provisii, pe care aceştia le-au transportat în lagărul lor, la Iampol. Oştirile moldoveneşti şi munteneşti se concentrează în Sudul Ţuţorei, lîngă Prut."

La 14 Iulie 1711 „Gazette d'Amsterdam" aduce, printr'o scrisoare de la Varşovia datată din 30 Iunie, primele ştiri despre o cooperare a oştirilor lui Cantemir cu armatele moscovite:

„Se aşteaptă cu multă nerăbdare primele veşti de la armata rusească. Cäteva informaţii spun că, după ce generalul Şeremetov înaintase pănă lîngă Iaşi cu jumătate din oastea sa, Hospodarul Moldovei s'a hotărît în sfîrşit să treacă de partea Rusiei. Din porunca lui, toţi Turcii cari se găsiau la Iaşi au fost măcelăriţi. La Bîrlad şi în alte oraşe moldoveneşti Turcii au avut aceiaşi soartă. Prinţul Moldovei, după ce trimisese generalului Şeremetov tot felul de provisiuni ce putuse să adune în satele sale, se puse în fruntea a 20.000 de oameni pentru a se uni cu trupele Ţarului. Dacă aceste ştiri se confirmă, se speră că şi Hospodarul Valahiei va urma pilda lui."

Jurnalul parisian «Gazette de France», care extrage substanţa presei olandese, scrie la 18 Iulie 1711 următoarele:

„Cît priveşte afacerile din Moldova, ştirile care vin din aceste părţi sînt atît de variate, ba chiar atît de contrazicătoare, încît pînă azi nu putem pune temeiu pe ele. Unele spun că Moscoviţii, în număr de 25, 30 sau 35 de mii, după ce au trecut Nistrul, au luat drumul spre Bender; că Turcii, fiind inferiori în număr,

[1] La 10 Iunie 1711 Petru-cel-Mare încheiase un tratat de alianţă cu regele Poloniei.

www.dacoromanica.ro

s'au retras spre Dunăre; că Valahii şi Moldovenii s'au unit cu Ruşii; alte ştiri, care par mai adevărate, susţin că Valahii au bătut o parte din oştile Ţarului, care încercaseră să treacă un pod peste Nistru."

Măcelărirea Turcilor la Iaşi şi alte oraşe din Moldova din ordinul Domnului e confirmată de o scrisoare din Hamburg de la 10 Iulie, publicată de „Gazette de France" la 25 ale aceleiaşi luni.

La 28 Iulie 1711 aflăm, în sfîrşit, prin „Gazette d'Amsterdam" (după o corespondenţă din Varşovia de la 11 Iulie), că Ţarul a plecat spre teatrul războiului:

„S'a primit aici ştirea că Ţarul şi întreaga cavalerie moscovită se îndreaptă spre Nistru. Infanteria şi artileria au trecut de mult acest rîu. Ele sînt concentrate în jurul Benderului şi aşteaptă sosirea Împăratului, pentru a întra în acţiune. Se ştie azi în chip sigur că Voevodul Moldovei s'a declarat în favoarea Ţarului şi că a poruncit să se ucidă pînă la unul Turcii din ţara sa."

Gestul pripit al Spătarului Toma Cantacuzino, care trecuse, înainte de momentul hotărît, de partea Ruşilor, compromite în ochii Turcilor pe Voevodul prudent al Ţerii-Româneşti. Cu un simţ ascuţit al primejdiei în care se găseşte, Brîncoveanu, care începe a-şi teme zilele, cere ospitalitatea Împăratului german, pentru a se pune, la nevoie, la adăpostul vîntului de răsbunare ce suflă de la Constantinopol. O scrisoare din Viena, de la 18 Iulie, pe care o cetim în „Gazette d'Amsterdam" de Vineri, 31 Iulie 1711, conţine privitor la intenţiile prinţului muntean pasagiul următor:

„Voevodul Valahiei a cerut Curţii vienese voia de a se retrage în Transilvania, dacă împrejurările o vor cere. Stăpînirea noastră a crezut însă nemerit să nu admită această cerere, pentru a înlătura o ruptură posibilă cu Turcii."

Iar în suplementul său la acest număr, „Gazette d'Amsterdam" complectează cu cîteva amănunte informaţia de mai sus:

„Cu toate că, în mod oficial, Curtea vienesă a refusat cererea Hospodarului Valahiei de a se retrage în Transilvania, pe ascuns a fost totuşi înştiinţat că, de oare ce a fost totdeauna un prieten credincios al Casei Austriei, va putea întra în această provincie, cînd se va simţi ameninţat de Turci. Curtea a trimis,

www.dacoromanica.ro

în acest scop, generalului Stainville, guvernatorul principatului, ordinele necesare."

Curagioasa publicaţie a lui Muguet, «Journal Historique sur les matières du temps», de la Verdun, e printre rarele gazete ale epocei care vîntură cu ştiinţă şi metodă ştirile privitoare la războiul din Moldova pe care le împrăştie Polonia, acest vast focar de minciuni. În numărul său din August 1711, pagina 129, cetim:

„Veşti din Danzig afirmă că Moscoviţii au dat foc provisiilor şi nutreţului ce se găsiau în Moldova, pentru a împiedeca pe Turci de a rămînea în această ţară. Cu toate că regele Poloniei garantează exactitatea acestor ştiri, s'au găsit oameni chiar la Curtea lui cari le socot suspecte; dar depărtarea de aproape 220 de leghe nemţeşti de la Bender până la Dresda nu îngăduie particularilor să se lumineze asupra evenimentelor ce se desfăşoară în Moldova, de oare ce nici Turcii, nici Ruşii n'au stabilit niciodată poştă regulată în ţerile lor."

Periodicul de la Haga „Mercure Historique et Politique", care face jocul patimilor şi al intereselor Moscovei şi Varşoviei, pune, în numărul său din August 1711 pagina 143, într'o lumină foarte favorabilă succesele imaginare culese pînă acum de armatele Ţarului:

„Nu trebuie să se ţină samă de ştirile, primite din mai multe locuri, privitoare la o luptă ce s'ar fi dat lîngă Nistru, şi despre care unele afirmă că s'a terminat în favoarea Regelui Suediei. iar altele că Ruşii au ieşit învingători. Ceia ce e sigur, e că Valahia, Moldova şi Circasia s'au declarat definitiv pentru Ţar. În oraşele Bîrlad, Roman, Bacău şi Iaşi, toţi Turcii au fost ucişi din ordinul Hospodarului. Toate magasinele de aprovisionare pe care Turcii le construiseră în aceste două provincii au căzut în mînile Ruşilor; de asemeni 50.000 de boi şi 6.000 de oi, cumpăraţi de Marele Vizir în Moldova şi Valahia."

Iar la pagina 149 cetim următoarele „reflecţii" ale gazetarului:

„Cel mai însemnat avantagiu pe care Ţarul l-a obţinut până acum, e de a fi cîştigat de partea lui pe Voevozii Moldovei şi Valahiei împreună cu ţerile lor. Acest lucru va produce efecte mari: îndepărtează de la frontierele Poloniei şi Rusiei teatrul războiului; pune la îndemîna Împăratului numeroase mijloace de a urmări pe Turci până peste Dunăre; măreşte armata lui cu cîteva mii de oameni, neîmpăcaţi duşmani ai Turcilor; ma-

www.dacoromanica.ro

gasinele şi cetăţile făcute de aceştia în cele două provincii rămîn la dispoziţia armatelor ruseşti ; într'un cuvînt, dacă Benderul va cădea în mînile oştilor moscovite, trecerea Dunării de către Marele Vizir devine cu neputinţă."

Celalt periodic de la Haga, „Lettres Historiques", tomul 40, din August 1711, pp. 131-5, publică următoarele ştiri fantesiste despre nişte lupte care s'ar fi dat în Moldova, şi se fereşte să arăte izvorul de unde le-a cules :

„Nu mai încape azi nicio îndoială despre supunerea Hospodarilor Moldovei şi Valahiei ; toate scrisorile asigură acest fapt şi arată diferitele împrejurări în care a avut loc ; ele spun, între altele, că aceasta s'a întîmplat în Iunie, după ce Laşul a fost ocupat de trupele brigadierului Cropotov. Acest ofiţer primi, în numele Ţarului, jurămîntul de credinţă al Voevodului Moldovei şi al boierimii ţerii. Ele mai spun că după aceia Moldovenii se retraseră într'o pădure, pe care o întăriră cu trunchi de copaci şi foarte multe cară şi căruţe. Cîteva mii de Suedesi, Cazaci şi Polonii, comandaţi de Palatinul Chievului, îi atacară ; dar, urmăriţi de armatele ruseşti, fură nevoiţi să se retragă. Mai mult de cinci sute de Turci fură ucişi. Ruşii au ridicat în urmă din mănăstirile Putna şi Solca optsprezece lăzi pline cu argintărie pe care Palatinul le ascunsese acolo."

Ţarul Rusiei dăduse trei sute de pungi lui Brîncoveanu şi una sută treizeci lui Cantemir pentru a ridica în ţerile lor oştiri. Cu toată discreţia cu care actul acesta fusese învăluit, el ajunge, prin canalul Cracoviei, la urechile „Gazetei" din Amsterdam. Iată ce cetim în numărul ei din 4 August 1711 :

„Moldova şi Valahia s'au supus M. S. Ţarului. Împăratul a dat Hospodarului Valahiei o sumă considerabilă de bani, pentru a ridica armate în ţara sa, ceia ce el şi execută punctual. Treizeci de mii de oameni (?) au fost înrolaţi până acum, iar peste trei săptămîni va mai avea încă atîţia. Fiecare soldat primeşte în momentul înrolării 5 galbeni. Solda lor e de 18 franci pe lună [1]. Hospodarul Moldovei a ridicat la rîndul lui douăzeci de mii de Transilvăneni, optsprezece mii de Unguri şi Croaţi."

Iar zece zile mai tărziu aceiaşi gazetă revine asupra informaţiei

[1] „Trois écus."

www.dacoromanica.ro

de mai sus. O scrisoare din Iaşi de la 29 Iunie, ajunsă la Amsterdam nu se ştie pe ce cale, conţine următoarele:

„Contele Şeremetov, feldmareşalul-general, în fruntea a patruzeci de mii oameni de elită, se îndreaptă spre Ţuţora, pentru a întîmpina pe Ţar la Obluciţa unde trebuia să fi sosit ieri, cu grosul armatei sale de optzeci de mii de combatanţi. M. S. va merge înaintea Marelui Vizir, care şi-a stabilit tabăra la Obluciţa, peste Dunăre. Contele de Cantanizeni *(sic)*, general de cavalerie, a fost trimis de Hospodarul Valahiei în întîmpinarea Împăratului. Prinţul Valahiei, care a primit importante sume de la Ţar, continuă cu mult succes ridicarea de oştiri. Au fost numiţi toţi ofiţerii cari vor comanda aceste trupe."

La 22 August 1711 găsim în «Gazette de France» primul ecou al defecţiunii impuse de necesităţi lui Brîncoveanu:

«Ştirile sosite din Polonia sînt foarte confuse; ele spun că Ţarul a sosit la Ţuţora, pe Prut; că Hospodarul Valahiei, despre care se zicea că se unise cu trupele ruseşti, cu douăzeci de mii de oameni, nu s'a pronunţat încă; că acel al Moldovei, în loc să se unească de asemenea cu Moscoviţii, cu douăzeci de mii de oameni, şi să ridice alţi douăzeci de mii, cu banii Ţarului, s'a refugiat în tabăra împărătească, cu cîţiva boieri şi cu garda sa. Alte informaţii pretind că ar fi fost ridicat cu forţa de către Ruşi. De altfel, nu credem că Ţarul să fi înaintat până la Dunăre cu optzeci de mii de oameni, pentru că nu sînt magasine de aprovisionare în tot lungul acestui drum. Cu atît mai mult ne îndoim, cu cît se scrie că toată Podolia e pustiită, pe o întindere de zece leghe în lăţime, de un potop înspăimîntător de lăcuste."

Între 15 şi 25 August 1711 circulă cele mai absurde zvonuri în Occident despre o victorie a Ruşilor în Moldova. Nu se arată locul, nici împrejurările. La Viena ştirea înfrîngerii armatelor Ţarului soseşte la 13 August, dar e întîmpinată cu neîncredere. «Gazette d'Amsterdam» publică la 28 August o corespondenţă din capitala Austriei, de la 15 ale acestei luni:

„S'a aflat aici că Turcii au fost învingători; însă nu se pune niciun temeiu pe această ştire. Din Moldova se scrie că lăcustele au devastat complect holdele şi livezile. N'a mai rămas niciun fruct, nicio sămînţă în această ţară."

Sosirea Ţarului la Iaşi e anunţată de „Gazette de France"

www.dacoromanica.ro

la 29 August 1711, printr'o corespondenţă din Hamburg de la 14:

„Circulă de cîteva zile un zvon, pornit din Breslau în Silesia, că Turcii ar fi fost complect înfrînţi de Ruşi, într'o luptă care a durat de la 22 până la 24 Iulie ; că Marele Vizir a cerut pacea, care s'a şi încheiat. Însă, cum nu se arată nici locul, nici împrejurările în care s'a petrecut aceasta, şi fiindcă scrisorile relatează în diferite chipuri acest eveniment, se aşteaptă confirmarea lui.

„Ceia ce e însă sigur, e că Ţarul a sosit la 4 Iulie la Iaşi, capitala Moldovei, unde a fost primit cu mari onoruri de către Hospodar. Prinţul a trimis armatelor ruseşti o mare cîtime de vite. El a asigurat pe Împărat că, din causa recoltei sărace din anul trecut, nu-i poate da grîne. Se spune că trupele moscovite au suferit în mersul lor de foame şi de sete."

În acelaşi număr cetim o scrisoare din Haga:

„Ştirea înfrîngerii Turcilor de către Ruşi începe a nu mai fi crezută. Se ştie azi în chip sigur că scrisorile care anunţau acest eveniment au fost publicate cu un scop politic."

În cursul lunii Septembre se va cunoaşte în sfîrşit în Occident înfrîngerea rusească de la Prut, pe care nici miopia politică a presei olandese, nici nămolul în care o parte din gazetele francese sînt împotmolite, n'o vor mai putea ascunde.

«Mercure Historique et Politique» de la Haga, în numărul său din Septembre 1711, face următoarele reflecţii asupra desastrului armatelor moscovite :

„Ştirile primite din Turcia ne par cu atît mai surprinzătoare, cu cît le-am aflat abia după tipărirea articolului precedent, care ne pregătia pentru un resultat cu totul altul. Facem aici mărturisirea că privim înfrîngerea Ţarului ca o lovitură venită de la Dumnezeu, contra căreia toată înţelepciunea omenească e neputincioasă. Păstrăm neştirbită stima noastră pentru prudenţa şi bravura Împăratului. Acest monarh, căruia începuturi atît de strălucite îi făgăduiau un apus plin de glorie, n'a făcut altă greşeală decît aceia de a se încrede într'un prinţ care trădase pe stăpînul său, supt cuvînt că ar fi de-o credinţă cu Ţarul moscovit. El nu putuse să prevadă ticăloşia Hospodarului Valahiei —căci de el e vorba—, nici defecţiunea acestuia. Toate măsurile luate de M. S. au fost zădărnicite de actul acesta al Voevodului Valahiei."

www.dacoromanica.ro

Autorul acestei acusări neîntemeiate şi cronicarii anonimi cari, în cursul lunilor viitoare, vor multiplica calificativele răutăcioase la adresa lui Brîncoveanu, „trădătorul", nu cunoşteau zbuciumul sufletesc al bătrînului Domn, retras în liniştea vechiului palat de la Tîrgovişte, conştient că mîna-i prea slabă nu va mai putea niciodată schimba mersul soartei.

Periodicul parisian „Mercure Galant" din luna Septembre 1711 dă, la paginile 84-93, amănunte încă necunoscute în Franţa asupra bătăliei de la Prut.

O scrisoare din Constantinopol de la 7 August spune:

„La 3 a acestei luni Sultanul a primit mai mulţi curieri trimişi de Marele Vizir, cari au adus ştirea că armata moscovită, de şaizeci de mii de oameni, comandaţi de Ţarul în persoană, a fost aproape complect distrusă."

(Urmează o relaţiune oficială a evenimentelor de la 19-25 Iulie.)

«Printre condiţiunile păcii sînt şi următoarele: Ţarul nu se va mai amesteca pe viitor în afacerile Poloniei; el va da pe mîna Turcilor pe fostul Hospodar al Moldovei, Cantemir.

«Osman-Paşa, Chehaia, locotenentul Marelui Vizir, pe care-l însărcinase să aducă Padişahului vestea acestei victorii, a fost disgraţiat în loc să fie răsplătit. Aceasta dovedeşte că Sultanul e nemulţămit de graba cu care Marele Vizir a încheiat capitularea, căci ar fi putut să facă prisonier pe Ţar şi restul armatei sale.»

La 5 Septembre 1711 găsim alte amănunte asupra înfrîngerii Ruşilor, publicate de „Gazette de France":

„Scrisori din Polonia împrăştie zvonul unei bătălii terminate cu înfrîngerea Moscoviţilor."

Iar în acelaşi număr cetim o corespondenţă din Viena de la 15 August:

„Se scrie din Seghedin că o mulţime înspăimîntătoare de lăcuste, după ce au devastat Podolia, Moldova şi Transilvania, au pătruns în Ungaria, unde pricinuiesc pagube extraordinare.

«Scrisori din Belgrad spun că la 4 August Turcii anunţară prin bubuituri de tunuri victoria lor complectă împotriva Ruşilor.

«Se spune că Hospodarul Moldovei a contribuit mult la această victorie, de oare ce înşelase pe Moscoviţi, prefăcîndu-se

www.dacoromanica.ro

că se uneşte cu aceştia; rămăşiţele armatelor Ţarului, lipsite de hrană, se retrag în Podolia, care e pustiită, ca şi Moldova, de lăcuste.»

La 11 Septembre 1711 aflăm din «Gazette d'Amsterdam» că Poarta a numit în locul lui Cantemir pe dragomanul Ioan Mavrocordat:

„O scrisoare din Viena cu data de 29 August spune că interpretul Ioan Mavrocordat a fost trimis în Moldova ca să ocupe tronul acestei ţeri, de oare ce fostul Hospodar Cantemir, împreună cu un mare număr de soldaţi moldoveni, s'au dat de partea Ţarului."

Ziua următoare se află la Paris, prin „Gazette de France", ştiri mai precise asupra bătăliei de trei zile de la Prut:

O scrisoare din Viena de la 22 August conţine:

„Veşti foarte diferite continuă să sosească aici cu privire la luptele dintre Ruşi şi Turci; din toate aceste ştiri, pomenim de scrisoarea trimisă de generalul Golovchin prinţului Dolgoruchi, dată din tabăra rusească pe Prut, în Moldova, la 26 Iulie, şi care spune că armata Ţarului, de şi a străbătut cu multă răpeziciune o cale foarte lungă, n'a putut sosi totuşi la timp. Turcii, cari îi luaseră înainte, tăbărîseră asupra lor; după mai multe lupte, care au durat trei zile, Ruşii, lipsiţi de provisiuni şi nutreţ pentru vite, neputînd nici să înainteze, nici să dea înapoi, fură siliţi să ceară Marelui Vizir un armistiţiu şi îndată după aceia pacea, care s'a încheiat la Fălciiu, pe Prut, dincolo de Iaşi".

Documentul acesta, scris a doua zi după semnarea păcii, este prima mărturie pe care istoriografia veacului al XVIII-lea o va ţinea în serioasă consideraţie, între mormanul de piese anonime, toate însă inspirate din capitalele aliaţilor, care apar de la 1712 la 1730, cu privire la funesta expediţie a lui Petru-cel-Mare în Moldova.

Iar dintre documentele publicate în anul războiului, 1711, cel mai aproape de adevăr — ţinîndu-se samă de greutăţile de comunicaţie ale vremii — e acela pe care „Mercure Historique et Politique" de la Haga, tomul 51, Octombre 1711, pp. 381-6, îl oferă cititorilor. Autorul anonim a fost martor al evenimentelor ce le povesteşte, supt titlul de «Jurnalul armatei M. S. Ţarului, de la 3 Iunie până la 28 Iulie»:

«La 3 Iunie, feldmareşalul-general Şeremetov trecu rîul Nistru

www.dacoromanica.ro

cu cavaleria moscovită şi trimise la Iaşi pe brigadierul Cropotov, pentru a hotărî pe Hospodarul Moldovei să treacă de partea Rusiei. La 14, acest Hospodar se declară făţiş pentru Ţar. La 17, prinţul Moldovei, însoţit de mulţi boieri, se duse în lagărul Împăratului. La 29, toată infanteria rusească se concentră lîngă Nistru, în apropiere de tîrgul Soroca ; la 30, ea trecu rîul. La 4 Iulie, Ruşii sosiră la porţile Iaşului. Feldmareşalul, împreună cu mai mulţi generali de cavalerie, întrară în oraş. Mai sosiră în capitala Moldovei Hospodarul Valahiei şi delegatul Hospodarului Moldovei, numit Castriot. Acesta dădu a înţelege Ruşilor că Vizirul, prin glasul Patriarhului de la Ierusalim, ar fi cerut stăpînului său să scruteze pe Ţar dacă ar fi cumva închinat să facă pace. Vizirul ar avea ordin de la Sultan să înceapă imediat tratativele.

«Generalii ţinură un consiliu de războiu şi hotărîră să rămînă la Iaşi şi să construiască mai întăiu în acest oraş numeroase magasine de aprovisionare, înainte de a continua drumul într'o ţară ruinată şi pustiită. Însă Moscoviţii, aflînd între timp că Turcii încă nu trecuseră Dunărea, şi mai ales în urma stăruinţilor puternice şi repetate ale Hospodarului Valahiei şi ale boierilor săi, părăsiră hotărîrea lor d'întăiu de a rămînea la Iaşi şi crezură nemerit să meargă spre Dunăre înainte de venirea Turcilor. Şi aceasta cu atît mai mult, cu cît prinţul Valahiei şi nobilii acestei provincii îi încredinţaseră că vor găsi pe celalt mal al Siretiului numeroase magasine pline cu provisii, îngrămădite acolo de către Turci, şi că în satele din împrejurimile Brăilei vor găsi de asemenea provisii şi nutreţ pentru vite. Conţii (?) Cantacuzino şi Castriota îi asigurară la rîndul lor de acest lucru.

«Sfătuit de aceştia, M. S. Ţarul ordonă armatelor sale să înainteze cu cea mai mare grabă pănă la o localitate numită Fălciiu, pe dreapta Prutului, pentru ca acest rîu să rămînă între Ruşi şi Turci, căci mai jos de Fălciiu nu se poate trece, din causa numeroaselor mlăştini care îi acopăr malul. Ţarul se hotărî să înainteze, de-a lungul pădurilor, pănă la Siretiu».

(Urmează amănunte de ordin tehnic şi militar care nu întră în cadrul lucrării de faţă.)

Documentul acesta, care aruncă în spatele Domnului muntean catastrofa de la Prut, va servi de prefaţă unei serii de broşuri anonime, tipărite în Olanda în anii următori, şi care se

www.dacoromanica.ro

străduiesc să menţină un raport strîns între înfrîngerea rusească şi „trădarea“ lui Brîncoveanu.

Vorbind de întîlnirea armatelor ruso-turceşti în Moldova, despre care nu se cunosc încă amănunte exacte, „Journal Historique sur les matères du temps“, nl. din Octombre 1711, pp. 274-5, sfătuieşte pe cetitori să primească cu multă circumspecţie ştirile din Olanda şi Polonia, iar în suplementul său, pp. 305-7, scrie :

„Bătălia între Turci şi Moscoviţi nu mai e un eveniment îndoielnic. Partisanii Ţarului şi ai regelui August s'au străduit timp de o lună să anunţe pretutindeni că armata Marelui Vizir a fost ciopîrtită, şi că primul ministru al împărăţiei turceşti a fost silit să ceară pacea în condiţii ruşinoase, pe care Ţarul a binevoit să i-o acorde, numai să nu se facă nicio pomenire de regele Suediei, care, la această veste (ziceau gazetele olandese), îşi smulgea părul de desperare; azi în fine se fac mărturisiri smerite că Moscoviţii au pierdut bătălia, că Ţarul e acela care a cerut pacea şi că Marele Vizir a semnat tratatul la 21 Iulie.

«Toate scrisorile din Polonia, din Austria, din Transilvania, precum şi veştile din Constantinopol de la 7 August, recunosc în termini generali că Ruşii au pierdut bătălia ce s'a dat la 19 şi 20 Iulie la Hân Tepesi, în apropiere de rîul Prut în Moldova; că după aceia Ţarul a făcut o pace ruşinoasă, pentru care se dau mari serbări în toată Împărăţia turcească. După ultimele scrisori din Polonia, Ţarul Moscovei a lăsat armata sa dincolo de Nistru şi a sosit la 26 August la Jaroslaw.»

O ştire răspîndită în Austria îndată după aflarea înfrîngerii ruseşti, privitoare la fostul Domn Cantemir, o publică «Gazette de France» de la 10 Octombre 1711 :

«Veştile primite de la frontierele Valahiei spun că prinţul Dimitrie Cantemir s'a refugiat în Transilvania şi că Marele Vizir a înscăunat pe tronul Moldovei pe nepotul răposatului Mazepa, fost Hatman al Cazacilor.»

În numărul său din Novembre 1711, tomul 15, pp. 334-46, ziarul redactat de Claude Muguet la Verdun, „Journal Historique sur les matières du temps“, ridică, cu multă energie, un colţ din vălul ce ascundea multă vreme adevărul şi demască patimile fanatisate ale unei prese care timp de aproape zece luni îşi

www.dacoromanica.ro

trăsese hrana informativă, fără s'o mestece, de la Moscova, Varşovia, Danzig, Lemberg, Jaroslaw, etc.:

«S'ar putea alcătui un volum destul de gros dacă s'ar aduna toate fabulele răspîndite în cursul ultimelor luni de către Ruşi, partisanii şi creaturile lor cu privire la mersul războiului din Răsăritul continentului nostru. Cum toate ieşirile erau multă vreme ocupate de Moscoviţi, să nu ne prindă mirarea că adevărul, care avea un drum atît de lung de străbătut, n'a putut ajunge pînă la noi decît după două luni abia de la faimoasa bătălie de la Prut, în Moldova.

«Cu toate măsurile pe care le luase Ţarul pentru a ascunde cîtăva vreme înfrîngerea armatelor sale de către Turci şi a împiedeca trecerea scrisorilor care ar fi putut sosi din tabăra regelui Suediei, cîteva veşti trimise de ofiţeri distinşi, marturi ai evenimentelor petrecute, au putut totuşi să răzbată pînă la noi, prin Turcia, Valahia şi Transilvania, şi pe basa acestora am alcătuit relaţiunea de mai jos a campaniei din vara trecută.»

Extragem pasagiile următoare din această dare de samă:

«Încă din Iunie, Ţarul poruncise Generalului Şeremetov să deschidă campania cu un corp de 40.000 de oameni, cari, după ce trecură Nistrul, făcură pustiiri şi devastări atît de mari în Moldova (pentru a împiedeca aprovisionarea Turcilor în această ţară), încît Moscoviţii fură ei înşeşi cei d'intîiu cari suferiră de urmările acestui act nechibzuit. Moldovenii îngropară în pămînt recolta şi provisiile lor şi nu aveau de loc pofta să le lase pradă focului Cazacilor.

«Atît Ţara-de-Jos, cît şi Moldova-de-Sus fură trecute prin foc. De la Iaşi, oraşul principal al Moldovei, la Bardalak *(sic)* şi pînă la Prut, toată această întindere fu pustiită fără de milă.

«Ţarul, care se găsia între Dorelio (Docolina) şi Fălciiu, trimise la 18 Iulie pe generalul Janus cu un corp de cavalerie ca să împiedece pe Turci de a trece Dunărea. În aceiaşi zi armatele ruseşti trecuseră Prutul. La 20, în faptul zilei, Ruşii sînt atacaţi din toate părţile şi pierd un mare număr de ofiţeri şi trupe. Ţarul începe a se căi, însă prea tîrziu, că a întreprins războiul într'o ţară lipsită de magasii de aprovisionare şi de locuri sigure pentru retragere. Împărăteasa şi doamnele de la Curte plîngeau cu amare lacrimi; plăcerea pe care Ţarul li-o făgăduise se schimbase într'o dureroasă desamăgire.

www.dacoromanica.ro

«La 12 Iulie, în zorii zilei, artileria turcească făcuse pustiiri mari în rîndurile armatei moscovite; speranţa Ţarului se dusese; ameninţat să fie prins de duşmani, cu oştiri lipsite de pîne şi în neputinţă de a şi-o procura, Împăratul trimise, prin tînărul Şeremetov, Marelui Vizir o scrisoare:

«Mare şi mărinimos general, n'am avut niciodată intenţia să jignesc pe Marele Sultan; preţuiesc onoarea alianţei şi a prieteniei sale mai presus de orice în viaţă; am pornit acest războiu numai pentru a veghia la siguranţa Statelor mele», etc., etc.

* * *

După ce semnase pacea umilitoare de la Fălciiu şi după ce plătise tributul său de greşeli naturii omeneşti Petru-cel-Mare, însoţit de cîţiva generali în atitudini pocăite şi resemnate, se îndreptă spre Varşovia, de unde invită familia domnitoare de Wolfenbüttel să vină la Elbing, unde urmă să se celebreze căsătoria fiului său cu o princesă din această Casă.

La Jaroslaw ordonă tipărirea unei relaţiuni trunchiate şi sulemenite a expediţiei de la Prut în gazeta oficială «St.-Petersburger Zeitung», în care se aruncă, supt inspiraţia Curţii, Domnului muntean acusarea de «trădător».

Istoria, cu cumpăna strictă în care cîntăreşte dramele omeneşti, nu va pronunţa decît mult mai tîrziu cuvîntul ei hotărîtor cu privire la rolul jucat de Brîncoveanu în desnodămîntul tragic din Iulie 1711.

Războiul de la Prut trăsese brazde adînci în inima bătrînului Domn şi smulsese din sufletul lui, una cîte una, ilusiile ce le hrănise de un şir de ani despre o Ţară-Românească liberată de braţul puternic al monarhului de la Moscova, de la care însă, printr'un joc fatal al destinului, îşi cîştigase, în seara vieţii sale, porecla biciuitoare de „Iuda Brîncoveanu".

Paris, Februar 1927. **L. Baidaff.**

Noi scrisori ardeleneşti privitoare la istoria Romînilor

Recolta de documente slavone pe care au făcut-o în arhivele săseşti din Sibiiu păr. I. Lupaş şi d. Silviu Dragomir şi pe care o publică acesta din urmă *(Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării-Româneşti cu Sibiiul în secolii XV şi XVI,* Bu-

www.dacoromanica.ro

cureşti, Cartea Românească ; extras din „Anuarul Institutului de istorie naţională", IV), e de cea mai mare însemnătate pentru istoria noastră.

Radu-cel-Frumos scrie din Didrih (Dridov) o scrisoare în care se ocupă de Ardelenii trecuţi în ţara sa (no. 1). Intre el şi Laiotă se purta o duşmănie pe care o învederează scrisoarea no. 2, în care e vorba de un om al pretendentului, care, cu toată legătura, cu tot jurămîntul lui Radu către regele Ungariei, e admis la Sibiiu. Afacerile de negoţ cu un Turc permit să se pomenească doi negustori tîrgovişteni (no. 3). De hatîrul Sibienilor, Radu, biruitor, iartă pe Vistierul Radu şi pîrcălabul Vlaicu, trădătorii lui: data nu se poate fixà exact (no. 4).

Basarab-cel-Bătrîn cumpără printr'unul din Tîrgovişteni pomeniţi mai sus arce şi scuturi, ba încă şi postav de la Sibiiu (no. 5). Cea d'intăiu din scrisorile fiului său priveşte misiunea de împăciuire pe care a trimes-o regelui şi pentru care cerea sprijinul tuturor Saşilor ardeleni (no. 6). Într'o clipă de mare primejdie, care poate fi în adevăr aceia din ajunul luptei de pe Cîmpul Pînii (1479), scrie acelaşi, neîntărit de Turci şi nesprijinit pe asigurări de către Unguri, despre marile pregătiri turceşti pe care le revelează solul întors de la Poartă, logofătul Vintilă. Beglerbegul e trimes înaintea Sultanului, a Împăratului („Ţar"), care ar avea să iasă „patru zile înainte de Crăciun". Ambii fii (Baiezid şi Gem) îi vor veni de peste Mare, aducînd 100 (?) de azapi şi timarioţii de acolo, cu „15 aspri pe zi", împreună cu toţi Ienicerii. „Aşa să ştiţi d-voastră că, de cînd e Împărat, nu s'a pregătit ca acum" (no. 7). Amintesc că la 27 Octombre el se gîndia că ar putea să fie silit „a călări la Chesarul", *ad Chesarem equitare* (Hurmuzaki, XV, p. 104, no. CLXXXV). Vintilă apare tocmai atunci *(ibid.,* p. 103 nota 1 şi 114 nota 1). De fapt Basarab a mers la Sultanul şi a avut cu el extrem de interesanta convorbire de la no. 8. Cerînd Vodă ca „Ţarul" să facă pace cu Ungurii, Mohammed i-a obiectat că Ştefan al Moldovei denunţă intenţia acestora de a ataca Bosnia. Şi Domnul muntean adauge: „De cînd e Ştefan-Vodă Domn al Moldovei, nu-i place niciun Domn al Ţerii-Româneşti. N'a vrut să trăiască nici cu Radu-Vodă, nici cu Basarab-cel-Bătrîn, nici cu mine. Nu ştiu cine poate trăi cu dînsul". N'aş putea identifica nici eu „Vadul Ungurilor", dacă nu e vorba de *Brod de-*

www.dacoromanica.ro

asupra Bosniei, dar atunci „ар...у“ nu poate fi Ardealul, cum nici nu se potriveşte (v. p. 18). Două scrisori fragmentare ale aceluiaşi Domn privesc afaceri mărunte (n-le 9, 10).

Vlad Călugărul se ocupă întâiu de negocierile păcii între Unguri şi Turci (no. 11). Urmează alte scrisori de afaceri (1494; no. 12; afacerea negustorului Mihnea din Tîrgovişte, no. 13. V. şi no. 14). N'au importanţă nici scrisorile lui Radu-cel-Mare (n-le 16, 17, 18), simple recomandări de trimeşi, uşor databile după numele lor. Acelaşi lucru se poate spune despre scurtele, banalele răvaşe ale lui Mihnea (n-le 19, 20).

Alt interes are scrisoarea lui Vlăduţ, fiul Călugărului, care cere să se retrimeată în ţară, cu averea, „mătuşa, sora mamei Domniei Sale“, pe care a luat-o Mihnea, „procletul de Mihnea“, «vrăjmaşul», şi „a fugit cu ea“ : poate că rîndurile să fie înainte de uciderea acestuia la Sibiiu, cînd s'ar fi potolit ura, ori nu s'ar fi rostit astfel (no. 21).

Basarab-Neagoe vorbeşte mai mult de comenzi (n-le 22 şi urm.) : fier, aramă pentru un clopot, postav. Sarchiz, care merge cu Tatul la Sibiiu, e un Armean (p. 34, no. 25). Se pomeneşte şi un diac Barbul, p. 36, no. 26; un diac Radul, p. 40, no. 29. Doisprezece călugări pîrîtori se cer odată de acest Domn pentru călugărul Ştefea (p. 37; cf. no. 28, p. 39).

Lupta lui Radu de la Afumaţi cu Turcii se oglindeşte în scrisorile lui. Cea d'întâiu arată pe Turcii opriţi la vadul Giurgiului, cari-i trimet „vorbe dulci“, în care el nu se încrede, fiind ei «vicleni şi fără credinţă». Se teme însă că-l vor lăsa Secuii şi trabanţii ardeleni, доровантн (forma românească exista deci şi atunci), neavînd nici bani de «iunaci», de ostaşi. Sibienii să-l ajute cu bani şi să se gătească şi ei (no. 31). Părerea mea că e vorba de Bădica nu poate fi părăsită aşa de uşor, căci el a fost cel atras, păcălit şi ucis de Turci. Celelalte scrisori ale lui n'au importanţă („Goltev“ e Goltea).

Moise se presintă ca „scut“ al Ardealului contra Turcilor, de şi ei îi cer cu «olaci» să meargă în Ardeal pentru a ajuta pe Zápolya: „în mîna Turcilor“, cărora li dă haraciu, el va trebui la urmă să-i asculte. De nu primesc pe „lanăş“, pradă grozavă-i aşteaptă, şi peirea familiilor (no. 35).

Vlad Înnecatul (al VII-lea, nu al V-lea), fiul lui Vlăduţ, se presintă ca reparator al politicei duşmăneşti a lui Moise, care a

www.dacoromanica.ro

prădat şi tăiat în Ardeal ca niciun alt „Domn românesc". Dar pe Moise, ei să-l ucidă (no. 36). Pîrcălabul Stan negociază pacea cu aceşti vecini (şi no. 37).

Vlad-Vintilă se ocupă de nişte boi luaţi Ardelenilor la Rîmnic (no. 38). Radu Paisie are grijă şi de biserica pe care o face (манстор за хорѣ и за свѣщенике să însemne „meşter pentru ţară şi pentru preoţi?). Se pomeneşte şi un grămătic Ilea (no. 41). Alte scrisori sînt de speţa curentă. «Burnumis» (no. 44) e Bornemisza. Foarte importantă scrisoarea care presintă pe arhiepiscopul sîrb Pavel, pribeag, venind de la Moscova şi de la regele Poloniei: d. Dragomir l-a regăsit într'un pomelnic (no. 46). Radu cere şi un diac în locul celui ce s'a îmbolnăvit (no. 47).

Sarchiz al lui Neagoe să fi trăit şi supt Mircea Ciobanul (no. 48)? Răvaşele lui (n-le 48-50) n'au importanţă. Curios acel „Hratni", probabil Polon, pe care Despina-l trimete la Sibiiu (no. 51). Ea se bucură de numirea fiului ca Domn (no. 52).

Mitropolitul Macarie, tipograful, trimete la Sibiiu, pentru nevoi ale Bisericii, pe popa Dumitru (no. 53). Urmaşul său Anania cere patru „crondire mici într'un toc" (no. 54).

Curioşi cei doi Bani de Tismana, dintr'o vreme cînd Domnul muntean avea Făgăraşul: Stan şi Crăciun (no. 55). O recomandaţie de la vestitul Ban Barbul (no. 56), alta de la Pîrvul Banul, din aceiaşi familie (no. 57), o a treia de la Banul Marcea, întors de la Poartă (no. 58). O intervenţie a unui Vistier Oprea (no. 59). Pîrcălabul Stan din Poienari aduce o plîngere (no. 60); Albu Vistierul o cerere (no. 61). Mai scriu Postelnicul Stanciul Sin (no. 62), Logofătul, care, cu alţi fugari înnaintea Turcilor, cere adăpost (no. 63), Logofătul Ţalapie (no. 73). Pe lîngă aceşti boieri, călugării de la Cotmeana (no. 65), judeţul şi pîrgarii din Rîmnic (pentru Bogdan Hancul; no. 66) şi din Cîmpulung (no. 67). Cores, Mihnea şi Hrus se ocupă de o afacere a lui Hannes Agatha (no. 68), apoi, cu Tatul, Saica, Oancea din Tîrgovişte, de aceiaşi (no. 69). Un boier anonim la no. 70.

Traducerea e curentă. Frumoase facsimile împodobesc publicaţia.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

Un Evreu turcesc despre țerile noastre în secolul al XVIII-lea

DAS NEUNTE KAPITEL.

Der übrige Feldzug vom Jahr 1769, und der Russen Eroberung der Moldau und Walachey mit der Hinrichtung des alten Wessir.

(Urmare.)

28) Nun dachten die Russen, der Wessir würde seine Unternehmungen abbrechen, wegen der schiechten Witterung und der Unzufriedenheit seiner Völker, denen es an Lebensmiteln gebrach und auf die weite Rückreise, die sie durch die Wüsteneyen zu thuen hatten drungen; auch da er einen Angriff nach dem Willen des Sultans gethan; aber er war eimmal als ein Verzweiflender, der alles daran setzet. 29) Er sandte daher in die zehen tausend Jengitscheri und sechs tausend Reuter auf Brücken über den Strom; ungeachtet die Russen ein schreckliches Feuer auf sie machten, als sie herüber waren, schlug dieses Chor mit zwey hundert Fahnen ein regelmässiges Lager auf unter der Festung, sechshundert Schritte von dem Walde der Russen, und machten Anstalten dieselben zu bestreiten: dies geschahe am sechszehenden Tage Septembers. 30) Da gedachte Gallitzin: Kaminiek ist nur eine Meile hinter uns, sein Befehlshaber verdächtig, vielleicht ist ein Verrath zu besorgen, und die Türken werden durch die Anschläge der dortigen Conföderirten und des Potocki in die Festung einschleichen: dieses alles sind die besorglichsten Umstände. Aber der Ewige winkte den Stürmen, den Russen einen Sieg zu verschaffen, als ihn nur jemals ein Feldherr wünschen können. 31) Auf einmal ward der Himmel trübe; ein entsetzlicher Regen stürzte herab, der in dem Carpathischen Gebirge auf der Quelle des Niesters noch ärger fiel, der Strom schwoll plözlich auf, und trieb mit Bäumen und anderen schweren Holzwerke, und stiess sie wider die Brücke der Türcken, und riss sie in der folgenden Nacht aus einander und führte die Trümmer in den Fluten fort, dass also dieses Chor Türken vom Heer ihrer Brüder abgesondert würden und kein anderes Rettungsmittel übrig blieb, als eine rasende Vertheidigung. 32) Alsbald ergriff Gallitzin den Zeitpunkt,

www.dacoromanica.ro

und liess um neun Uhr des Abends acht Battaillons und sechszehen Compagnien anrücken, und diese Leute hatten sich schon ausgezogen und konnten kaum wieder ihre Kleider anziehen, und er trieb sie, im grössten Regen die Gewehre zu nehmen, und in fünf Haufen sich wider die Feinde zu reissen. 33) Da erstiegen diese fünf Haufen mit aufgeplanzten Bajonetten in dem Regen, der vier und zwanzig Stunden dauerte, den Abend die Schanzen desselben Lager der Türken, und erhoben darinne das grausamste Handgemenge: welches drey ganzer Stunden dauerte, ohne dass ein Schuss geschahe; dieser gräuliche Anblick machte selbst den Helden der Deutschen dabey einen Schauder. 34) Die Russen stiessen unter den Ruf: Katharine alles nieder was ihnen vorkam, also dass man die Leichname der Türken in einem Zelte bey sechszehen aufgehäuft sahe, und der Tod war für die Türken allenthalben; denn welche sich noch mit der Flucht retteten, ersoffen im Niester, oder verkrochen sich im Walde, und wurden wie das Wild aufgejagt, oder versteckten sich in den Kellern des vor Chotschim eingeäscherten Dorfes. 35) Auch ward die Nothschanze, welche man bey einer Brücke über ein Wasser aufwirft, um dahinter bedeckt seinen Rückzug nehmen zu können, welches man in Sprache der Franzosen nennet ein Tete de Pont, und dort mit vier und sechzig Kanonen und zehen Mörsern besetzt war, von den Türken so schlecht vertheidigt, dass ihre Schützen so gleich bey Annäherung der Russen davon flohen, und demselben alles Geschütz und alle übrige Habe, die nicht der Strom empfangen, zur Beute liefsen. 36) Um ein Uhr nach Mitternacht kamen die Sieger mit hundert und ein und funfzig eroberten Fahnen und Rosschweifen wieder zum Heer zurück; vor Schrecken machte das türkische Heer am folgenden Tage keine Bewegung, die Russen aber errichteten dicht am Ufer des Niesters eine Batterie von zwanzig Kanonen, und schossen mit solchem Nachdruck auf die Feinde, dass dieselben bethört wurden, drey Batterien von sieben und zwanzig Kanonen plötzlich verliessen, ihr Lager aufhoben, in folgender Nacht eiligst abzogen, und die Festung im Stiche liessen. 37) Und es erscholl aus dem Lager der Türken bis zu den Russen ein Geschrey und Schiessen von Meuterey, wobey viele Türken und Conföderirte getödtet wurden. Da floh auch die Besatzung von Chotschim, und Potocki entrann in seinem tür-

www.dacoromanica.ro

kischen Rock zum Tartarchan, und viele Ueberläufer der Türken kamen zu den Russen, und das Schrecken uud Murren war im türkischen Heer gross, dass jedesmal, da der Wessir ein Zelt zum Zeichen des Haltmachens aufstecken liess, sich unter dem Volk ein Aufruhr erhub, welches ihn zwang, die Flucht ununterbrochen fortzusetzen. 38) Also nahmen die Russen am zwanzigsten Tage Septembers Chotschim ohne Schwerdstreich ein, und folgenden Tage gieng Galitzin mit dem ganzen Heer selber über eine türkische Schifbrücke dahin, und liess das Te Deum im Hause des Pascha unter dem Knalle der Kanonen von der Stadt und des Heeres singen. 39) Und die Russen fanden in der Stadt hundert und ein und siebenzig metallene Kanonen, dreyzehen metallene Mörser und eine unbeschreibliche Menge von Kriegsvorraethen, Salpeter, Bley, Lavetten, Aexte, Bogen, Pfeile, Eisenwerk, Talg, Erlesen und andern Lebensmitteln, und sechzig Artilleriefahnen, und die Weiber des ganzen türkischen Heeres, in die zwölf tausend derselben. Und Gallitzin legte vier Regimenter zur Besatzung hinein. 40) Die Festungswerke der Stadt waren schrecklich, und Gestank gräulich in allen Gassen, alle Thüren und Fenster der Häuser waren zerschlagen, ausser Russen und Ratzen sahe man keine lebendige Seele, und man zog bey Haufen die Leichname der Türken aus dem Wasser, Beute halben, wiewol man keine Turbans und Säbel mit Diamanten fand, wie man dachte. 41) Denn, als die Türken zu Felde gezogen waren, konnten sie ihre Reisegeräthe nicht prächtig genug finden, und die Kaufleute mussten ihnen Seiden und Geldstücke auf Borg geben, und die Türken gaben ihnen Handschriften, dass sie selbige mit gefangenen Russen zu Sklaven bezahlen wollten: in welche Rechnungen aber ein hässlicher Querstrich gemacht worden war. 42) Nun war Gallitzins Sorge, in Chotschim alles in Ordnung zu bringen, und zugleich die Siege weiter zu verfolgen, indessen da das Schrecken, welches die Türken ergriffen hatte, sie vor den Russen herjagte; darum sandte er die leichten Schaaren ihnen zum Nachsetzen, und den General Elmpt mit einem Chor von achtzehen tausend auserlesenen Streiten Fussvolk, geharnischten Kosaken, um des Weges nach Jassy zu ziehen. 43) Da kamen Boten von den leichten Schaaren zurück, und sprachen: die Unsrigen haben einen Schwarm der Feinde zerschmissen, welche vor grosser Furcht

www.dacoromanica.ro

zehen Kanonen im Stiche liessen, darzu bringen wir hier dreysik Gefangene mit. Diese waren aber halb verhungert, und ganz in Angst; aber Gallitzin redete mit ihnen freundlich, und liess ihnen Speise reichen. 44) Darnach kamen Boten der leichten Schaaren, und meldeten, dass sie den Rest des Chors, welches in der Nacht auf den siebenzehenden Tag des Septembers aufgerieben worden, diesseits des Niesters verfolgten, und einen silbernen Commandostab, einen Rosschweif und zwanzig Fahnen der Jengitscheri, darzu drey hundert ein und dreysig Gefangene einsandten, worunter sechszehen vornehme Officiers und ein Pascha, der ein Neger, waren. Die Uebrigen, ihrer acht hundert Männer, waren erwürgt worden, oder in den Fluss gesprungen. 45) Als diese Gefangenen vor Gallitzin geführet wurden, bebten sie vor Furcht, das Schicksal ihrer Brüder auf dem Schlachtfelde zu theilen, aber sie erstaunten als Gallitzin ihnen sagte, dass seine Zarinn nicht den Tod derer begehrte, die ihre Barmherzigkeit anflehten, und dass die Russen ihre überwundenen Feinde mit christlicher Güte, und nicht mit türkischer Unmenschlichkeit hielten. 46) Und er fragte sie: Habt ihr gegessen? Sie aber sprachen: Deine Knechte haben in drey Tagen keine Speise zu geniessen gehabt. Da liess er ihnen Pilaff auftragen, welches den Türken ihre liebste Leckerey ist, und gab zugleich dem ältesten ihrer Hauptleute die Freyheit. Alle diese Eräugnisse kamen den Christen als ein Traum vor, und die Unkundigen wussten nicht, was sie von einer so seltsamen Entschlüssung der Türken denken sollten. 47) An dem Tage kamen zween Türken mit Wagen Lebensmittel vor ein Thor von Chotschim, und sagten dass sie etliche Meilen hieher und daher wären gesandt worden, um dieselben zu sammlen, und wussten nicht, was indessen geschehen war, und erstaunten als sie die Russen in der Stadt, und sich gefangen sahen. Am folgenden Tage aber brachten die Kosaken zween aufrührische Polaken, die sie des Weges gefunden, dass sie nach Ungarn laufen wollen. 48) Und des Tages darauf zog das Heer weiter und lagerte sich bey dem Dorfe Tscherschi, unweit Samotrisch, einer Gegend sechs Meilen von Niester gelegen. Elmpt aber kam indessen vor Jassy, da wollten sich einige hundert Türken und Conföderirte darinne zur Gegeewehr setzen, aber die Russen tödteten ihre meisten, da baten die Uebrigen um ihr Leben. Und man fand zu Jassy ein beträchtliches Magazin.

www.dacoromanica.ro

49) Die Türken flohen mit starken Schritten, und der Wessir war unter der Zeit mit dem grossen Heer über die Donau bis nach Isaktscha, und der Tartarchan war bis nach Kauscham geeilet, und die leichten Reisigen der Russen folgten ihnen bey Haufen; also nahmen die Russen nun die ganze Moldau ein, und Elmpt liess aller Orten Manifeste anschlagen und alle Einwohner der Moldau mussten der Zarinn den Eid der Treue ablegen.

DAS ZEHNTE KAPITEL.

Ende des Feldzuges vom Jahr der Christen 1769. Einsetzung eines neuen Wessirs und Chan. Mancherley Gefechte im Winter 1770.

Also war die ganze Moldau dem Gesetz der Zarinn unterworfen, und alle Einwohner des Landes waren fröhlich, sintemal das Volk griechische Christen sind, denn als Elmpt mit seinen russischen Schaaren in der Stadt Batutschany einzog, giengen ihm die Obern im Volke entgegen, und der griechische Bischoff that seinen Mund auf, und redete: 2) Obgleich der allmähtige Gott, unser Herr Jesus Christus, nach seinem unerforschlichen Rath und Willen, über seine ganz unbefleckte Braut, die heilige morgenländische Kirche, die saracenische Dienstbarkeit verhänget hat; so hat er gleichwol als ein liebreicher Vater, da er das Elend und den Jammer derer angesehen, die von ihm benant sind, und durch dieses nicht zu tragende Joch wie Märtyrer gedrückt wurden, nach seiner göttlichen Barmherzigkeit, durch die Bitten seiner Mutter der heiligen Jungfrau Maria, und der frommen Heiligen gerührt, beschlossen, sie dieser barbarischen Knechtschaft zu entreissen. 3) In dieser Absicht erweckte er den Geist der allerdurchlauchtigsten grossmächtigsten grossen Frau, unserer Kaiserinn, Katharina Alexiewna, Selbstherrscherin aller Reussen, erfüllte sie mit dem Geiste der Weisheit und des Verstandts, mit männlichen Mut und Standhaftigkeit, entzündete ihr Herz mit der seraphinischen Flamme seiner göttlichen Liebe zu ihrem Nächsten, zu den mit Ihr rechtgläubigen Christen, die unter dem saracenischen Joche seufzen, und flösste ihr den göttlichen Trieb ein, die heilige Kirche, und alle die Christo angehören, von der harten saracenischen Dienstbarkeit zu befreyen. 4) Sie, die grossmächtigste russische

www.dacoromanica.ro

Monarchinn, die den Willen Gottes gerne, sehr gerne thut, hat durch Ihren weisen und gottwohlgefälligen Befehl, in den Herzen ihrer Kriegsobersten und des gangen gottesfürchtigen, durch Mut und Tapferkeit in der ganzen Welt berühmten russischen Kriegsheeres einen göttlichen so starken Eifer angeflammet, dass alle einmüthig den festen Vorsatz gefasst haben, zur Befreyung der Kirche Gottes uud der christlichen Völker von der saracenischen Dienstbarkeit auch ihres letzten Bluttropfens nicht zu schonen; und nachdem sie zum Streite wider die Feinde des Kreutzes Christi ausgezogen sind, so haben sie, von der Rechten Gottes geleitet, einen höchst rühmlichen oder vielmehr wunderbaren Sieg über selbige erfochten, so dass auch die Häupter ihres gottlosen Kriegsheeres mil Schimpf und Schande, voller Furcht und Verzweiflung, in kleiner Anzahl kaum in ihr Land entfliehen konnten. 5) Wir aber, da wir diesen dem gottesfürcht gen Kriegsheer vom Himmel verliehnen Sieg, und unser Land wider aller Vermuthen aus dem Rachen der saracenischen Schlange errettet sehen, so haben wir Gott aus dem Grunde unserer Seelen den fröhlichsten Dank dargebracht, und kommen nunmehr zu Eure Excellenz, ich, der ich der geringste unter den Mönchen aus unserm heiligen Kloster bin, nebst den gegenwärtigen Herren aus den Bezirken dieses Landes, die sich in selbigem fast ein ganzes Jahr aus Furcht vor den Saracenen mit unaussprechlicher Beschwerlichleit verborgen gehalten haben, um Ihnen unsere Ehrerbietung zu bezeugen, und für diese grosse zur Befreyung christlicher Völker angewandte märtyrermässige Mühe und Eifer den schuldigsten Dank abzustatten. 6) Wobey wir den dreyeinigen Gott inbrünstig anflehen, dass er der allerdurchlauchtigsten, grossmächtigsten, grossen Frau, unserer Kaiserinn Katharina Alexiewna Selbstherrscherinn aller Reussen, und ihrem Thronfolger, dem rechtgläubigen Kronprinzen und Grossfürsten, Paul Petrowitsch, dem Feldherrn und dem ganzen für die Kirche fechtende, überwindlichen Kriegsheere eine ganz vollkommene Besiegung und Ueberwältigung der saracenischen Schlange verleihen, und da auch die übrigen christlichen Völker, nachdem sie auf eben solche rühmliche Art von der unmenschlichen und barbarischen Sklaverey werden befreyet seyn, alsdann mit einem Munde der gemeinschaftlichen Mutter und Beschützerinn der ganzen Christenheit, der allerdurchlauch-

www.dacoromanica.ro

tigsten russischen Kaiserinn, den inbrünstigen Dank darbringen, in Freyheit und mit frohem Muthe unter dem Zepter Ihrer Majestät die wahre Religion aufrecht erhalten, und Gott ohne Aufhören preisen mögen. 7) Nachdem nun Elmpt alle Feinde um sich her verscheucht hatte, wandte er wieder um; Gallitzin aber hob sein Lager auf, weil es der Orten nicht mehr von nöthen, darzu unbequem für Wagen und Lebensmittel war. Und als er vörder ziehen wollte, trafen ihm im Dorfe Tschertschi Boten von Romanzow, der ihm schrieb, dass er ihn des folgenden Morgens im Amte ablösen würde. An Romanzows Stelle aber kam Panin. 8) Der Wessir flohe bis nach Bender, und Panin liess ihn durch leichte Schaaren beunruhigen; damit aber die zu Constantinopel doch einen Trost hätten, schrieb der Wessir einen Brief, und der Diwan liess verkündigen mit vielen Kanonenschüssen, dass die frommen Musulmanen so eben einen herrlichen Sieg über die Russen in Polen erhalten, und ihrer sechstausend erschlagen und zwey tausend Männer gefangen hätten. Aber Niemand glaubte der Lügen. 9) Denn es kamen die Kriegsknechte der Türken rottenweise nackend und zerlumpt, elend und hungrig vom Heer zurück nach Constantinopel, und verkündigten, was geschehen war; da liess der Diwan den Wächtern in den Thoren gebieten, dass sie keinen Ankömmling vom Heer in die Stadt einlassen sollten. 10) Die Russen aber bezogen nunmehr vergnügt die Winterquartiere, und machten einen Cordon längs dem Niester, und das Hauptquartier des grossen Heeres war Nikolajewo, das kleinere Heer aber welches Romanzow seither geführet, hatte sein Hauptquartier zu Latytschew, und sie hatten die ganze Moldau inne, und stärkten die Besatzungen zu Chotschim, Bataktschan und Jassy. 11) Während diesem Feldzuge hatten auch die Russen in der Krim in der Mitte des Augusts die Festung Taganrok erobert, welches ehedem ein treflicher Hafen Peters des Grossen gewesen, aber nach dem schädlichen Friedensbund am Pruth hatte müssen geschleift werden; auch fiengen sie an, Asow wieder zu bauen; die Kosaken streiften weit unter die Tataren und entführten ihnen viele Heerden, und im November entdeckten sie recht den Ort, wo dieselben ihr Vieh hatten, und raubten ihnen dreysig tausend Pferde, zwanzig tausend Schaafe und fünfzehn tausend Ochsen. Ueberhaupt dauerten die Ueberffälle der leichten Schaaren

www.dacoromanica.ro

fort. 12) Ein Chor Russen von tausend Mann hatte seinen Stand zwischen dem Pruth und dem Sereth zu Gallatsch in der Moldau an der Donau; selbiges Chor wollten die Türken fangen, und kamen mit acht tausend Männern sie einzuschliessen, aber die Russen waren auf ihrer Hut und schlugen ihrer acht hundert und zween Paschen todt, und die Uebrigen flohen. Ueberdem fiengen sie den Paschen von der Wallachey mit allen seinen Hofgesinde einen Paschen von drey Rossschweifen, darzu fünf hundert Männer, viele Fahnen und fünf Kanonen und viele Habe. Die übrigen Flüchtigen wurden verfolgt, und ihrer viele ersoffen in der Donau. 13) In Constantinopel wusste der Divan nicht mehr, was er dem ungläubigen Volke vorlügen sollte, und der Wessir schob die Schuld alles Unglücks auf die Jenitscheri; der Sultan aber berufte seine Räthe, und sprach, dass er selber commandiren, wollte. Darauf kam die zwote Verlegenheit, worüber dem Dwan Angst ward wie einer Gebärerinn, welches war die Ausfahrt einer russischen Flotte die den Archipelagus bedrohte, und sie liessen eifrig Schiffe erbauen, und in ihrem Schwindel sprengten sie die alberne Erdichtung aus, dass der grosse Mogol eine grosse Flotte der Flotte der Russen entgegenschicken würde, da doch derselbe keine Flotte hat, auch dessen Lande gar nicht dort gränzen. 14) Die Russen aber setzten den Fürst Prosorowskoi zum Landvogt über die Moldau, und liess in alle Tempel der Griechen Klocken schaffen, welche den Türken ein Gräuel sind. Der General Stoffel aber gieng mit einem Chor nach Bucharest, dass er auch die Wallachey unterwürfig machte, und die Russen trafen den Hospodar vor der Spitze von tausend Albaniern welche fast alle erschlagen wurden, er aber entrann ihren Händen. 15) Darnach reisete Romanzow nach Petersburg und übergab indessen die Verwaltung seines Amts dem General Olitz; Stoffel aber fuhr fort, die Türken beides aus der Moldau und Walachey zu vertreiben, und nahm ein Isaktscha, und die Russen legten darinne Magazine an, auch kamen viele Schaaren frischer Streiter aus Russland, die warben viele Griechen in diesen beiden Landen an, und machten sich vollzählig. 16) Stoffel aber sandte den Obristlieutnant Fabrician, mit einem Major und Lieutnant von Husaren mit sechszehnhundert Männern, dass sie die Stadt Galatsch einnähmen, da begegneten ihnen auf den Feldern der Stadt in die sieben tausend Türken,

www.dacoromanica.ro

und die Russen giengen wider sie mit grosser Hitze und erschlugen ihrer in die zwölf hundert Männer, und jagten ihrer viele in die Donau, worinne viele ersoffen, weil nicht alle im Gedränge übersetzen konnten. 17) Und sie nahmen die Stadt ein, und erbeuteten darinne fünf Kanonen, die grosse Standarte des Seraskier, und einen Rosschweif, und in die fünfzig Gefangene, darunter war der Kiaja des Seraskier, darzu Mauro-Cordato der gewesene Fürst der Walachey, und sie führten ihn nach Jassy, allda starb er au seinen Wunden. 18) Als diese That nach Petersburg berichtet ward, sandte die Zarinn diesen drey Officiers der Russen ihren neuerrichteten Sanct Georgeorden. Galatsch aber wurde bald hernach wieder verlassen, auch hoben für dieses mal die Russen unter den Befehlen des General Panin die Belagerung von Bender auf und verschoben diese Arbeit auf eine bequemere Zeit. 19) Nunmehr hatte sich das Jahr 1770 nach der Christen Zeitrechnung augefangen, ohne dass weder Russen noch Türken von einem Frieden wissen wollten, sondern die Feindseligkeiten wurden auch im Winter fort gesetzet; wobey aber fast allemal die Türken gräulich einbüssten, denn es war eine Zagheit über sie gefallen, dass sie auch in der wichtigsten Uebermacht in die Flucht getrieben wurden. Der Tatarchan wusste sich auch in Kauschany, wohin er geflohen war, nicht mehr sicher, sondern wandte sich tiefer in sein Land hinein. 20) Potocki und Krasinski wurden von den Türken scheel angesehen, und genau bewacht, und es fehlte wenig, dass sie einst nicht niedergesäbelt wurden. Der Wessir blieb lange zu Babadag mit dem Heer, endlich zog er wegen frischer Fütterung seiner Rosse nach Silistria, und man hörte lange nichts von ihm, bis der Sultan Halil-Pascha an seine Stelle ernannte, und den Wessir Moldawanschi nach der Insel Lemnos verwies. Dies geschahe am 20). Tages des Decembers 1769. 21) Und der Sultan selber war nicht mehr sicher vor dem Wüten des Pöbels, daher verschloss er sich in dem Serail und vermehrte davor die Zahl der Wächter; indessen machte ihm in seinen Aengsten eine Sultaninn eine Freude, und gebar ihm eine Tochter, die nannte er Fatima. Damit sich aber auch die Herzen des Volkes laben möchten, ersann der Diwan wieder eine recht muhametische Lügen mit Schwänzen. 22) Denn er liess verkündigen; Drey Paschen, Apsi, Abaza und Spanaktschi, haben die Russen aus

www.dacoromanica.ro

der Moldau und Walachey verjagt, und sind nachher nach Bender gezogen, und der Wessir ist über die Donau gegangen, damit er in der Walachey die Winterquartiere nehme; aber das Volk las Briefe, dass er vorrückte wie die Krebse, denn er hatte sich von Silistria gar bis Pazargik zurück gewandt.

(Urmează.)

Cuvinte românești în dialectul Armenilor din Transilvania. — Cîteva note istorice

După cronicarii unguri [1], Armenii se aşezară în Transilvania încă pe timpul ducelui Gheiza, prin 972—995, şi al Sf. Ştetan, prin 997—1038, dobîndind importante privilegii de la regele Ungariei.

Dar exodul cel mare al Armenilor începu în 1239, cînd ei părăsiră capitala Ani. Anioţii se stabiliră mai întăiu în Crimeia, pe care o părăsiră mult înaintea ocupaţiei turceşti. Din Crimeia trecură în Polonia, dar o parte din ei, din causa persecuţiei religioase, se refugiară în Moldova. De aici, plecară din causa timpurilor, şi principele Apaffy îi primi, la 1671, în Transilvania.

Armenii se aşează în număr mai mare în oraşele:

Gherla. — În vechile inscripţii se numeşte Armenopolis sau Armenierstadt.

I se dă şi denumirea de Szamosújvár, după numele Someşului. Denumirea românească de Gherla provine de la castelul lui Martinuzzi, transformat în penitenciar. Oraşul s'a întemeiat la 1700, din iniţiativa episcopului Axente Vărzărian, de fel din Botoşani, după planurile architectului armean Alexa, adus din Roma. Armenii din Gherla înjghebaseră de la început o administraţie proprie, compusă din doisprezece bătrîni. Preşedintele, tot armean, avea titlul de birău (comandant). Afară de aceasta, mai funcţiona şi un Consiliu secundar de patruzeci de judecători, numiţi suta. Prin decret special dat de Carol al VI-lea al Austriei (1711), Gherla fu declarată oraş liber împărătesc. Se administra cu legile locale, scrise în limba armeană.

[1] Absolut fals. — *N. I.*

www.dacoromanica.ro

Armenii din Gherla erau constituiţi în bresle. Astfel breslele tăbăcarilor, pielarilor, negustorilor, etc.

Elisabetopol. — Vechea denumire era Ibaşfalău. Colonia armeană datează din anul 1658. Prin decret special dat de Carol al Austriei (11 August 1733) fu declarat oraş liber împărătesc, şi primi denumirea de Erzsébetváros (Elisabethopolis = Elisabethstadt), după numele împărătesei. Decretul a poruncit celor cari nu erau Armeni să părăsească teritoriul reservat Armenilor. Organisaţia armenească din Elisabethopol a fost aproape în tocmai ca aceia din Gherla, avînd şi ei tribunal armenesc şi bresle.

Colonia armeană din Transilvania, venită aici din Moldova, a păstrat multe urme ale culturii româneşti. Nu este în intenţiunea noastră a insista asupra acestui subiect în acest mic studiu al nostru. Ne mulţămim, de data aceasta, a cerceta cuvintele româneşti din dialectul Armenilor diu Transilvania, folosindu-ne de manuscrise, de inscripţiile oraşelor Gherla şi Elisabetopol şi de cîntecele populare care existau încă pe la sfîrşitul veacului trecut şi despre care vorbesc filologii armeni.

Din cercetarea acestor lucrări reiese că Armenii din Moldova veniţi în Transilvania, cari fuseseră în contact câteva secole cu poporul romîn, au păstrat timp îndelungat urmele limbii româneşti în dialectul lor.

Mai ales Armencele din Transilvania, nu numai că s'au folosit de cuvinte româneşti, dar mulţi ani încă după aşezarea lor în Transilvania au vorbit şi înţeles limba românească.

Un episod descris în analele vechi ale oraşului Gherla este o dovadă vie despre aceasta. În 1715, după moartea episcopului Axentie Vărzărian, fundatorul oraşului Gherla, delegaţii laici şi eclesiastici ai Armenilor din Transilvania n'au putut să se înţeleagă pentru alegerea unui succesor. Împărăteasa Maria-Teresa a fost nevoita să numească pe Minas Torosian. Acest lucru a dat loc la neînţelegeri, creînd un curent puternic de opoziţie, în fruntea cu Teodoros Hinghianos, care vroia să aşeze pe fratele său pe Scaunul episcopal şi care a adus acusări contra lui Torosian. Doi canonici din Alba-Iulia au venit să ancheteze, vrînd să ţie adunare în biserica lui Solomon. Însă doamnele armence, care credeau că acei doi clerici sînt veniţi ca să oblige

www.dacoromanica.ro

pe Armeni a primi catolicismul, au manifestat strigînd: „Nu ni trebuie saecula saeculorum“ şi împiedecînd întrarea în biserică.

Anchetatorii n'au putut întra în biserică şi au plecat fără niciun resultat. Părintele Covrighian spune că Armencele au vorbit româneşte din causă că anchetatorii nu ştiau armeneşte, iar ele nu înţelegeau ungureşte.

Studiul dialectului armenesc din Transilvania ne face să tragem unele conclusii:

I. Punctul cel mai de samă este că vorbe româneşti sînt păstrate în chiar dialectul popular al Armenilor din Transilvania; cu toată apăsarea ungurească, Armenii de acolo şi-au păstrat limba, care, de şi în cursul veacurilor a suferit modificări, însă a existat pînă în ultimul veac, cînd Gherla, Elisabetopol şi alte oraşe locuite de Armeni au pierdut caracterul lor pur armean, fiind invadate de străini, sau cînd Armenii, din causa condiţiilor de viaţă, au fost nevoiţi a-şi părăsi oraşul natal.

Pînă în ultimul timp, Gherla, de exemplu, şi-a avut dialectul armenesc propriu, cîntecele populare, proverbele, gîcitorile, şi în toate acestea se pot găsi multe cuvinte româneşti.

II. Cuvintele la care facem alusie sînt de origine străină. Le-am înregistrat pentru că ele, în dialectul lor armenesc, sînt supt forma românească. Aşa şi cuvinte de origine latină, elină sau rusească. Armenii din Transilvania au întrebuinţat aceste cuvinte, nu în forma lor originară sau cum le întrebuinţau Ungurii, ci în forma lor românească.

Următoarele cuvinte, de şi, cum am zis, de origine străină, se găsesc în dialectul armean din Transilvania în forma lor românească:

Condiţie,	fundator
reflecţie,	director
injurie,	testament
linie,	provisor
meşter,	renovat
siguranţie,	confirmat
plenipotenţie,	absolut
poliţie,	anticipaţie
prefect,	deputaţie
	donaţie.

www.dacoromanica.ro

Aceste cuvinte au fost, firește, introduse în dialectul armenesc după ce Armenii au venit în contact cu Romînii din Transilvania.

Totuși, un decret conținînd optesprezece 18 articole și promulgat la 7 Februar 1696 în Făgăraș de către prințul Mihail Apaffy, spune: „Niciun Maghiar sau Romîn nu va putea construi casă în cartierul armenesc".

Un decret al lui Carol al VI-lea, promulgat la 24 Maiu 1706, prin care se aprobau statutele asociațiunii frățești a Armenilor, în art. 10 spune: „Un patron n'are voie a angaja în serviciul lui ucenici veniți din Moldova, Bucovina sau altă țară străină, fără știrea președintelui sau asociațiunii".

Într'o inscripție din 1748 a orașului Elisabetopol, se spune că un locuitor, dacă ar vrea să aibă doi chiriași, unul trebuie să fie Armean, iar al doilea, dacă era străin, trebuia să fie meseriaș, și acesta Sas sau Maghiar. În niciun cas ne putea să fie Romîn, chiar dacă acesta era meseriaș.

Restricțiile erau, nu numai pentru străini, dar și pentru Armenii cari nu erau catolici. Și aceștia erau împiedecați de a se instala în Elisabetopol, potrivit unui decret, promulgat la 82 Novembre 1758, al reginei Maria-Teresa, în care Armenii erau numiți «schismatici armeni orientali» și religia lor «rătăcire»: se opria întrarea lor în oraș; numai trecerea lor în interes comercial era permisă. Am spus că, de și Armenii din Transilvania au trecut la catolicism, pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea, însă, după cum arată unele inscripții, căutau să-și păstreze vechile datini: zilele de post, serbatorile, cîntecele bisericești, veșmintele bisericești, etc. Abia la 26 Mart 1731, într'o adunare generală, Armenii din Transilvania au hotărît primirea ritualului catolic și stilului nou.

Sînt și cuvinte în dialectul Armenilor din Transilvania care samănă cu cele moldovenești și pe care însă Armenii le-au adus din patria lor. Urmează deci că aceste cuvinte au fost introduse de Armeni din Moldova.

Numele diferitelor orașe, fie din Transilvania, fie din Moldova, se găsesc în inscripțiile armenești în forma lor românească, nici de cum în forma ungurească.

Numele de Gherla, care e de origine românească, era întrebuințat de Armeni, de și numele oficial al orașului era altul.

www.dacoromanica.ro

Într'adevăr un cîntec vechiu, popular în Gherla, cîntat fiind de un Armean pornit la pribegie, începe astfel:

Haioţ kahak tun meţ Gherla
Aranţ inţi himbi măna
Zi es modet heru Ghertam
Haioţ azke gu heranam
(Gherla, mare oraş al Armenilor,
Rămîi fără mine acum
Căci plec departe de tine,
Şi mă îndepărtez de Armeni)

Cîmpulung. Întîlnim acest cuvînt într'un cîntec popular numit „cîntecul poliţistului". Cîntecul, după ce ironiseză tipul poliţistului, spune:

Guzis al al lăselu
Polit'a kidnalu
Ego Cîmpulungă
Lernerun en giomă
Al saderă bi desnus
(Dacă vrei să auzi mai mult,
Să-l cunoşti pe poliţist,
Du-te la Cîmpulung,
În partea aceia a munţilor,
Multe o să vezi.)

Lipscani. — Acest cuvînt este întrebuinţat în sensul de tîrg, sau corespondent al cuvîntului Leipzig.

Braşov.—E întrebuinţat în forma aceasta, în loc de ungurescul Brassó.

E caracteristic şi faptul că Armenii din Transilvania au întrebuinţat nume româneşti, ca:

Vărzarian
Crăciunian
Diaconian
Cărnit
Novac
Pălacintar
Moldovanian
Bogdan
Ilah (Valah).

www.dacoromanica.ro

Rămîne acum să aruncăm o privire asupra următoarelor cuvinte :

Vatah. — Acest cuvînt, care e românescul *vătaf*, îl găsim în dialectul Armenilor din Transilvania. Aşa se numiau şefii asociaţiunilor frăţeşti (brastava), care aveau fiinţă, în secolul al XVII-lea, în diferitele oraşe din Moldova, în special în Botoşani, Iaşi, Roman. Aceşti şefi aveau o putere disciplinară destul de însemnată asupra membrilor asociaţiei.

Asemenea asociaţii frăţeşti au existat şi în oraşele din Transilvania unde locuiau Armeni : Gherla, Elisabetopol, Sîn-Miclăuş, etc.

Cuvîntul „vatah" îl găsim în statutele asociaţiei frăţeşti a negustorilor, înfiinţată la 1718.

Hărţi. — Acest cuvînt, care înseamnă timpul cînd şi în zile de post se permite a mînca de carne, este împrumutat din limba romînă. Îl găsim întrebuinţat într'un regulament votat de adunarea generală din Gherla, în 1727. Art. III al acestui regulament spune :

„Nu se permite a mînca hărţi opt zile după Crăciun. Cel care va mînca hărţi va fi condamnat la plata unei amenzi de doi galbeni ungureşti".

Vecin. — Întîlnim acest cuvînt într'un proverb popular. De şi de origine latină, este întrebuinţat în dialectul Armenilor din Transilvania în forma-i românească. Proverbul amintit spune :

„Al aghegne modighi vecin
Kan heruvi azkagan"
(„Vecinul de alături e mai bun
Decît ruda de departe")

Măgar. — Şi acest cuvînt îl găsim într'un proverb :

„Inci kide măgar
Inci e cimaici"
(Ce ştie măgarul
Ce sînt stafidele ?)

Numa. — E cuvîntul românesc *numai*, şi este întrebuinţat într'un proverb popular :

„Măhankă ghăla zur a ăllalu
Numa te muhă ele şidag"
(Fumegarea poate să fie şi strîmbă,
Numai fumul să iasă drept)

www.dacoromanica.ro

Acelaşi cuvînt îl găsim în multe inscripţii, atît ale oraşului Gherla, cît şi ale oraşului Elisabetopol.

Galagie. — Este întrebuinţat într'un cîntec dedicat unui poliţist. În dialectul Armenilor din Transilvania acest cuvînt înseamnă a vorbi. Probabil că e cuvîntul românesc *„gălăgie"*. Este întrebuinţat în următoarea expresiune:

Galagică ăndor meghăr
Ghi votin permen kahţăr
(Vorbele curg ca mierea
din gura dulce).

Este întrebuinţat şi în forma *„galagi"*. Găsim întrebuirţat în inscripţiile din Elisabetopol (1758) cuvîntul „gălgiava", care vrea să zică „a vorbi gălăgios".

Colăcar. — Acest cuvînt îl găsim în art. 13 din regulamentul publicat în 1718 la Elisabetopol în sensul «cavaler de onoare» la o nuntă. În citatul articol se spune că la nuntă este oprit a distribui mai mult de opt batiste. Din acestea, trei sînt pentru tatăl miresei, una pentru ginere, trei pentru tatăl sau fratele ginerelui. Aceştia pot da cui vor. Una din batiste se dă vătahului. În cas că nuntaşii vin dintr'nn oraş strain pentru a lua mireasa, toţi primesc batiste, iar colăcarul se mulţameşte cu cea primită anterior.

Colindat. — Se citează acest cuvînt în art. 21 din acelaşi regulament, care spune că tinerii umblă de serbatori, spun *colindat*, un fel de cîntec de Crăciun, se pare.

Bani, — E întrebuinţat în general în sensul de bani. Întîlnim, de exemplu, în următorul cîntec pe care copiii îl cîntau la colinde:

Duveţec zbanăs
Vor ertam zpanăs
(Daţi-mi bani
Ca să mă duc la muncă).

Într'un alt proverb se spune:

Vov ban uni
Helk ciuni
Vov helk uni
Ban ciuni
(Cine are bani
N'are minte,
Cine are minte
N'are bani),

www.dacoromanica.ro

sau în următorul proverb:

Şun zarg u ban vastăghe
(Omoară cîne şi cîştigă bani).

Cursa. — E întrebuinţat în sensul românesc în următorul proverb:

Sorvaţ agresă
Odokn' al gănni cursan
(Vulpea învăţată
Cade în cursă şi cu piciorul)

Briţar. — Ne întâlnim cu acest cuvînt într'o decisiune redactată în 1738, Ianuar 30, în Elisabetopol şi reînoită la 16 Iunie 1750, prin care autoritatea legislativă armeană a oraşului pune condiţii pentru portul femeilor armene, opreşte portul bijuteriilor şi veşmintelor preţioase, pentru a înlătura din oraş orgoliul şi prevede pedepse pentru contravenienţi.

Pumnişor. — E întrebuinţat în acelaşi loc.

Putrac. — După părintele Govrikian, este o monedă românească, valorînd cel mult trei-patru centime. E întrebuinţat într'o inscripţie din oraşul Elisabetopol în 1735, unde se spune că judecătorul armean a chemat un preot romîn pentru a satisface nevoile spirituale ale Romînilor. Preotul a răspuns că aceştia trebuie să dea în fiecare an cîte 3 putraci (pulturaci) unui trimis al lui.

Judecătorul a răspuns că nu există în Transilvania un asemenea obiceiu şi că va recomanda tuturor Armenilor să trimeată pe oamenii lor de serviciu romîni la biserică în fiecare Duminecă şi serbătoare, dînd acestora banii ce se obişnuieşte a duce ca dar preotului lor.

Acest cuvînt mai e întrebuinţat şi în sensul de vînzare în detail.

Fruntea. — Întrebuinţat într'o inscripţie a oraşului Elisabetopol din 1758, în sensul de „ales", „preferabil", „celebru", făcînd alusie la cei de frunte ai oraşului, cari se întruniau pentru ca prin subscripţie să adune suma necesară, pe care trebuiau s'o dea drept misitie contelui Bethlen, pentru ca acesta să intervie pe lîngă Împărat pentru menţinerea unor privilegii ale oraşului.

Tălpălar. — Întrebuinţat în sensul de tăbăcar, de şi în limba romînă înseamnă, azi, acel care pune tălpi.

www.dacoromanica.ro

Bica. — Armenii din Transilvania au întrebuinţat în general acest cuvînt pentru a arăta pe doamna casei.

Cosit. — Cuvînt întrebuinţat într'o ordonanţă dată la Elisabetopol la 12 Aug. 1779, prin care se stabilia locul de păşunat pentru caii diligenţelor poştale.

Pintin. — Întrebuinţat într'o ordonanţă a oraşului Elisabetopol, dată în anul 1745, prin care se stabilia ce îmbrăcăminte trebuie să dea oraşul noilor recruţi. Cuvîntul acesta însemna partea complementară a ghetelor.

Bernevac. În aceiaşi ordonanţă însemnînd: izmene.

Vînat. — Întrebuinţat în art. 6 al unui regulament din 1758 al oraşului Elisabetopol, în care sînt arătate articolele care, după plata taxei regale, pot fi puse în vînzare în toate provinciile şi la toate tîrgurile, şi în prima, şi în a doua, şi în a treia zi.

Dungă. — Întrebuinţat într'o inscripţie din 1752, pentru a indica mîner de sigiliu.

Stînjen. — Întrebuinţat într'o inscripţie din 1760, pentru a indica măsurătoarea lemnelor.

Grădina melilor. — Această expresiune există într'o inscripţie din 1762. Trebue să fie grădina merilor.

Jupă. — Este întrebuinţat într'o ordonanţă din 1731 pentru a arăta coceanul de porumb.

Petec. — Foarte des întrebuinţat în sens de bucată, parte.

Hudiţa. — E întrebuinţat pentru a indica o stradelă, uliţă.

Cîrlig. — În diferite inscripţii în sens de ghiară.

Portiţă. — E întrebuinţat într'o inscripţie din 11 April 1730, unde se vorbeşte de refacerea şcolii de fete.

Cîrciumă. — E întrebuinţat într'o hotărîre din 24 Oct. 1726. De şi în limba ungară se spune korcsma, însă în inscripţiile armeneşti acest cuvînt se află în forma românească, cîrciumă.

Ovăs. — Întrebuinţat într'o ordonanţă din 2 Ianuar 1734, prin care se dau unele monopoluri.

Poronca. — Întrebuinţat într'o ordonanţă din anul 1735 a oraşului Elisabetopol, care autorisă şederea în oraş a unui străin. Potrivit legilor oraşului, străinii nu puteau uşor să se stabilească în oraş şi nu puteau de loc deveni cetăţeni.

Iscritor. — Întrebuinţat în aceiaşi ordonanţă pentru a arăta funcţionarul însărcinat cu înscrierea locuitorilor.

www.dacoromanica.ro

Slujba. — Întrebuinţat în acelaşi loc, arătînd funcţiunea.

Dar. — Întrebuinţat în cîntecul „Danţ al oraşului Gherla". Se mai întîlneşte acest cuvînt într'o inscripţie din 1734 a oraşului Elisabetopol. De asemenea din 1758.

Luncă. — Se află întrebuinţat în testamentul lui Nigohos Sencovician din Elisabetopol, 31 Maiu 1808.

Zid. — Întrebuinţat într'un cîntec popular şi în alte multe părţi.

Gol. — idem.

Macar. — idem.

Ales. — idem

Gădnit. — În acelaşi cîntec. Credem că trebuie să fie cuvîntul gîndit. În limba armeană se mai află asemenea schimbări.

E întrebuinţat în următoarea frasă :

Anhădară gădnit ganin
Vor harghivar irenk abrin.
(Se gîndesc numai atît
Că trebuie ei să trăiască.)

Chichiţar. — În acelaşi cîntec e şi acest cuvînt. Aici înseamnă neguţător, dughengiu.

Ce-ai adus. — E întrebuinţat aidoma în cîntecul armenesc. Cîntecul spune că neguţătorul întreabă mereu norocul „ce-ai adus" ?

Armenii din Transilvania, nu numai că întrebuinţează cuvinte româneşti, dar şi vorbesc româneşte.

Venin. — Alt cuvînt care se întîlneşte în acelaşi cîntec.

Curcan. — idem.

Istov. — idem.

Scara. — Şi acest cuvînt este întrebuinţat în forma-i românească, nu latină (scala).

Destul. — E întrebuinţat foarte des, şi în sensul pe care-l are în limba romînă.

Harleţ. — Întrebuinţat într'o ordonanţă din 1730 a oraşului Elisabetopol, în care se ordonă păstrarea banilor aparţinînd bisericii în curtea ei, în mod inalienabil.

Sapa. — Idem.

Cocoana. — Este întrebuinţat într'un cîntec dedicat unui poliţist.

Şcola. — Este întrebuinţat cu accepţia românească.

www.dacoromanica.ro

Pod. — Este întrebuinţat în multe împrejurări.
Mai sînt întrebuinţate :

Ţidulă,
Termen,
Izvor,
Crăciun [1].

Trei plîngeri diferite.

Numai cunoscînd viaţa locală a diferitelor centre omeneşti poţi face o sintesă a activităţii şi spiritului unui popor. Pentru aceasta însă trebuie cunoscute în amănunt toate formele de traiu a satelor, individuale şi colective. Dar în mare parte izvoarele intenţionat scrise sînt mute în anumite chestiuni ; se cere atunci să alergi la ştirile răzleţe pe care întîmplarea ni le pune la îndemînă. Toate mărturiile referitoare la un ţinut, adunate la un loc [2], ni pun la dispoziţie dintr'o dată materialul căutat pentru o chestiune.

În petecele de hîrtie în care scriitorul sau posesorul lor îşi punea o parte din sufletul său sau nădejdea unei vieţi mai bune, ca şi în însemnări pe cărţi şi testamente, ori în *izvorul de lacrămi fierbinţi* pe care nedreptatea lumească îl făcea să pornească din cugetarea şi pătimirea cîte unuia, se poate vedea omul aşa cum a fost în simplicitatea cugetării sale sau în toiul amărăciunilor; în tot casul însă în fiecare pulsează viaţa, săracă sau bogată, de trudă ori de lenevie.

Pentru aceasta publicăm şi noi mai departe documentele ce urmează. În ele vedem cerîndu-se cu tărie dreptate şi îndurare, după care sînt atît de însetaţi sătenii. Actele sînt în posesia

[1] Rugăm a se arăta numele autorului.

[2] Oricine poate vedea avantagiul pe care-l au colecţiile : **I. Bogdan,** *Relaţiile Ţării-Româneşti cu Ţara-Ungurească*, Bucureşti 1905; *Documentele lui Ştefan-cel-Mare*, Bucureşti 1903 ; **N. Iorga,** *Documente Urlăţene*, în „Buletinul com. istorice a Românieі", V ; **Al. Ştefulescu,** *Documente slavo-romîne relative la Gorj*, Tîrgul-Jiului, 1908; publicaţiile d-lor **Ghibănescu,** *Vasluiul*, Iaşi 1926, *Dorohoiul*, Iaşi 1923 ; **I. Antonovici,** *Documente Bîrlădene*, Bîrlad-Huşi 1911-1926; **Stefanelli,** *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului moldovenesc*, Bucureşti 1915, ca să numim numai cîteva aici.

www.dacoromanica.ro

mea şi fac parte din cele referitoare la comuna Costeşti, mănăstirea Bistriţa de Vîlcea şi Arnota, rămase după ce Odobescu le-a adunat pe cele vechi şi importante, acum cîteva decenii şi a căror urmă azi n'o mai aflăm [1]. Publicarea lor va continua şi, în afară de cele pe care le posed aparţinînd familiei, sper să adun şi altele spre a putea împlini un volum de documente olteneşti [2].

Iată plîngerile :

1.

Iulie 1786 circa. Trei săteni din Costeştii de Vîlcea cer scutirea de bir, căci, fiind neputincioşi, nu mai pot lucra.

Prea cinstite dumniata biv Vel Postelnice,

Cu lacrămi jăluimŭ bun[ă]tăţi dumitale cinstitŭ postelnice, pentru săteani de la Costeşti ce s[ă] află aici cu noi. Cîte trei ne aflăm slabi, bătrîni, oameni ca de ani 80-90, după cum ne vei vedea dumniata şi păn' acum am tot dat bir, şi avem feciori şi i-am căsătorit — să află cu biru lor osăbiţi şi săteani nu ne caută de dreptate, că sîntem slabi, bătrîni şi stricaţi, surupaţi, ci ne punŭ catane bune. Pentru care ne rugăm să [fi]m scoşi cu dînşii înaintea dumitale să ni să vază slăbiciunea şi să fim iertaţi, că nu mai sîntemŭ vrednici a mai da birŭ, nici că mai putem munci să ne hrănimŭ ticăloasa viiaţa şi în veci va fi pomană dumitale.

Prea-plecaţi
Pătru Uncheaşu ot Costeşti, sud Vîlcea,
Grigore uncheaşu ot tam;
Costand. uncheaşu ot tam.

---

[1] Ştim numai o relaţie: *Tesaur*, I, p. 391. De asemenea C. Giurescu citează: Un document din 1689, Ianuar 12, în *Despre Rumînii*, „An. Ac. Rom.", XXXVIII, p. 196; 1638, Mart 16 şi 1681, August 17, *ibid.*, p. 208; 1633, Mart 15, *ibid.*, p. 213; 1529, Maiu 12, *ibid.*, p. 225; 1560, Sept. 4, în *Vechimea rumîniei în Ţara-Românească şi legătura lui Mihai Viteazul*, „An. Ac. Rom.", XXXVII, p. 497, 1604, Apr. 12, în I. Bogdan, *Patru documente de la Mihai Viteazul*, în *Prinos lui Sturza*, Bucureşti 1903, pp. 155-156.

[2] În acelaşi sens lucrează şi d. T. C. Bulat; mă refer la *Contribuţiuni documentare la istoria Olteniei*, Rîmnicul-Vîlcii 1925.

www.dacoromanica.ro

Pe V°:

Costache Gherache biv Vel Post., caimacam Craiovii,

Cinstiţi dumniavoastră fraţi ispravnici ot sud Vîlcea, să-i cercetaţi jalba şi după luminate ponturi domneşti ce o veţi da-o, urmînd să faceţi cuvincioasa îndreptare şi să-i odihniţi.

(L. S.) 1786, Iuli 13.

Treti log[ofă]t (neiscăiit).

Observaţii. Sigilul e inelar, mic, oval, avînd săpat în alb un vultur pe o ramură. Cerneala neagră. Actul a fost lipit pe un altul mai vechiu, deteriorat, de pe care l-am deslipit, rămînînd perfect lisibil.

2.

1828 circa.

Jalba sătenilor din Costeştii de Vîlcea făcută către Domnie împotriva egumenului mănăstirii Bistriţa, care li-a cotropit un loc de cîrciumă în chinga de loc ce se învecineşte cu pămîntul mănăstirii.

Prea înălţate Doamne,

Cu izvor de lacrămi fierbinţi jăluimŭ mili şi milostiviri Mării Tale, luminate, d[oa]mne, noi, satul Costeşti de sudŭ Vălcea, din plaiul Cozii, ca să avemŭ mila şi dreptatea Mării Tale cu Sfinţia Sa părintele egumenul sfinti mănăstiri Bistriţa. Fiindŭcă, avîndŭ şi noi o chingă de moşiie ohamnică de la moşi şi strămoşi noştri, adecă locuri arătoare i livezi i ogrăzi i vii ce să hotărăşte cu moşiia sfinti mănăstiri, şi am avutŭ şi o cîrciumă într'acea chingă de locŭ, a nostră megieşască, şi ne-amŭ stăpînit-o păn' la leatu 1821, adecă păn' în vremea zaverii de-acum ce au trecut, şi atunci s'au prăpăditŭ acea cîrciumă, şi nu ne-au datŭ mîna ca să o facemŭ, şi acuma ne-amŭ apuca, ca să o facem, şi Sfinţia Sa părintele egumenul zice că nu ne îngădue ca să o mai facemŭ acumŭ, cu cuvîntu că este acea moşioră pă lîngă a mănăstiri, şi păn' acumŭ n'amŭ avutŭ nicio oprelişte de la alţi părinţi egumeni. Fierbinte ne rugăm mili şi milostivirii Mării Tale, luminate Doamne, ca să fie luminată porunca Mării Tale către Sfinţia Sa părintele egumenul, ca să fimŭ slobozi pă a nostră ohamnică moşie de a nu ne supăra şi să ne bage în grele cheltueli umblîndŭ prin judecăţi; după cumŭ amŭ cunoscutŭ mila Mării Tale ce ai revărsat-o către noi, robii Mării Tale, că au lipsitŭ globele şi jafurile ce era mai nainte, şi

www.dacoromanica.ro

toată suflarea roagă de sănătatea şi îndelungarea anilor Mării Tale, aşa şi noi, ticăloşii, ne rugămŭ milii şi milostiviri Mării Tale ca să avemŭ milă şi dreptate pentru această cîrciumă, ca să nu ni să părăsească ocina părintească ce am avut-o păn' acum. Şi cumŭ milostivu Dumnezeu şi Maica Sfinţi[ii] Sale şi Duhul Sfîntu va luminà pă Înălţimea Mării Tale asupra nostră, robilor Mării Tale.

Prea-plecaţi
robii Mării Tale
Noi satul Costeşti de sud Vălcea, din plaiul Cozii, jăluitori.

Pe Vo.:

Io Grigorie Dimitriu Ghica Voevod i gospodin zemli vlahiscoie.

Dumnv. ispravnicilor ai judeţului Vâlcea. Vedeţi jalba aceasta, pentru care poruncim să cercetaţi, şi la dreptatea ce vor avea jăluitorii să-şi afle cuviincioasa îndestulare, şi să îndreptaţi; iar, neodihnindu-să vre-o parte de acolo cu cercetarea dumnea-voastră, în scris să-i soroci ţi la divanu nostru ot Craiova.

1828, Ghenar 21.

(L. P.)

Vel Logofăt.

(jos:) Biv Vel Clucer.

Observaţii. Pe Vo. e scrisă numai resoluţia domnească. Pecete cu cerneală roşie, în mijloc acvila într'un cerc alb. Se pot ceti iniţialele: Iw. Γ P. (deasupra acvilei) Д M. Γ K. (dedesupt) şi E 1728 E (jos).

3.

Sătenii şi preoţii din plaiul Hurezi şi Cozia din Vîlcea se plîng Domnului contra nedreptăţilor şi jafurilor pe care le face protopopul lor, Ilie Bărăitarul.

Prea-luminate şi prea-înnalte Domne,

Cu al doilea jalbă jăluimŭ milii şi milostivirii Mării Tale că, după jalba ce am jăluit Mării Tale supt No. 1433 dela trecătoru Iulie pentru Sfinţia Sa proto[po]pu Ilie Bărăitaru al plaiurilor Cozia şi Hurezu din sud Vîlcea, pentru jafurile ce le-au urmat numitu şi după poruncà a Mării Tale şi a cistiţii *(sic)*

www.dacoromanica.ro

logofeţii bisăriceşti şi a Preasfinţii Sale părintelui Mitropolitulŭ şi după orînduirea a doi cinovnici, unui protopopŭ şi unui boeri, comisari asupră-i, şi după cercetarea la faţa locului şi bez de acea jalbă către mai susŭ zisŭ şi o samă de jalbe particulare dela preoţi şi mireni, şi nu numai potrivite cu cea de jalbă de opşte iscălită, ci o samă de nelegiuiri; şi vedemŭ că numai zbuciumări şi pie[i]şte de lucruri şi nicio întorcere de jafuri şi mulţămire nu ni s'au făcut, de care am năzuit la mila Mării Tale ca să te milostiveşti Măria Ta a ni să da boeri de către Măria Ta şi şi din partea Prea Sfinţiei sale părintelui Mitropolitŭ un părinte, şi cu carte de blagoslovenie şi cu legiuire, cît cununia şi cît botezul şi altele ce ni s'au urmatŭ. Şi sîntemŭ ai Mării Tale către Dumnezău rugători şi jăluitori.

Satul Cacova.
Popa Gheorghe duhovnicul.
Satu Dobriceni. Popa Androni, Popa Ionŭ.
Popa Nicolae, Popa Nicolae.
Popa Ionŭ, Popa Ionŭ.
Satul Bodeşti.
Popa Tudoiŭ, Popa Gheorghe.
Popa Nicolae.
Popa Nicolae Moţa.
Satul Pietreani
Popa Nicolae Gheorghe
Satul Brîzeşti,
Popa Niculae[3].

DOCUMENTE

O listă bucovineană de penalităţi.

(Găsesc în hîrtiile mele facsimilele unei porunci austriece din Bucovina, cu acest cuprins.

Cred că mi-a fost dat de d. profesor Rădulescu de la Facultatea de drept din Cernăuţi.)

Din prè-nalta poruncă a Înpărăteştii Măririi Sale şi a Înaltului Hofgrixrat, spre înştiinţare fietecăruia om, la fietecare bisearică din Bucovina se lipeaşte cîte o publicaţie, care în trei Dumineci, una după alta, se va ceti de către preotul satului la auzul tuturor, ca să înţeleagă tot omul greutăţile şi pedepsele ce se arată mai jos şi să ştie că oricine va cădea în una sau în alta de acest fealiŭ de

www.dacoromanica.ro

pedepse, nu se va putea mîntui și nevinovăți cum că n'au știut, ci unii ca aceia, după înpărătească și crăiasca poruncă, fără prenlungire se vor pedepsi.

Adecă:

1. Cel ce va defăima pre Dumnezeu. — Pedeapsa acestuia iaste: se i se rumpă sau se i se tae limba cînd va defăima cu cuvîntul; de va defăima cu mîna, se i se tae mîna; iar, de va fi defăimarea lui mai grea, se i se rumpă carnea din trup cu cleaște înfierbîntate și se i se tae fășii și să se tîrăiască pe uliță, apoi să se arză cu foc.

2. Cel ce-ș va schimba legea creștinească, adecă se va face din creștin Turc, ori Jidov, sau altă leage păgînească va primi. — Pedeapsa acestuia iaste: se piiarză toată averea lui, să rămîe la cămara înpărătească, și moartea lui să fie cu sabia.

3. Fermecătorii, vrăjitorii și strigoii. — Pre aceșteș, după greutatea vinovății lor, să-i pedepsască cu moarte.

4. Cel ce va gĭura strîmb sau va strica gĭurămîntul lui. — Cu sabie, după faptă, ori se i se rumpă limba, ori cu tăiarea deagetelor cu care au gĭurat se se pedepsască.

5. Cel ce va greși înprotiva pămintescului Împărat și a stăpînului țerii, sau vînzătoriul de țară. — Toată averea lui va fi înpărătească și el de viu se se tae în patru bucăți.

6. Un răzvrătitoriu și zurbagiu. — Asupra aceluia tăiare cu sabia și luarea averii va fi pedeapsa lui.

7. Făcătorii de bani buni sau răi. — Asupra acelora luarea averii și arderea cu foc iaste hotărîtă.

8. Dregătorii și judecătorii carii vor fi cu pizmă sau vor vinde dreptatea pe bani. — Unii ca aceia cu întoarcerea banilorŭ ce au luat și cu scoaterea dinŭ slujbă, așa ca niciodată se nu mai fie vreadnici de slujbă, și, după cum va fi greșala, cu piiarderea averii și a vieții se se pedepsască.

9. Cei ce nu vor fi în slujbă și, pentru ca se poată lua de la cineva ceva, se vorŭ arăta că sînt în slujbă, sau cu acest chip vor face altă ceva înșeleciune. — Asemene ca și ceialalți, cu datul înnapoi ce au luat și încă se pot și cu pedeapsa vieții se se pedepsască.

10. Cei ce vor ținea din puteare și din volniciia lor închisori. —

www.dacoromanica.ro

Se vor pedepsi ca cel ce au greşit înprotiva stăpînului ţerii, după cum s'au arătat la al cincile pont.

11. Cei ce vor fugi dinŭ închisoare, cum şi cei ce vor da ajutoriŭ la fugă. — Se vor pedeapsi cu îndoită plată de bani ce ar fi fost hotărît să deae sau a pedepsii trupului; cîte odată şi cu pedeapsa vieţii.

12. Cei ce vor face orice fealiŭ de înşeleciune. — După întîmplarea faptei, se vor pedepsi cu sabia sau cu spînzurătoarea, ca tălharii.

13. Cel ce va face cuiva vre-o silă în iveală, sau va face înprotiva securaţii de obşte. — Unul ca acela se va pedepsi cu luarea averii lui şi cu pedeapsa sabii.

14. Sodomia, sau curvia înprotiva firii omeneşti. — Se va pedepsi cu tăiarea capului şi cu arderea trupului.

15. Cel ce va curvi cu sîngele său. — Cu tăiarea sabii se va pedepsi.

16. Cel ce va sili pre oarecineva cu sila spre curvie. — Cu tăiarea capului se va pedepsi.

17. Însuraţii sau măritaţii de vor curvi cu altul. — După întîmplare, cu piiarderea vieţii se se pedepsască.

18. Cel ce va avea doao mueri sau mai multe, sau muiarea doi bărbaţi. — Cu sabia se se pedepsască.

19. De va lua cineva o fată sau o muiare cu sila. — Cu sabie şi, după întîmplare, cu punerea trupului pe roată se se pedepsască.

20. Pizevinclecul. — Se se bată cu zmicele şi se se gonească din ţară afară.

21. Curvia de obşte. — După întîmplare, cu bani şi cu închisoare şi cu gonire din ţară se se pedepsască.

22. Cel ce ar avea înpreunare cu necredincĭoşii şi alte curvii greale. — După întîmplare, cu tăiarea capului şi cu arderea în foc se se pedepsască.

23. Uciderea, rănirea şi alte fapte de moarte. — Asemene, cu sabia şi, după întîmplare, cu tăiarea mînilor, cu rumperea de cleaşte şi cu tîrăirea pe uliţă se se pedepsască.

24. Cel ce va ucide pre părintele său, sau pe copilul său, sau pe soţul său. — Mai totdeauna cu frîngerea pe roată se se pedepsască.

25. Ceaia ce înadins îş va piiarde copilul, sau pre cel de curînd

www.dacoromanica.ro

născut îl va omorî. — Cu tăiarea capului se va pedepsi şi, puindu-să trupul ei în mormînt, se se bată un par prinŭ inima ei.

26. Ceaia ce înadins va piiarde roada zămislirii, sau ceaia ce va face pe bărbat sau pe muiare să nu aibă roadă. — Cu sabie se se pedepsască.

27. Ceaia ce va pune pe copilul ei în loc primejdios. — Asemenea cu sabie se se pedepsască.

28. Ucigătorii de drumuri şi pe ascuns. — Cu sabie, sau cu frîngerea pe roată, sau cu tăiarea în patru bucăţi, cum şi cu tîrăitul pe uliţă, cu rumperea cărnii cu cleaştele şi cu trasul făşiilor se se pedepsască.

29. De va sfătui sau va îndemna cineva pe altul spre ucidere, ori singur înainte au gîndit şi au şi ucis. — Cu frîngerea pe roată şi cu înpletitul pe roată se se pedepsască.

30. Cel ce va otrăvi pe altul. — Asemenea cu roata, cum şi cu tîrăitul pe la locul pierzării, sau şi cu rumptul cu cleaştele şi cu mai multe pedepse se se pedepsască.

31. Cînd se va omorî cineva singur. — Acest fealiŭ de trup se se leapede ca a unii vite necuvîntătoare, averea lui se se iae şi, după întîmplare, se va pune acela trup pe o grămadă de leamne, şi se va arde, sau se va pune pe roată, sau în spînzurătoare.

32. Tălharii de fură vite. — Cu spînzurătoare, înpreună aninaţi cu lanţul, sau, după faptă, ş[i] ma[i] rău se vor pedepsi.

33. Cei ce vor fura lucru bisericesc. — Cu spînzurătoare şi cu arderea trupului se se pedepsască.

34. Cei ce vor prăda la drumuri. — Cu sabia sau cu spînzurătoare şi cu punerea trupului pe roată se se pedepsască.

35. Cel ce va prinde oameni şi-i va vinde. — Cu sabia, şi mai rău se se pedepsască.

36. Cel ce va aprinde vre-o casă înadins. — Se va arde şi el cu foc.

37. Cel ce va ocărî pre altul, sau îl va măscări, sau, prin lauda lui, se va atinge de cinstea altuia. — Unul ca acela, ori cu bani, ori cu închisoare, ori cu alt fealiŭ de pedeapsă a trupului se se pedepsască.

38. Cel ce prin scrisori va defăima pre altul, cu orice fealiŭ de scrisori de defăimare. — Acest fealiŭ de răufăcătoriŭ se se pue la un loc sus, la vedeala tuturor, şi, bătîndu-l la iveală, să se scoată din ţară afară.

www.dacoromanica.ro

39. Gazdele tălharilor şi a oamenilor răi cu prepus. — După întîmplarea faptei, ori cu orînduita moarte, ori şi mai rău se se pedepsască.

* * *

O scrisoare cîmpulungeană către arhiepiscopul Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Preosfinţite şi milostive stăpâne,

Viind trimisul Preosfinţii Voastre chir Ioniţă Ungurul aice la noi, la Cămpulungu, ne-au adus şi prè-cinstită scrisoare ce ne-ai trimes Preosfi[nţi]e Voastră. Cu multă plecăciune şi cu mare bucurie am priimit-o, înpreună şi cu epetrahir ce aţi trimes Preosfinţie Voastră la biserica noastră, pentru care foarte mulţămiţi sântem. Şi, înţelegând cele ce ni să scrie de cătră Preosfinţia Voastră, cu tot chipul dă sălinţă adunând pre toţi oamenii bătrâni vechi ce s'au aflat aice la Cămpulung şi la alte sate de prin pregiur şi s'au făcut mărturie după cum s'au putut, măcar că au fost oareşcare înpiedecări, însă nu de spre noi, ci dintr'un felvaltăr niamţu ce avem în sat luatoriu de samă, s'au pricinuit, prepuind pe chir Ioniţă de şpion, l-au făcut de au umblat odată pe la Cernăuţu areştuit, şi apoi s'au întors iarăş la noi de s'au isprăvit trebuinţa, dară cu toate aceste s'au făcut, şi, încredinţându-să şi cu pecete Cămpulungului şi cu alte întărituri dregătoreşti, să trimete, rugându-ne ca să fie priimită şi luată în samă de bună slujbă.

Şi, pe lăngă aciasta, înţălegându de multa bunătate şi evlavie cè creştinească a evghenii Preosfinţii Voastre şi din trecuta vreme, de când erai la Moldova, iar mai vărtos din adeverinţăle ce ne-au dat chir Ioniţă, încredinţându-ne cu totul şi prin îndemnare şi sfatul ce am avut m'am socotit şi am trimes şi on copil anume la Preosfinţie Voastră, pentru carele prè mă rogu, fie bunătate Preosfinţii Voastre ca să fie priimit ca unul ce, după cercetare ce s'au făcut dintr'atăţia oameni bătrâni, a fi şi oareşcare neam, care copil păn'acum moldovineşti binişor şi nemţeşte păr la al triile glas au eşit, şi cu adevăr din şcoală l-am luat şi l-am trimes, nădăjduindu că la acele locuri, de va fi cuprinsu cu mila Preosfinţii Voastre, poate şi în alte limbi care să vor socoti a fi de trebuinţă să înveţe, şi nemţeşte mai mult poate să să înputerniciască. Pentru carele cu lacrămi mă

www.dacoromanica.ro

rog Preosfinţii Voastre să fii cu milostivire, şi mare pomenire vei avè, fiindcă sănt om cu casă grè şi cu copii mulţi. Şi, fiindcă cu adevărat noo ne-au părut prè piste putinţă şi cu mare durere, şi maică-sa cu multă plăngere s'au dispărţit de cătră dănsul, nu pentru alta, ce pentru depărtare locului, dar ce să facem: pentru procopsala învăţăturirii şi norocirii lui săntem săliţi a răbda toate. Şi, nădăjduind cătră Dumnezeu că peste scurtă vreme om vidè pe Preosfinţie Voastră iarăş la Scaunul Moldovii, pentru care pururе rugători săntem, ca să fim norociţi, rămăind

Al Preosfinţii Voastre prè-plecat
şi supus poroncii
Diiacon Costanti Grămădescu.

Şi mă rog să aibă voe copilul a-mi scrie căte odată prin poştă la Eşu, cum să află, ca să ne măngăem, cu scrisoare luând. Şi pentru mai bună pleroforie trimet şi aciastă însămnărică de cursul neamului.

(Sus: 1800.)
(Pecete de ceară roşie cu:)
* Aciasta-i pecete Cămpulungului,
să să criadă.
(În mijloc:) + lt. 7249. Sep. 1.
(în jurul unui brad.)

* * *

Inscripţiile bisericilor româneşti din Tîrgul-Murăşului.

Biserica ortodoxă.

1. S'au cumpărat acest loc de bisearică de dumnealor jupănul Stoian Hagii Costandin cu soţia sa Siriană: au făcut şi bisearica din temelie; au zugrăvit oltariu şi fruntaria cu icoanele de înpreună. Săntu ctitori Gheorg Laslo, Stoian Ienachie, Sabo Rad, Moldovean Ianoş, Bucur Demeter, Sabo Demeter, Cadar Demeter, fiind preot paroh şi protopop eparhii Vasie Pantea. Zugraf popa Nicolaie, Ion, Vasilie, ano 1814.

Însemnarea aceasta se găseşte pe pînză supt o icoană, la stînga altarului.

2. Pe un clopot: Ἀφιερώθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου Κων[σταν]τίνου ἐκ Μιλινίκου, 1795, Ἰουλ.

3. Altul poartă anul „1836 cu cheltuiala repo. Zaharii Iravni, maior muscăcescu, spre pomenirea sa".

www.dacoromanica.ro

4. Între mormintele din prejur: „Hagi Costandin, negustor din Vaşarhei, mort la 1811, Aprilie 23, de 72 ani".

Biserica greco-catolică.

In cultum Dei struxit exornavitque Ioannes Babb, episcopus fogarasensis.

Comunicat de T. G. B.

* * *

Două acte bisericeşti.

Vichentie, cu mila lui Dumnezău episcopul Aradului, a Orăzăi cei Mari şi Ionopolei şi a toată varmage a Sarandului şi a Bihîrii şi a Halmagiului.

Pavelŭ marele apostolŭ alŭ Domnului va şi porunciaşte sî sî dea preoţilor poslanii tocmite de la ceia ce hirotonescu de tocmiria preoţilor; deci unii porunci ca aceia plecîndu-sî şi acest chir (popa Condrian din Şoimuş), pentru ačasta tocmim carte de la noi cu darul Duhului sfănt, a făcătoriului deplin Dumnezîu, l-am hirotonit pre leage şi pravilă ceteţ, ipodiiacon, diiacon şi preut şi poruncim tuturor celora ce cîtrî voi va veni acest slobod preut, arhierelor, zic, şi preuţilor, igumenilor, bîrbaţilor şi mireanilor boiari, cum s'au înpodobit cu vrednicire preuţii de Smereniia Nostrî, mărturisit de bîrbaţi vridnici credincioşi cum iaste vriadnic de rînduiala ačasta. Direpţ aceaia şi pentru tocmiria şi întîriria lui dî-sî ačastî carte după cum este običaiu, de la noi întîritî, lei 1728, Noem. 1.

Smeritul episcop pravoslavnic
Vichentie Ioanovici m. p,

(Blaj, Bibl Cipariu.)

* * *

Anii Domnului 1697, msţa Iul. 12 dzile eu Theofil arhiepisc[u]pŭ şi mitropolit ţarăi Ardialului şi Mitropolii den Belgrad dau testamentul mieu, să hie de mare credinţă č-am grăit la sfărşitul vieţii meale de pre častă lume, cum eu după moartea mea č am agonisit mai denaintea Vlădiciei şi în Vlădicie cu sărăcire mea: haine, cai, cară (şters: vaci, berbeci), bani, her şi alte unialte precum sîntu scrise la istren şi cărţi toate aciastia cu limbă de moarte le las sti. beseareci Mitropolii din Belgrad. Cumpărat-am un triod şi un pintecostar înbrăcat cu carmejin roşiu cu aur şi un oftar, de ciale mari întreg, de ciali din Ţara Leşască, şi o poală de tratapod de urşinic cu flori de hir, şi o pravilă din Moldua, românească, de giudeţ, şi un cliuci ru-

www.dacoromanica.ro

mănescu şi un stihar de camucă mohorâtă cu flori de hir şi un patrahir tot de hir aurit, cu doisprădziaci apostoli cu cinci cănate de hir şi cinci nasturi mari cu muchi aurite din ğos la cănati şi doisprădziaci nasturi mai mici rătundzi auriţi căte 4 într'un loc în trei locuri şi un (fusese : 2) covoar[e] roşiu şi o scoarţă şi un [en]golpu de aramă cu lanţul de argint aurit ce să închide într'o tablă scrisă Priacista cu fiiul în braţe de altă parte, în ciaia tablă sta. Troiţă, şi, fiind neşte vase de argint mai denainte, şi nefiind nici de o treabă, aflat-am o medelniţă cu ibric de argintu cu flori poleite cu aur, schimbat-am de am dat aciale vase, nefiind nice de o triabă, şi am dat adaos optudzăci de taleri şi, neagiungându-să, am mai scris un păhar a mănăstiri cu doisprădziaci apostoli, şi apoi nu m'am îndurat să las acest păhar, ce l-am răscumpăratu cu optu taleri, şi iară l-am lăsat mănăstiri.

† Un stihar de lastră galbănă cu flori de mătasă care au dat Măriia Sa Costantin-Vodă Brâncovan[u] şi un patrafir de sarasir cu 9 nasturi sîrmă albi cu mărgianuri roşii în vărvu cu cinci cănate sîrmă, tij Vodă, şi o păria[che] năracliţ[e] de lastră verdzi şi un sacos de sarasir hatai roşiu cu flori diasă mari şi mici de hir şi mătasă roşiă cu cipche de hir albe pe de lături, cu optusprădziaci nasturi suciţi de argintu aurit, căptuşit cu atlas laramgiu, tij Vodă, şi trei sute şi şiasedzăci de florinţi la rătutul de la Găuriani de pe Ampoi zălogit, carte de la căpătălain pentru satu pentru Beca, cu vălătaşuri şi cartea de cumpărături, satul Curături, cu tău, cu ţarini, cu tot hotarul, cu venitul, olisatori *(sic)* pentru lăturile de la Oarda, cartea pentru rătul de Găuriani, precum carte zelog, şi hinteul cu *patru* (şters) cai, un car nou cu totul *cu hamuri* (şters) cu tot şi patru sute de zloţi la giupăniasa Mariia Harmănţăşoae, 2 lanţuri de cară, blide, ciubiare, căzdi, buţe ce sîntu uni altele unii case. Iar cine va străca ačaste danie č-am dat sventei beseareci să *(sic)* treclet şi procliat, să aibă parte cu Iuda carele au vândut pre Hs. în viaci, amin.

Vladica Theofil.

† Ermonah Ioachim de la mănă. preciastii Alasina.

† Poppa Ianoş de la mănăstirea Belgrad, popa Necula, popa Udria, Patăr Ianoş, Ban Andreiaş, † Ban Olu Gheorghie. Enachi

www.dacoromanica.ro

chir Toader, Enachii Nica Enčoae, Coman Păscar, Todor cel mic, Stan Buican.

Ἰωακὴμ ἱερομοναχος.

ἀπὸ νὰ *(sic)* μαναστίρι Αλάσινα.

† Γιωβάνος παπᾶς μαρτιρὼ τ'ἄνοθεν. Ιωάνης Πάτερη. Ἀντραῖος Μπανον. Κοιρκος Δήμου. Μπανουγγλου. Ζαφήρης Φοτηνοῦ. Γηάνης Νήκου μαρτηρὼ ἄνωθεν. Fejervari Udvarbiro Ratz Iztvan.

(Ibid.)

DĂRI DE SAMĂ

T. G. Bulat, *Din corespondenţa episcopului Calinic al Rîmnicului* (1850-1868), Rîmnicul Vîlcii 1927.

Corespondenţa învăţatului episcop rîmnicean Calinic, înmormîntat la Cernica (se zice „Cernican", nu Cernicar), unde-şi făcuse ucenicia, nu poate fi fără interes.

Se începe cu o scrisoare a lui Eufrosin Poteca, atunci (1851) egumen la Gura Motrului, care recomandă pe un călugăr mergînd la Neamţ, cu observaţia : „Un om care n'a văzut nicidecum altă ţară afară de aceia a naşterii sale se asamănă cu un copil care n'a sărit încă din leagăn" (p. 5). Despre biserica Vlah-Sarai din Constantinopol, refăcută de Logofătul Nicolae Aristarchi, pp. 12-4. Doi preoţi aţiţători (1854), pp. 30-1. O scrisoare românească a generalului Liprandi, pp. 31-2. Una a generalului Coronini, pp. 39-40. De foarte mare interes e planul din 1857 al tipografului bucureştean F. Ohm de a da „Documente pentru a servi la istoria Romînilor", şi anume : topografia, harta, „tratatele şi codurile, regulamentele organice şi administrative", traducerea în franţuzeşte a cronicilor muntene şi moldovene, precum şi a istoricilor greci şi germani cari au scris despre Principate, extrase din publicişti şi călători, cînteceie şi poesiile naţionale, etc.", cu „prefeţe şi comentarii de notabilităţi literare din Franţa şi Anglia, publicate în franţuzeşte". E o lucrare destinată şi învăţaţilor străini şi comisarilor europeni instituiţi prin tratatul din Paris. Ea nu urmăreşte scopuri politice de partid. Vor fi zece volume, mari ca acelea din „Panthéon littéraire", şi vor costa zece galbeni. Librarul Grant va primi subscripţiile, şi el „se va înţelege pentru tipar cu o mare casă din

www.dacoromanica.ro

Londra sau din Paris". Se va începe lucrul după 500 de subscrieri. Se anunţă, în detalii «Petru Maior şi Şincai», «cronici muntene» şi «Istoria lui Mihai Viteazul a lui Bălcescu», «cronici moldovene precedate de Cantemir, Fotinò şi alţi istorici greci moderni», «extrase din vechi autori greci şi latini (Strabon, etc.), extrase adnotate din Gibbon şi Hammer, istorici germani : Sulzer, Engel, Neigebauer, Ţerile romîne în veacurile al XVIII-lea şi al XIX-lea: del Chiaro, Zallony, acte oficiale, note diplomatice, extrase de publicişti şi călători, cîntece şi musică, poeţi naţionali, numismatică, Coloana lui Traian, monumente ale ţerii şi portrete de oameni mari» (pp. 46-8; după textul frances).

* * *

Constantin N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, Chişinău 1927.

Rare ori o monografie de istorie bisericească a fost aşa de bine făcută ca presenta lucrare a unui elev al regretatului N. Dobrescu.

Sprijinită pe documente inedite şi împodobită cu un frumos portret, ea va formà basa pentru orice cercetări privitoare la Biserica munteană în cele d'intăiu decenii ale veacului al XIX-lea.

Gheorghe, probabil Niculescu, din Bucureştt, născut la 1765, a urmat la Sf. Sava, pe vremea lui Lambru Photiades. Pe la 1790 prietenia cu colegul său Gherontie îl duce la Neamţul lui Paisie, care-l face ierodiacon. Aici începe a scrie. La 1796 Dositeiu Filitis (nu Filitti) îl cere, cu Gherontie, pentru traduceri din greceşte. Autorul a găsit şi biletul lor de călătorie pentru o scurtă întoarcere (pp. 4-5). Lucrările lor literare la Bucureşti încep în 1799. Biblioteca Mitropoliei e încredinţată lui Grigorie (p. 5). Se semnalează, la Academia Romînă, ms. no. 2683, catalogul cărţilor lui Sonnini, depuse acolo *(ibid.)*. Pe la 1802 cei doi călugări sînt iar la Neamţ, şi în curînd Mitropolitul Veniamin îi pune la lucru. La 1812, călătoria la Athos (pp. 7-8). Pe cale, moare, prădat de hoţi, Gherontie *(ibid.)*.

La 1817 Grigorie e din nou la Bucureşti, locuind în chiliile de la Antim, cu voia lui Iosif de Argeş (pp. 9-10). De aici trece la Căldăruşani, unde-şi urmează lucrul literar. Pentru alegerea lui ca Mitropolit şi sosirea la Bucureşti pe jos, p. 12 şi urm. Atitudinea de resistenţă a Mitropolitului Dionisie Lupu, pribeag la

www.dacoromanica.ro

Braşov, p. 14 nota. Actul de alegere a lui Grigorie după o condică găsită de păr. N. Popescu la p. 15 nota 1. Ceremonialul de instalare, după inedit, p. 16 nota 1. Alegerea de el, a lui Grigorie de Argeş, pp. 20-1 (atitudinea faţă de Ilarion revenit în 1828, p. 22 nota 3). Măsuri de îndreptare, p. 23 şi urm. O statistică a eparhiei lui Grigorie, p. 25 nota 1. O hirotonire de la Vidin, într'o curioasă românească, la 1832, p. 27 nota 1. Reparaţii la Căluiu, p. 30 nota 3. Măsuri pentru şcoli la Bucov sau Urlaţi, p. 35. I se propunea lui Grigorie să puie o dare pe preoţi pentru a se plăti datoriile din Rusia ale princesei Bagration, născută Văcărescu, care avea să reclame ceva de la Dionisie, p. 34 nota, p. 36 nota 2. Moştenirea lui Dionisie şi a Mitropolitului Nectarie, p. 40 şi urm. Schitul Blejoaia (Blejoiu), lîngă Ploieşti, p. 43. Izgonirea Grecilor din mănăstiri, p. 44 şi urm. Pentru Hurez p. 46 nota 1. Ocupaţia rusească, p. 51 şi urm. Înmormîntarea lui Grigore-Vodă Ghica, p. 54 nota 2. Exilul, p. 55 şi urm. Scrisoarea de explicaţie a lui Grigorie, pp. 61-2; pricina e: „Pangrationeasa nepoata Barbului Văcărescul", cu „o înţeleaptă aflare a pricopsitului Iancul Văcărescul, odrăslii cei bune". (p. 61); ea e pusă alături de Herodiada şi de împărăteasa bizantină Eudoxia. Se ivesc candidaturile unui Grec din Rusia, a lui Grigorie de Argeş, a lui Ilarion, a lui Dionisie. El stă „fără de mustrarea ştiinţii" la Chişinău (p. 62).

Aici *dă cărţi româneşti, din ale sale, preoţimii basarabene, mai multe sute* (pp. 68-70). *Şi Eufrosin Poteca, „păr. Eufrosin dascălul", adauge pe ale sale, între altele Filosofia lui Seneca*, cu privire la care nu se ceruse voie de la guvernul rusesc (p. 69, nota 2). *Se dau cărţi şi la Biblioteca Seminariului (ibid.).* O Zoiţa Paleologu se ocupă şi ea de aceste daruri *(ibid.).* Despre traducerea unei cărţi „a gheneralului Sturzii" de episcopul de Argeş Ilarion (p. 71): de fapt e „Manualul creştinului ortodox" de A. de Stourdza *(ibid.*, nota 2). Se impune vînzarea pentru datoriile princesei Bagration. Pentru moartea lui Dionisie, p. 72 nota 3.

La Chişinău Grigorie traduce pe Teofilact, comentariul la scrisorile Sf. Apostoli şi se gîndeşte a tipări şi traducerea lui Teodoret la Psaltire (p. 73). Remarcabile aceste cuvinte despre Poteca: „Sfinţia Sa ş'au ales partea cea mai bună ca Maria: a-şi folosi adecă neamul cu fealuri de cărţi, şi bine face, că

www.dacoromanica.ro

va fi mai lăudat decît Marta, ceia ce cu alte chipuri şi griji îl foloseaşte. Şi cu atît mai mult, cu cît sufletul iaste mai sus decît trupul. Îi rog dar de la Dumnezeu putere şi înţelepciune ca să poată da în lumina limbii noastre şi altele mai multe" (p. 74). Alături glume despre borşul scump în Basarabia *(ibid.*, nota 1).

Cerere de întors, după pace (p. 74 şi urm.). Ea fu primtă numai în 1832 (p. 78). Grigorie aducea şaizeci de„ cuvinte" ale lui Hrisostom, traduse în exil, pe Iosif Brieniu, despre purcederea Sf. Duh (p. 79). Îndată el face o tipografie provisorie la Buzău (pp. 79-80). E oprit de Ruşi să se aşeze la Bucureşti (p. 81). „Cînd îmi va ieşi sufletul", răspundea el prigonitorilor, „atunci voiu lăsa eparhia" (p. 82). „Pentru lucrurile care privesc spre curăţirea sufletului Domnul şi-au vărsat sîngele şi nu le va lăsa în voia nebunilor" (p. 82). Se căuta înlăturarea lui prin Scaunul constantinopolitan (p. 82 nota 1). „Aproape un an" stă prigonitul la Buzău (p. 83). De aici e silit să meargă la Căldăruşani (pp. 83-4). Era atunci „în cea mai mare treaptă de slăbiciune" (pp. 84-5). Trebui ca el să aprobe cuprinsul Regulamentului Organic ca să fie rechemat în Scaun, în August 1833 (pp. 87-9). Atunci orînduieşte repararea Mitropoliei (pp. 90-1). Note preţioase despre noua pictură, proastă, şi ţîmplă, nu mult mai bună. Un Nicolae Teodorescu, de la şcoala de iconari şi zugravi din Buzău, a făcut frescele de azi (p. 91 nota 1). Inscripţia, pomenind pe Constantin Şerban, pe Doamna Balaşa, pe Radu Leon (1665), *ibid.* Moartea lui Grigorie se întîmplă la 22 Iunie 1834 (p. 92).

Un capitol priveşte opera literară a nobilului cleric. Se observă, după Mitropolitul Iosif Naniescu, că la Neamţ Dometian era din Braşov, Neonil din Bucovina, Timoteiu din Basarabia (p. 98, nota 1). Despre moara de hîrtie de la Ciorogîrla şi arendaşul Udrischi la 1823. p. 103, nota 2. Grigorie face să se traducă şi o carte bulgărească, tipărită în 1828 (p. 106). N'ar exista o ediţie din 1794 a „cărţii folositoare de suflet" (p. 147 nota 3): să fie în „Istoria Literaturii" o simplă confusie? O notă despre Nichifor Theotokis, p. 110 nota 1. Catehismul Sf. Atanasie, p. 112. Exemplarul din Teofilact dăruit de Doamna lui Moruzi, în 1805, lui Dionisie ieromonahul, p. 113, nota 3. O bogată notă asupra traducerii acestei cărţi vestite la p. 114, nota 2. La p. 117 (ca şi aiurea) a se ceti „Kekragarion", nu „Kegra-

www.dacoromanica.ro

garion". În prefaţa la Calist Xantopulos Grigorie pomeneşte pe Petru Maior, în critica lui contra lui Bob (pp. 119-20). Autorul rectifică părerea mea din „Ist. Literaturii" că s'ar fi tipărit — cum se aminteşte, de altfel, intenţia — „Cuvintele prea-cuviosului părintelui nostru Simion noul bogoslov" (p. 123). Şi *Chiriacodromiul* pe care-l citam după aceiaşi prefaţă, e, de sigur, numai cel din 1801. O rectificare pentru *Exaimeron*, p. 144 nota 2. Dar n'am afirmat o ediţie din 1826. Numele de la p. 130, nota, sînt simple glume. Cărţile despre Neamţ ale răposatului arhiereu Narcis Creţulescu au o valoare foarte relativă (v. p. 136, nota 1). Cu dreptate se obsearvă că predica lui Hrisostom «pentru muerile ceale răle şi ceale bune» (1827) e în legătură cu noua Herodiadă, princesa Bagration (pp. 1427).

Anexele documentare, unele rău publicate mai înainte, sînt deosebit de bogate. Despre Blejoiu p. 161. Pentru şcolile de la Buzău şi Focşani, p. 199. Eufrosin Poteca scrie la 1826: „Ticăloasa inima mea să topeşte de focul în care să frig bieţii Rumîni neîncetat" (p. 200). „Oh, Dumnezeul mieu, dacă eşti drept şi iubeşti dreptatea, pentru ce nu stingi pe asupritori de pe faţa pămîntului, şi săracii asupriţi să te slăvească? Săracii Rumîni, săracii Rumîni! Ei, deaca au oi, plătesc pentru eale, deaca porci, plătesc pentru dînşii, deaca stupi, deaca vii, tutun, plătesc dajdie pentru toate; dau şi dijmă şi vamă pentru orice vînd, şi apoi pă de-asupra plătesc şi dajdie neîncetat supt deosebite numiri; iar dumnealor, de care vorbesc („Bucureştenii"), de au vii, le lucrează poslujnicii. 20.000 de Rumîni aleşi le dă dajdie grea, şi dumnealor îşi poleesc caleşcile fără a face Rumînilor cel mai mic folos. Deaca sînt în slujbe politiceşti, au destulă plată, şi însă cea mai multă treabă o fac logofeţii şi zapciii: treaba lor este să stoarcă pre Rumîni. Dar răutatea lor însăşi îi va prăpădi şi netrebnicia lor îi va face ca praful ce-l spulberă vîntul de pre faţa pămîntului, de nu să vor îndrepta să cunoască pre Rumîni şi pe Ţigani fraţi ai lor şi după omenire şi după botez şi după politică; pentru că trăesc din sudorile lor fără să-i folosească cu ceva. Noi sîntem hristiani ortodocşi, şi apoi ţinem robi ca în vremea păgînătăţii! Dar amar noă, cu ce măsură măsurăm Ţiganilor şi Rumînilor, cu aceia ni se va măsură nouă, de nu ne vom înţelepţi mărturisind adevărul, lucrînd dreptatea şi dobîndindu-ni dragostea de la ceriu şi de la oameni" (p. 201).

www.dacoromanica.ro

Scrisoarea contra„ Pangrationesei", pp. 244-7. Aceia despre Poteca, pp 247-8. Grigorie-Vodă Ghica la Brează supt ocupaţia rusească, în 1831, şi întoarcerea lui la Bucureşti, pp. 255-6. Frumoasa scrisoare a lui Grigorie din 21 Septembre 1831: „Cît şi pentru singură vînzarea şi surgunie mea unii poate mă ticăloşesc, dar eu mă bucur, şi pentru că nădăjduiesc uşurare păcatelor meale în zioa judecăţii, şi pentru că mă zăbovesc întru Dumnezeiasca Scriptură şi în tălmăcire fără de nicio mustrare de ştiinţă pentru depărtare, că nu iaste din voia mea, ci din pricina celor ce au voit să neguţitorească Biserica lui Hristos şi cari socotia că vor petreace veacinic pre pămînt, şi de moarte şi judecata ce va să fie, niciodată nu-şi aducea aminte. Ci Dumnezeu să fie milostiv şi lor şi mie" (pp. 256-7). „Hîrtia Leon" e hirtia de Lyon (v. p. 273).

* * *

R. Gassauer, *Consideraţiuni la istoria Sucevei si a împrejurimii* (în „Anuarul liceului ort. rom. „Ştefan-cel-Mare" în Suceava 1926"), Suceava 1927.

Lucrare foarte temeinică, sprijinită pe multe inedite. Autorul se ocupă întăiu de activitatea comisiilor de organisare în Bucovina de curînd anexată. Se arată planul de delimitare. O sumă de lămuriri mai vechi iese la iveală cu acest prilej. Un mare număr de documente ocupă trei şferturi din lucrare. Se ridică atunci şi piatra de mormînt, fără inscripţie, a lui Despot-Vodă, tăiat la Areni (p. 47). A se ceti la p. 50: „Vişnoveschi", în loc de „Vişcoveschii". V. p. 56: „Turcii niciodată moşinaşi n'au fost în tărgul Sucevii sau în pămîntul Moldovii, ci numai cu negustorie au înblat". La urmă şi o bună bibliografie.

* * *

Andrei Alexandru, *Medicii romîni şi străini din Moldova şi Muntenia între 1806 şi 1860,* Cluj 1927.

Foarte bună tesă de la Cluj, care va aduce servicii. Medicii sînt aşezaţi alfabetic, fără să se arate însă izvorul pentru fiecare din ei.

* * *

Dr. Valeriu L. Bologa, *Contribuţiuni la istoria medicinei din Ardeal,* Cluj 1927.

Se dau ştiri generale despre medicina în Ardeal (menţiunea

www.dacoromanica.ro

episcopului Andrei Dudith, sfîrşitul sec. al XVI-lea, care era şi medic; a lui Paul Kyr din Braşov pp. 12-3; primii medicinişti romîni la Viena, fără nume, p. 15. A doua parte presintă pe primii medici ai noştri şi primele lor publicaţii în acea provincie. Felcerul Ioan Mihail Popp la Sibiiu în 1737, pentru ciumă (p. 23). Un Ioan Aron, rudă cu Vlădica din Blaj, e „fisic" la 1757 (pp. 23-4). Pe larg despre Ioan Molnar, p. 24 şi urm. (deschide cursul la Cluj în latineşte în 1791; a sa *Paraenesis* apare acolo în 1793; se reproduce foaia de titlu la p. 26). Darvari de la 1785 cu *De signis coctionis*, e de sigur Romîn macedonean (v. p. 27). Urmează lista, încă de la 1744, a ordonanţelor sanitare redactate în româneşte. Apoi aceia a studenţilor de la Cluj pînă la 1876 (p. 51 şi urm.): profesează şi Macedonenii Ioan Nicolide din Pind şi D. Bikela din Veria Cei mai valoroşi dintre ei sînt presentaţi deosebit de la pag. 37 înainte: Simion Romanţiai, Gheorghe C. Roja, scriitorul (Macedonean din Monastir, n. 1786; stă la Timişoara), Vasici, Nica, Atanasie Şandor, Ştefan Păcurariu Pop, I. Moga, I. Arsenie, etc. Partea a treia se ocupă de medicii saşi din Braşov (chemaţi şi în Principate, pp. 42-3). Şi un Frances, „Gallus natus", Iosif, 1584-1602 (să nu-l fi lăsat în urmă Petru Cercel?) (p. 45 nota 2). Se reproduce titlul tratatului despre ciumă al lui Adam Chevet (p. 49), apoi altele, ca *Recensio remediorum praecipuorum Transylvanicis domesticorum* a lui Martin Lange, care scrie la 1787 „Von der Glaubwürdigkeit der meisten Pestberichte aus der Moldau und Walachey" (Viena 1788; şi despre leacurile băbeşti). Un Veniamin Barbenius, din Făgăraş şi Trei Scaune (n. 1754) a fost şi el chemat la noi (p. 52), iar Gheorghe Bolthosch (1804-47) rămase la Bucureşti ca medic al lui Vodă, pe cînd Ioan Ziegler deschidea o farmacie la Botoşani şi Paul Christian Weisskirchner (1745-93), care promovează la Halle, se aşează la Ploieşti (p. 53) Mihai Czakul, dintr'o familie de medici, e la Iaşi medicul lui Constantin şi lui Ioan Mavrocordat, iar la 1744 merge la Constantinopol şi caută pe fiul Logofătului Sturza (întors 1745 la Iaşi; merge în 1751 la Hanul). Caută de Romînii din Şchei. Moare în 1771 (p. 54). Mihail Bruckner e chemat în 1792 la Bucureşti pentru ciumă *(ibid.)*. Operaţii de ochi în Principate face, cu cîte 170-200 de galbeni, Mathias Lassel (1760-1834) *(ibid.)*. În secolul al XIX-lea Ioan Plecker şi Gheorghe

www.dacoromanica.ro

Gross se strămută cîtva timp la Bucureşti (al doilea, şi medic militar, apoi la Pantelimon, la Tîrgul-Jiiului; + 1876 la Caracăl) (p. 60), precum Karl Hintz, medicul lui Miloş al Serbiei, se fixează, înainte de 1877, la Giurgiu (p. 61). La 1859 era la Bucureşti Iosif Wilhelm Fabricius, care trece la Craiova, iea parte la războiu, ca oftalmolog, şi cîştigă o mare reputaţie (+ 1888; p. 61), Ioan Altstaedter devine la 1863 medic de spital la Tătăraşi, trecînd apoi la Ploieşti (—1875) (p. 61); şi el iea parte la războiu. Spiţerul de la noi I. Honigberger ajunge apoi în India, ca să vie la Iaşi (p. 62-3, „fiu magistrat în Moldova"). Adam Molnar (n. 1716) e medic de Curte, şaisprezece ani, la Bucureşti (p. 65), ca şi David Samuil Máday (n. 1709) (p. 66 nota 1). La Braşov apar ca medici romîni Iacob Pană (Pán), din Codlea (p. 67). E cunoscut scriitorul medic Vasile Pop (pp. 67-8). Constantin Gheorghe Nica e prieten cu Şaguna (pp. 68-9). Trece prin Odesa şi ajunge la Bucureşti. Bine cunoscut e Pavel Vasici Ungurean (portretul la p. 70). Nicolae Gănescu, din Bucureşti, petrece în anii 1861-75 la Braşov (pp. 72-3): e de sigur ruda curiosului Grigore Gănescu care va da la Paris foaia de satiră politică *Le nain jaune* (pp. 72-3). Urmează medici mai mici (pp. 74-5). Gh. Diamandi luă parte la războiu şi se aşează la Giurgiu, apoi la Brăila (p. 75) Note despre meritosul Sterie Ciurcu şi despre învăţatul Nicolae Teclu (pp. 75-7). Cărţile medicale româneşti din Braşov (cu reproducerea titlului *Macrovioticei* lui Vasici), pp. 78-9.

Şi adausul e plin de ştiri nouă. Dr. C. Poruţiu, p. 85. Ioan Nichifor cu tesa despre gastralgie (Viena 1739 şi 1793) pare în adevăr a fi fost Romîn *(ibid.)*, ca şi Pasiotes, autorul «Balsamului macrobiotic» (în greceşte), din 1864.

* * *

Teodor Herman, *Monografia istorică a protopopiatului ortodox romîn Dej*, Cluj, 1926.

Lucrarea, întinsă şi plină de lucruri nouă, e făcută şi după „hîrtiile, însemnările vechi şi nouă, inscripţiile de pe la biserici", apoi din Arhiva protopopiatelor Dej, Lăpuş şi Cetatea-de-Piatră, din Arhiva Consistoriului arhidiecesan ortodox romîn din Sibiiu".

Un capitol se ocupă de reşedinţă, întăiu la Chiueşti, apoi la

www.dacoromanica.ro

Giurgeşti, a protopopiatului; un altul dă notiţe despre protopopi (e vorba şi de o „protopopoaie“ la 1802; p. 16); se dau şi inscripţii şi însemnări. Menţiunea mănăstirilor dispărute, pp. 44-5. Liste de preoţi şi învăţători, p. 68 şi urm. (la ilustraţii atît de smerita bisericuţă de lemn clădită în Dej la 1873; p. 74), 104 şi urm. Restul, certe între cele două Biserici.

* * *

V. Motogna, *Războaiele lui Radu Şerban* (1602-1611), Bucureşti 1926.

D. Motogna reiea, cu o largă întrebuinţare a izvoarelor ungureşti, acest capitol important de istorie militară românească, războaiele urmaşului şi continuatorului lui Mihai Viteazul. Bibliografia ungurească e întrebuinţată, pe lîngă Spontoni, documentele Veress şi izvoarele de ţară, la p. 13 (cere de la Imperiali, în 1602, pentru el Jeciul, pentru Buzeşti Boia şi Egeres), 24, 32 şi urm., 42 şi urm., 49-50, 63-4, 67. Inedite din Pesta la pp. 78-9, 82 (Pătraşcu, fiul lui Mihai Viteazul, lîngă Sibiiu, în 1611). Se promit (p. 47) scrisori inedite ale lui Ştefan Bocskai şi una a lui Ieremia-Vodă din 1605 (trimeterea în Ardeal a căpitanului Procopie).

Acelaşi publică, asupra aceluiaşi subiect, în Anuariul liceului din Dej, o sumă de documente de mare importanţă. Averi luate de Leca din Braşov (1603), p. 87. La 25 Mart 1605, Ştefan Bocskai pîrăşte la Vizirul pe Radu Şerban, care, de şi a luat steag de la Poartă, fiind ucenicul lui Mihai Viteazul, va face ca şi acesta. Acum chiar a atacat pe Secui şi are legături cu Împăratul („Drobonic“, peste care ele se întreţin, e Dubrovnic-Ragusa). El, Bocskai, sătul pe atîtea „ţigănii“, îl va ataca şi-şi doreşte ca vecin pe Simion Movilă, pp. 90-1. Exact aşa în scrisoarea aceluiaşi către acelaşi, cu aceiaşi dată, pp, 92-4. Fără dată, Bocskay către Ieremia, oferind legătură cu el şi Simion, între „aceste trei ţeri“, „legămînt atît de tare încît să rămînă trainic şi statornic, nu numai în timpul de faţă, ci şi supt urmaşii noştri“. De altfel Ieremia a lucrat ca să-i supuie lui Bocskai pe Secui. Trebuie răspinse forţele lui Radu, venite lîngă Sibiiu cu Mîrza (pp. 94-7). Lui Simion, la 25 Mart, i se dau toate asigurările (pp. 98-9). Sultanului i se spune că Radu „s'a îngrăşat din bucătăria lui Mihai-Vodă şi a Craiului nemţesc“

www.dacoromanica.ro

(pp. 99-100; ceva mai încolo, „Brestor“ e Drăstor, p. 100). Ieremia scrie la 18 April lui Petky, generalul lui Bocskai, trimeţînd şi pe căpitanul Procopie (pp. 100-1). Scrisoarea din Suceava, a lui Simion, la aceiaşi dată (pp. 101-2). La 15 August Ieremia cere de la „Craiu“ ştiri despre Ali-Paşa, Simion şi Gheorghe Raţ (p. 102). În aceiaşi zi, Radu se adresează sfetnicilor lui Bocskai, şi prin Vistierul Nica, amintind recenta legătură cu Gabriel Haller, solul ardelean, şi cerînd oprirea lui Simion (pp. 202-3). Acesta avea o sută de pedeştri romîni (pp. 103-4). La 16 Novembre Ieremia pentru o oprire de oi de către Secuii din Deda, ca represalii (1.600 de oi), pp. 104-5. La 12 din aceiaşi lună, într'o scrisoare a Domnului Moldovei, e vorba de o datorie a Ardeleanului pentru porci, faţă de Cazan Medelnicerul (p. 105).

La 30 April Ieremia vorbeşte de comisari reciproci pentru gîlcevile de hotar (p. 106). Se pomeneşte şi de casul din Deda, pp. 107-8. V. şi pp. 108-9. Crîste Vornicul e trimes pe la Trotuş (scrisoare a lui Ieremia, 11 Iunie 1606), p. 110. Scrisoare vagă a Domnului, la 14 Maiu (pp. 110-1). Scrisorile lui Cîrstea, p. 111. Ştire că Radu desminte gînduri contra Ardealului şi scrisoare a lui din 23 Iulie către Petky, pentru afaceri de hotar (pp. 112-3). Mai precis, acelaşi, la p. 114. Menţiune şi a altei scrisori, *ibid.* Scrisori ale lui Simion, al cărui secretar e «Petru de Napole» (2 şi 18 August, 5 Novembre 1606) (pp. 115, 117). Continuă afacerea de hotar (pp. 115-16). Radu se ocupă de aceleaşi lucruri, la 14 Septembre (pp. 116 7). Bocskai face să se cerceteze cărările către Moldova (pp. 117-8). Actul de îndatorire al lui Radu faţă de prinţul ardelean Sigismund Rákóczy, 22 Iunie 1607, pp. 118 9 (şi colaborarea militară în Ardeal). Mihăilaş Movilă scrie din Iaşi, la 6 Novembre, lui Petky ca să fie ajutat, cum vrea şi Sultanul (pp. 119-21). Dar la 18 Februar îi scrie aceluiaşi Constantin Movilă, ca unui prieten şi aliat (p. 121). Lui Petky prinţul său îi dă, din Tîrgovişte, în 1611, satul Balta în Muntenia (pp. 121-3). Sigismund Forgács nu-i credea stăpînirea durabilă: «Am văzut noi o creştere de putere şi mai mare, a lui Mihai-Vodă, dar nu s'a ales nimica, şi el a luat Moldova, dar n'a pututo-o ţinea» (p. 123). Tatari la Gherghiţa în Iulie, pp 124-5. Veste, în Octombre, că Radu-Vodă a fugit „numai călare“, p. 128. El trece pe la Ungvár spre Viena, p. 132. Veste

www.dacoromanica.ro

că Radu a fost înmormîntat la Viena în ziua de 16 Mart 1620 (p. 141).

* * *

Voicu Niţescu, *Douăzeci de luni în Rusia şi Siberia, anul 1917*, Braşov 1926.

Vastă presintare de memorii, foarte bine scrisă. Autorul dă, într'o formă prelucrată, însemnările sale zilnice. Momentul sosirii voluntarilor ardeleni la Iaşi e înfăţişat cu duioşie (pp. 10-11). Drumurile d-lui Niţescu de la Iaşi la Chiev, ca membru al comisiunii pentru concentrarea în Moldova a tuturor prisonierilor ardeleni în Rusia, deveniţi voluntari, p. 13 şi urm. Ştiri asupra atmosferei morale în capitala Ucrainei, p. 30 şi urm. Oraşul plin de desertori şi năucit de discursuri. Spre Moscova, p. 34 şi urm. Nu se recunoaşte părăsirea noastră de Ruşi, p. 40. Atitudinea faţă de Francesi şi Englesi, p. 51. Spre Harcov, p. 56 şi urm. Deosebirea între conştiinţa femeilor polone şi inconştienţa rusească, pp. 63-4. Moldoveni de la Ecaterinoslav, pp. 64-5, 66-7. Urmarea drumului spre Răsărit, p. 69 şi urm. Visite la fabricile din Iuzofca, important centru minier de cărbuni, exploatat de Franco-Englesi, pentru înrolări. Unguri protestă, pp. 79, 85, 95. Începutul anarhiei în Sud, p. 92 şi urm. Concentrarea, p. 102 şi urm. «Desastrul de la Tarnopol» intervine, p. 105 şi urm. Starea grozavă a prisonierilor de la Grişina, p. 110 şi urm. La Slaviano-Sîrbii colonisaţi, p. 118 şi urm. Frumoase declaraţii de ţerani romîni, cari spun că „un popor care nu ştie să moară, nu e vrednic să trăiască“ (p. 131). Sosirea ziarului „Romănia Mare“ din Chiev, al d-lor Sever Bocu şi Ghiţă Pop (p. 132). Un Sîrb se înscrie între Romîni *(ibid.)*. Plecarea, p. 133 şi urm. Entusiasm din partea «roşilor» pentru liberarea Ardealului, p. 134. Sunetele doinei mişcă inimile, p. 135. „De ce n'or fi şi Ruşii noştri Romîni“, zice un burghes rus, p. 136. Drum prin stepă, p. 137 şi urm. La Moldovenii din Cercavscoe-Selo, p. 140 şi urm. Se desnaţionalisează prin şcoală, p. 142. «Aiştia», spune un bătrîn, «rîd ca proştii de noi, fiindcă vorbim limba noastră, care ar fi să fie şi a lor» (p. 143). „Iştia mai tineri au uitat“ zice alt Moldovean, p. 145. „Venim cu toţii ca să apărăm Moldova“, rosteşte un al treilea, „că Moldovenii sînt cea mai mărită naţie şi inima moldovenească e cea mai

www.dacoromanica.ro

mare" (p. 146). „De-o vreme încoace ne-au cam potopit Ruşii" *(ibid.)*. «Ne coborîm de la vechile roţi aduse din Moldova şi aşezate aici ca să apere hotarele Rusiei în contra păgînilor» *(ibid.)*. Sînt patrusprezece, a patrusprezecea fiind la Purcari, unde «sînt tare mulţi Moldoveni», cari «grăiesc toţi, şi bătrîni şi tineri, moldoveneşte, cîntă şi joacă moldoveneste» (p. 147). Cer gazete, cărţi. Unul vrea să-şi dea copilul la Bucureşti (p. 149). Din Pamfilov vrea să redevie Pamfil; altul e Pastica. Un Dodonov e Dodonea (p. 151). Conştiinţă românească deosebită la Bucovineni (p. 148). „Adunarea naţională de la Moscova", p. 153 şi urm. (autorul n'a fost de faţă). Continuarea călătoriei şi propagandei, p. 159 şi urm. «Romîni scîrboşi», spune nu ştiu ce femeiuşcă în tren, p. 165. Mărgineni în Crimeia, p. 175 şi urm. Înşuraţi cu Rusoaice, încearcă a păstra copiilor limba lor, p. 176. Cutare bătrîn doreşte «să moară în Romănia Mare», p. 176. Drumul de recrutaie urmează, p. 186 şi urm. La Bahmut sînt acum o mie de voluntari, p. 189. Rusoaice se cer neapărat cu ei. Bolşevicii trimet gloanţe la plecare (p. 191). Se trece Donul, p. 192 şi urm. Pe acolo nu se ştie ce e Romănia, pp. 194-5. Se ajunge la Cazan, p. 197 şi urm. Aşezare la Samara, p. 224 şi urm. Pe alocuri prisonierii sînt nişte umbre, p. 245. Încercări bolşevice de a ne calomnia, p. 261.

Se pare că un al doilea volum va urma. Acesta dă cele mai bune impresii şi trezeşte cele mai bune speranţe.

* * *

Victor Motogna, *Cetatea Ciceului sub stăpînirea Moldovei, schiţă istorică, 400 de ani de la suirea pe tron a lui Petru Rareş, (1527-1927)*, Dej, 1927.

D. Motogna, constatînd întrebuinţarea carierelor de la Ciceu pentru mori de mînă şi monumente romane, deduce presenţa Romanilor în aceste locuri întărite de natură. Întăia menţiune documentară, pe la 1300, arată stăpînirea aici a puternicului Voevod ardelean Ladislau. Familia Bánffy capătă cetatea la sfîrşitul aceluiaşi secol.

Un alt capitol tratează legăturile Ciceului cu Moldova. D. Motogna observă că la 1482 castelan de Ciceu era un Ungur şi la 1483 un altul „provisor", atîrnînd de acelaşi Mihail Szerdahélyi care avea cetatea la 1473 (pp. 15-6). Deci Ciceul

www.dacoromanica.ro

n'ar fi fost dat lui Ştefan-cel-Mare decît după această dată. Observ însă că nu s'a înlăturat argumentul meu din *Chilia şi Cetatea-Albă*, că la 1475 erau *doi* „castelani", ceia ce se potriveşte cu pîrcălabii moldoveni, dar nu şi cu sistemul militar unguresc *(o. c.*, pp. 271-2). Nu e exclus că alternări de posesiune să fi avut loc atît la Ciceu, cît şi la Cetatea-de-Baltă, pe care văduva lui Ioan Pongrácz o recăpătase la 1479 (v. Motogna *l. c.*, p. 16; *Chilia şi Cetatea-Albă*, p. 272). Oricum să fie, nu putem reedita părerea ungurească din veacul al XVI-lea că stăpînirea moldovenească în Ardeal ar fi fost o despăgubire pentru pierderea Chiliei şi Cetăţii-Albe, de pe urma şi a neglgenţei regelui Mătiaş.

Părerea «d-lui Ştefănescu, conferenţiar», despre cele „două stiluri" în biserica din Vad (v. p. 20) n'are, fireşte, nicio valoare, tocmai fiindcă vine de la un astfel de „specialist". D. Motogna arată că pietrele romane, luate de la Căşeiu, pentru biserica lui Ştefan au inscripţii. D-sa adauge că în jur au fost aflate morminte ostăşeşti şi că este acolo şi o „fîntînă a Vlădicului" (pp. 20-1). Cei *doi* pîrcălabi, Ioan Grumezea şi Laţcu, la 1495, Laţcu rămîind aici după ce tovarăşul său trecuse la Cernăuţi *(ibid.)*. D. Motogna vorbise şi aiurea de pîrcălăbia, la 1500 6, a Postelnicului Petre (v. p. 21). În documentele publicate de d. Veress d-sa mai află pe pîrcălabul Ladislau, pe la 1519 (p. 23) Dragotă şi Dragoş sînt alături p. 273 — tot *doi* pîrcă abi — la sfîrşitul Domniei lui Bogdan *(ibid.; cf. Chilia şi Cetatea-Albă)*. Încercarea de a scoate din Ardeal pe Ştefan-cel-Tînăr pentru că nu se presintase la o judecată fu zădărnicită de împrejurările politice (p. 24). Un pîrcălab de Ciceu, supt Petru Rareş, ucis în Ardeal de vice-Voevod în cursul unei solii, e găsit tot la d. Veress pe la 1529 (pp. 26-7). Expediţia din acest an a Moldovenilor e descrisă pe larg după studiul, cunoscut, al d-lui Albert Berger (p. 27 şi urm.). În legătură cu Ciceul se povesteşte şi scoaterea lui Petru-Vodă de Turci în 1538 (p. 34 şi urm.). Amănunte despre distrugerea metodică a cetăţii, în 1644, la p. 49. De aici înainte Domnii Moldovei pot avea doar administratori ai grupului de sate din Ţinut, ca Ioan Vrînceanu în 1552 (p. 53; deci intervenţia lui Ştefan Rareş, în acelaşi an, n'a rămas zădarnică, precum credeam; v. *Chilia şi Cetatea-Albă*, p. 273). La urmă statistica făcută de Unguri la

www.dacoromanica.ro

luarea definitivă a acestor posesiuni, p. 54 şi urm. Încă odată supt Alexandru Lăpuşneanu, la 1559 apare un „dregător al cetăţii părăsite", Oraş (p 59) Pretenţiile lui Despot, răspinse cu trufie, la pp 60 1 (cf. *Chilia şi Cetates-Albă*, p. 274).

Se dau şi ilustraţii: piatra cu bourul din biserica Uriului-de-Sus, p. 24, una cu inscripţie slavonă, indescifrabilă, p. 62; uşa bisericii din Vad, p. 58.

* * *

Universitatea liberă, *Războiul neatîrnării 1877-78*, conferinţe ţinute la Ateneul Romîn 1927 (Bucureşti 1927).

Cea d'intăiu conferinţă, a d-lui Al. Lăpădatu despre «antecedentele istorice ale independenţei romîne» e clară şi dreaptă. Se observă că Domnii cari n'aveau feude la Unguri şi Poloni nu erau întitulaţi «Vaivodae nostri» (p. 7). Cam negru tabloul secolului al XVIII-lea, unde găsim şi „boierii de provenienţă levantină" şi «clientela ciocoiască», «nemernică» (p. 10): ciocoiu însă e parvenitul. A existat vre-odată un „partid al intereselor străine, greceşti" (p. 11)? Ruşii n'au lucrat la însăşi elaborarea Regulamentului Organic (p. 12), şi nu era nevoie de el pentru proconsulii ruşi *(ibid.)*. Se face locul cuvenit acţiunii lui Ion Cîmpineanu (p. 14). De ea nu se leagă însă prea strîns aceia a tinerilor de la 1848 (cf. *ibid.)*. Se atribuie lui I. C. Brătianu exclusiv meritul războiului de independenţă (pp. 18-9).

D. Vintilă Brătianu vorbeşte despre «situaţia internă în care se desfăşoară războiul neatîrnării, 1877-8". Se opune „regimului boieresc" acela al unui singur partid, renovator (p. 28). Cel d'intăiu ar fi căutat să readucă trecutul: de fapt toată lumea, fii de boieri şi boierinaşi, crescuţi în Apus, doria reforme în sens liberal. Cele mai îndrăzneţe au fost realisate de Cuza, care n'a fost niciodată om de partid, şi de Kogălniceanu, care a fost aşa, mai mult sau mai puţin, dar la urmă, şi din triste motive personale. Numele acestor doi oameni de mare merit lipsesc însă la p. 29. Note utile despre budgete la paginile 30-1. Convenţia comercială cu Austro-Ungaria, voită de Domn, poate fi o „robie", dar îşi are îndreptăţirea prin nevoia de a ni se recunoaşte dreptul de a încheia acte internaţionale (cf. p. 31). D. Vintilă Brătianu crede că numai părintele său şi C. A. Rosetti au avut «încredere de la început» (p. 32). Nu cred că la Sibiiu,

www.dacoromanica.ro

cînd I. C. Brătianu a fost trimes să întîmpine pe Francisc-Iosif, s'ar fi vorbit politică (p. 33). Ruşii n'au trecut la «Ghecet, în faţa *Galaţilor*», ci în faţa Brăilei (p. 34). Bietul bătrîn Gorceacov o fi făcut puţine „chefuri“ la cei optzeci de ani ai lui (p. 36). Folositoare iar ştirile despre biletele ipotecare în valoare de 30 de milioane şi despre credite, p. 36 şi urm. Dincoace ofertele privaţilor, pănă la săteanul care dă o oaie, p. 37. Se citează pentru furnituri corespondenţa inedită, a lui Carada, cu Gazotti (p. 38).

D. I. I. C. Brătianu dă „reflexiuni, consideraţiuni şi amintiri“ în forma unor note stenografice. E o expunere elocventă, de om politic, fără materiale nouă pentru istoric. Unele portrete reuşite de personalităţi marcante, pe care vorbitorul le-a cunoscut personal. Vederile politice originale şi juste nu lipsesc.

De mare folos conferinţa generalului R. Rosetti despre „armata romînă în războiul din 1877-78“. Se recunoaşte că „starea de nedumerire în care se găsiau mulţi dintre conducătorii noştri politici, neîncrederea unora din cercurile noastre în posibilitatea unui succes şi indiferenţa marii mase a populaţiei au făcut să nu existe atmosfera de entusiasm unanim care ar fi înzecit puterile armatei“ (p. 117). Frumoase planşe, prea micşurate.

D. I. G. Duca tratează despre «consecinţele războiului şi desvoltarea internă în urma lui». E o expunere oratorică, plină de căldură.

D. I. Nistor şi Sextil Puşcariu arată efectele războiului în Bucovina şi Ardeal. D. Nistor crede într'un vechiu plan al „Bogdanizilor de la Cuhea“: el ar fi mers pănă la Nistru. Ni se pare cam exagerat (p. 150). Note despre prigonirea în Bucovina a broşurii lui Kogălniceanu *Rapt de la Bukovine* (p. 168 şi urm.). Despre voluntarii bucovineni p. 172 şi urm. A se corectă la p. 186: C. A. Rosetti, în loc de Radu Rosetti.

* * *

N. Drăganu, *George Coşbuc la liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii*, f. loc şi dată.

Se relevă originea familiei, din Ilişua, numele cel vechiu: Ungur şi Tipora, prefăcut în Săcueţ[1] versurile populare ale ma-

[1] De curînd s'a vorbit de numele Casian; „Coşbuc“ ar veni de la adopţiunea de un Rutean.

www.dacoromanica.ro

mei, Maria, studiile la o şcoală primară din Salva şi la dascălul Tănăsucă din Hordou, apoi la Telciu şi la Normala şi Liceul din Năsăud (1884), în sfîrşit la Universitatea din Cluj, poreclа de „Georgică a Popii", începutul la „o foaie pedagogică din Ardeal" (avea cincisprece ani ; apoi din 1884 colaboraţia la «Tribuna» supt pseudonimul C. Boşcu ; abia în 1889 la «Convorbiri literare»). Se dau întâiele versuri ale copilului după articolul d-lui Leon Scridon, în «Gazeta Bistriţei», VI (1926). Se vede bine influenţa lui Alecsandri şi Bolintineanu, cu «Filomela», «Lacrimile din amor» («Unde zbor» aminteşte o bucată a lui Alecsandri) şi chiar a lui Murăşanu, a d-nei Matilda Kugler-Poni. «Barba lui Leib Mendelsohn» e în legătură cu peripeţiile umane ale copilăriei. Nu pricepe matematica, lucru uşor de admis. Se semnalează influenţa latină a ofiţerului de graniceri Tannoli din vremea organisării satelor (p. 7. Cunoscuta formulă : «Salve Romuli parva nepos»). Rima e totdeauna bogată („bob", „zdrob"), forma strînsă, izbucnitoare, abruptă, ritmul frînt, de un caracter popular, ducînd parcă linii de danţ într'însul. Sînt versuri cu totul remarcabile, ca acestea:

Cîntă corbi 'n fag cu rouă,
Vai, de nu ne-ar cînta nouă,
Căci ne batem din bătrîni
Noi, Romînii, cu Romîni !

O descriere, cam lălîie, a vieţii iobagului ardelean la p. 12. La Cluj, profesorul Silaşi îndeamnă pe tînăr să traducă versurile despre Romîni ale lui Opitz (p. 13). Şi studiile de folklore ale profesorului său îl impresionează (p. 13-4) :

Din Helada rătăcit-a mitul vechilor eroi.

Se înseamnă şi cetirea din cronici şi literatura bisericească (pp. 14-5). La ţară se face furnisorul de chiuituri pentru flăcăi, de doine pentru fete ; unele devin populare *şi se publică astfel* (p. 15). Cu mîndrie pomeneşte poetul partea decisivă luată de grănicerii săi la apărarea podului de la Arcole, contra lui Napoleon (p. 22-3). Colaborarea cu o anecdotă la *Cărţile săteanului romîn* din Blaj (pp. 24-6). Se caută în colecţia „Musei Someşene" (pp. 26-7).

Între bucăţile nepublicate unele au titluri populare foarte sugestive : *Mireasa vîntului, Pe pămîntul Turcului, Draga Mamei,*

www.dacoromanica.ro

Stîncile strigă amin, Face-m'aş un vulturaş, Vîntul bate'n miezul nopţii, Ce caţi dragă, De-ai lăsa. Traduceri din Zedlitz, Rückert, Freiligrath, Petöffy (splendidă traducere la p 31), Bürger, Kosegarten, Bodenstedt, Heine, Anacreon, Catul („Amicul Familiei"), Ovidiu şi Virgil (p. 29 şi urm.), etc. Se arată desele, răbdătoarele schimbări de text. Inspiraţia străină, foarte variată, se urmăreşte pe paginile 46-7. Se dau bucăţi din *Pepelea în cenuşă* (1883) (pp. 65-60). Limbă frumoasă şi rimă bogată, avîntul epic, slab, şi mai slabă expunerea în grele versuri lungi din „Povestea Turcului" (p. 62). Aceiaşi judecată se impune pentru cele ce urmează : prosă în versuri lungi, dar interesante note de folklore (pp 63-5). Unele bucăţi, ca *Dragoste înnrăjbită*, au în ele ceva care le face mai potrivite pentru recitare ; un dramatism puţintel naiv rupe mişcarea epică, pp. 68-9. Satirele sînt inferioare, pp. 74-5. Material bogat, care putea fi prelucrat altfel.

* * *

Anuariul Institutului de Istorie naţională din Cluj.

D. Silviu Dragomir tratează despre *Vechimea elementului românesc şi colonisările străine în Banat.* Se încearcă a fixa teritoriul dintre „Timiş şi Căraş, Bîrzava şi Begheiu" în care numele sînt româneşti sau slavo-româneşti (peste traducerile de cancelarie maghiară). Pănă la Angevini, şi chiar după, Ungurii apar numai ca stăpîni donaţionali. După o statistică maghiară, în veacul al XV-lea, din 390 de proprietari, 104 rămăseseră Romîni (p. 277). Interesant la 1444 «oppidum regis desertum valachicale Köszeg appellatum in districtu de Haram» *(ibid.)*: e vorba de Keve, Cheia? Sau «Cheve» e Cuvinul? După *Monumenta Vaticana* pentru secolul al XIV-lea, se vede cît de mică era întinderea organisaţiei catolice (pp. 278-9). Al doilea document de basă e cunoscuta statistică din *Szazádok* pe 1900 (p. 608 şi urm.). Se arată ce puţin drept avea d. Radonici, cunoscutul istoric sîrb, să iscălească deprecierea interesată a Romînilor bănăţeni din partea unor istorici unguri. Pentru colonisarea, tărzie, a Sîrbilor lui Dimitrie, fiul craiului Vucaşin, lui Gheorghe Brancovici şi lacşicilor v. p. 282 şi urm. „Barones rasciani" la 1438, p. 283. Pe la 1720-30 istoricul Bel scrie că „nihil sermone valachico Temesvarini est vulgatius" (p. 286).

www.dacoromanica.ro

Procesul izgonirii Romînilor în folosul coloniştilor apuseni e expus apoi.

D. C. Diculescu a ajuns acum şi la religia Gepizilor săi: Răspingînd cu măreţie părerea mea că Goţii s'au creştinat la Sudul Dunării („nu poate fi admisă"; scurt), d-sa trece la îngroparea Germanilor, cari ni-ar fi lăsat „ca moştenire gepidă". superstiţii păgîne şi chiar «poveşti, cîntece, descîntece» (p. 359). Aşa Ielele, care ar fi *Elfen*, suedes: *Ellen*, ştimele, *iazmele* şi alte bunătăţi. Chiar de ar fi aceasta originea, intermediarul slav se impune. Ba chiar numele de *rumîni* dat ţeranilor neliberi ar veni de la dominatori gepizi. Ursus, episcopul de la 787, al «Avarenilor» e «străromîn». De ce n'ar fi fost publicat şi acest studiu pentru amatorii de asemenea descoperiri din Germania?

Un întins studiu al d-lui G. G. Mateescu se ocupă de *Graniţa de Apus a Tracilor*. Se întrebuinţează nume de localităţi şi nume de persoane, din izvoare antice şi din Procopiu. Dava e şi în Macedonia, p. 386. Pentru finala -bal, p. 396. După Cazarov despre caracterul iliro-tracic, nu grecesc, al Peonilor, pp. 444-5, 451. Dar autorul crede, fără motiv, că Macedonenii erau Greci, lucru la care se opune studiul ocupaţiei şi moravurilor lor. Ordinea geografică la Procopiu, p. 469. O teorie italiană, recentă, că Ilirii au venit ca rătăcitori, din Vest, asupra Tracilor, p. 489.

În actele publicate de d. N. Bută întîlnim un ordin al lui Mihai Viteazul către Vistierul Vasile de la Ocna Sibiiului ca să nu supere pe locuitori, o scrisoare, din Iaşi, 17 Ianuar 1606, a lui Ieremia Movilă, arătînd Papei că anul trecut s'a stins episcopul catolic Bernardino Querini, din Bacău, şi numirea, *de către el (de alio episcopo providendum esse mihi censui et nominavi)* a lui Ieronim Arsengo (ceteşte Arsenghum, nu: Arsenglium), care stă de peste douăzeci de ani în mănăstirea de la Bacău şi e „om cinstit, învăţat foarte priceput în cele bisericeşti, de viaţă bună şi de bun exemplu", ştiind şi limba ţerii; Querini l-a recomandat şi credincioşii îl vor; Vodă cere deci ca acest „vicariu apostolic" să fie recunoscut şi de Papă ca episcop *(nominatum a me episcopum baccoviensem authoritate sua pontificali confirmare et sacram pro episcopatu supradicto ei mittere non dedignetur;* p. 553). Din Tîrgovişte, Matei Basarab recomandă la Roma pe franciscanul Venanzo Berardi, care se deosebeşte de „călugării din alt Ordin, a căror mulţime ni

www.dacoromanica.ro

căşunează numai confusie şi osteneală" *(alterius ordinis monaci, quorum multitudo confusionem solum et nobis laborem parit;* p. 554: în două locuri a se ceti: *cum* pentru *eum).* La 13 August 1650, tot de acolo, Domnul recomandă Papei pe acelaşi şi pe un Francisc Mera: se spune pontificelui că veghează asupra întregii creştinătăţi şi că nu-l uită nici pe e', smeritul, de aşa de departe: *me quoque pusillum in loco remotissimo Sanctitati Vestrae clientem* (pp. 554-5, în loc de *imote, immo):* Venanţiu a stat doisprezece ani în fruntea mănăstirii tîrgoviştene. „Maera" e de şase ani administrator la Cîmpulung (ce sens are: „Maream Speram"?). Domnul cere de la Papă „ceva moaşte sau aghiasmă care, cu ajutorul lui Dumnezeu şi pentru meritele sfinţilor lui, ar ajuta, în chip tainic, slăbiciunea vederii şi patimile ochilor" *(aliquas reliquias sive liquorem sanctum qui, Deo cooperante, ob merita sanctorum suorum, visus debilitatem iuvasset oculorumque passiones).* Din parte-i, din Iaşi, la 29 Ianuar 1656, Gheorghe Ştefan arată că de şapte ani a murit vicariul apostolic Bandini, că înlocuitorul lui, Polonul Marian, a plecat, luînd „mitra, caii şi alte bunuri" *După dreptul său (propter ea quae ad principatum seu dominium nostrum spectat seu spectare potest, sine aliquo preiuditio..., nominamus)* a numit — şi el — pe Toma de Bosnia, Minorit de observanţă, care e de cinsprezece ani în ţară şi-i împarte „nenorocirile şi nevoile". Şi „letinii" *(latini),* credincioşii, îl cer. Să-l numească Papa, care e „in spiritualibus supremus" *(istum patrem nominatum et tu eligas),* cu însărcinare de a plăti, pentru imunitate, birul *(tributum)* catolicilor. Dacă însă ar veni Marian ori altul, declară neted că *nu-l va primi (si secus autem sive Pater Marianus Polonus iam diu electus, sive alius venerit, protestamus nec favere nec recipere)* (pp. 55-6). Ambele acte sînt de o extraordinară importanţă şi pentru istoria catolicismului la noi şi pentru situaţia Domniei faţă de Papă.

D. Silviu Dragomir comunică un act prin care se certifică dania moşiei Hodoş făcută mănăstirii de acolo, de către episcopul Sava de Inău şi Lipova (pp. 557-61).

D. N. Drăganu dă al doilea «Tatăl nostru» maghiar scris cu chirilice, pp. 561-3.

De la d. Ioan Moga, testamentul Stancăi lui Oprea Alămănuţ (Alamănuţoaia) din Sălişte, Novembre 1651: între fiii moş-

www.dacoromanica.ro

tenitori Oprea Alămănuţ, care învaţă în Moldova („in die Moldau vervisett, die Schrifft züe lernen“); fetelor să li ajungă zestrea. Martur şi judele («schudja») Opriş Pătruţ (pp. 563-4).

D. Andrei Veress dă o răscumpărare de iobăgie a unui preot, în 1667 (pp. 564-5), o petiţie a călugărului Nicodim şi a preotului Ioan Avramovici din Aciliu către Maria-Teresa: invitaţi să plece, aceşti jăluitori ai ortodoxiei se opun; e vorba şi de un nou trimes mirean; ei se declară gata a muri pentru legea lor. Se adaugă ştirea că o adunare de preoţi a luat aceiaşi hotărîre: preoţii tineri fug în munţi şi păduri, cărţile româneşti şi muscăleşti sînt oprite, clericii de peste munţi, chiar cu paşapoarte, arestaţi, cîte un preot e furat noaptea călare cu paie în gură, până ce la urletele lui se adună satul (anul 1750; pp. 565-7). După un act care arată pe dr. Ioan Molnar operînd pe un general, un studiu al aceluiaşi despre Molnar şi fiul lui (p. 567 şi urm.). Se vede că oculistul, medic de regiment la grăniceri în Banat, era învăţător la 1782, cînd cerea să se crească la şaptezeci numărul şcolilor de sate pentru Romîni (p. 569); lecţia lui de deschidere la Cluj în Novembre 1791, publicată la 1793 (pp. 570-1) (profesa încă de la 1768). Molnar e făcut nobil, după cerere, la 1792. Fiul său, Iosif, militar şi autor al unei lucrări speciale în limba germană (despre pensii), era născut din căsătoria cu Ana Regina Sebastian.

Păr. Lupaş dă un act despre mănăstirea de la Rîmeţi, despre procesul episcopului Leményi cu profesorii din Blaj (lucruri urîte şi vulgare, din 1843). D. G. Bogdan-Duică adauge alte miserii, de ordine materială, din acest timp (p. 585 şi urm.).

V. Bogrea publică o poesie a lui Antonin Roques contra lui Napoleon al III-lea şi una a «doamnei de companie» a Elenei Şubin, Amélie de Lefeuve, la alegerea lui Grigore-Vodă Ghica (p. 611 şi urm.).

«Statistica Romînilor ardeleni din anii 1760-1762» e publicată de d. Virgil Ciobanu. Se adaugă şi alte ştiri. În corespondenţa cu episcopul Grigore Maior oficialitatea ardeleană recunoaşte la 1782 că Unirea are scopul «de a tăia legăturile acestui popor superstiţios cu provinciile străine» (p. 620). Maior e contra numirii unui episcop neunit *(ibid.)*.

Într'o recensie, d. N. Drăganu pomeneşte un „Kentek rúmenyeszk de dragoste szkrisz», care se copiă la Petrova în 1672

www.dacoromanica.ro

(traducere din ungureşte), publicat de Alexici în *Revista* Tocilescu, 1913.

D. Ioachim Crăciun dă extrase de documente din cartea, nepusă în vînzare, a d-lui Dumitru I. Băjan, *Documente cîmpulungene*. Interesant judele cîmpulungean Stan de Cîine (p. 739). Păhar lăsat de Para Păharnicul lui Vodă-Matei, care nu-l iea, şi deci merge la biserică *(ibid.)*. Menţiunea la 1654 a unor vecini cari ar fi fost daţi de „Necula Alexandru Voevod" (p. 740). În altul din aceleaşi an: «de răposatul Necula Alexandru-Vodă, unde-i zac oasele în sfînta mănăstire, vă leat 6873" (e vorba de Bădeşti şi Groşani) (pp. 740-1). Şi un al treilea, tot de atunci: „Groşanii rumîni la piatră, de la zidirea bisericii lui Negru-Vodă" (iată-l deci trecut în locul lui Nicolae Alexandru) (p. 741). La 1669 Mitropolitul Teodosie relevează că Matei Basarab n'a vrut să închine biserica domnească „pentr' alte părţi striine", „la oameni striini, Greci", dar aceasta o face Radu Leon, silind la aprobare pe boieri şi pe Mitropolitul Ştefan, care a şi declarat-o lui Teodosie: toţi clericii se unesc deci, tot supt Radu Leon, ca să împiedece «precupiile şi vînzările ţărei şi ale sfintelor mănăstiri» şi restituie (17 Ianuar) mănăstirii neatîrnarea ei (pp. 742-3). Foarte interesant actul lui Ştefan-Vodă Cantacuzino din 20 April 1714 care spune că Bădeştii au fost daţi de «răposatul Neculae Alexandru Voevod, feciorul răposatului Basarab Voevod, *nepotul Negrului Radului Voevod*, ce le sînt trupurile lor (ale cui?) îngropate la această sfîntă mănăstire» (p. 743). *Deci Negru e aici egal cu Ivanco Tihomir.* Matei e arătat ca din «Băsărabeşti» (p. 744). Dascăli din Cîmpulung, p. 745. La 1670 Antonie-Vodă scrie, în ce priveşte rostul Turcilor: „Ţara aceasta iaste a Împăratului, şi Domnia Mea sînt ispravnicul Împăratului" (p. 745).

*

George Mînzat, *Monografia oraşului Dej*, Bistriţa 1926.

La început se presintă uneltele de bronz găsite la Lozna-Mare pe Someş (p. 7). Se semnalează inscripţiile romane din aceiaşi regiune. O statuie de bronz de la Ilşna, p. 12. În evul mediu Ocna Dejului apare de sigur numai în veacul al XII-lea, nu al XI-lea (cf. p. 23). Actul de la p. 25 e de sigur falş. Meşteri şi administratori Italieni supt Ludovic-cel-Mare, p. 27. Din documente inedite se scot Dragotă şi Dragoş, pîrcălabi moldo-

www.dacoromanica.ro

veni de Ciceu la 1517 (p. 29). Şi stema Moldovei de pe castel, p. 30. Fugari iobagi pe vremea lui Mihai Viteazul, p. 34. Ocupaţia turcească descrisă de Evliia-Celebi, pp. 46-8. Romînii din Dej, p. 51 şi urm. Vechea biserică, cu greu dobîndită de aceşti „necivilisaţi", la p. 59. Liste de Romîni în 1726, pp. 72-3. Vrăji, p. 85. Legătura cu Moldova, p. 102 şi urm. Ţeranii încep de pe la 1800 a vorbi despre moşiile lor răpite şi pe care le vor lua „cu sînge" (pp. 103-4). Amănunte cu totul nouă despre arestarea lui Alecu Russo în Dej, p. 148 şi urm. N. I.

CRONICĂ

În *Comptes-rendus de l'Académie des Inscriptions*, 1926, d. Camille Jullian îşi exprimă părerea că literele de pe cărămizile dela Glozel sunt un „bric-à-brac de sorcière", un „grimoire magique". Ar fi vorba de „epoca lui Probus şi Diocleţian". „Nous ne sommes pas à l'aube rayonnante des civilisations, mais dans les bas-fonds du paganisme romain à la veille de sa chute."

*

In *Analele Academiei Romîne*, seria III, d. Andrei Veress presintă «Scrisorile misionarului Bandini din Moldova (1644-1650)». Se arată istoria aşa-numitului codice Bandini, cunoscut, de fapt, prin preotul maghiar Gegö, încă de la 1838. Se dă biografia misionarului, originar din Scoplie (adevăratul nume e Bandulaevici). De pe la 1630 era în Caransebeş, pentru a trece apoi în Boemia; la 1643 e arhiepiscop de Marcianopol, într'o diecesă de curînd formată. La 1644 el se înţelege cu confratele său din Sofia ca să lase acestuia Ţara-Românească pînă la Focşani inclusiv, restul fiind al noului numit. În Moldova funcţionase ca vicariu Giovanni Lillo. Cu Petru Parcevich Bandini pleacă în Moldova, prin Tîrgovişte. E la Iaşi în Novembre 1644. Nu întîmpina o bună primire la Vasile Lupu, şi trebuie să caute în Polonia pe episcopul catolic pentru Moldova, Zamoyski. E admis la Iaşi, solemn, abia în Maiu 1645. Nouă călătorie în Polonia la 1646. În Decembre 1646 — Ianuar 1647 face visitaţia, ale cării resultate sînt cuprinse în descrierea sa. În 1648 are necazuri cu subordonaţii săi. De la Ianuar 1650 ştirile lipsesc despre administraţia lui. De fapt el moare la 27 ale lunii.

www.dacoromanica.ro

În scrisori el se întitulează (1644) şi «administratore di Moldavia et Transilvania». E ajutat la sosirea în Moldova de fraţii Carol şi Iosif Godin, negustori din Liov (p. 22). Audienţa la Vasile-Vodă, pp. 23-4. E trimes la Bacău până-i vor veni actele. Ajunge aici cu greu, pe frig (p. 25). Totul e în părăsire: „la chiesa e casa di Dio fatta quasi stantia delle bestie et animali brutti". În casa episcopală nici feresti, nici coperiş, nici pat *(ibid.)*. E redus să împrumute de la unul şi altul, cerşind (p. 26). La Iaşi nu poate sta contra voinţii lui Vodă, într'un oraş mai scump decît Roma (p. 27) Cu aceleaşi ştiri, el revine în altă scrisoare, rugînd Propaganda să scrie lui Vasile greceşte (p. 29). Se pomeneşte Ambrosio Grillo, «care va fi ginerele Domnului» *(ibid.)*. În Ianuarie 1645 atacă violent pe secretarul Kutnar-ki, «inimico di Dio e guercio» (p. 32). Visita la Domn, p. 32 şi urm.: e tratat ca spion; atîţia l-au înşelat supt această formă! Catolicii sînt decăzuţi: abia şase „case claudicanti" la Roman, «una citte più bella, grande e nobile di tutta in Moldavia» (p. 33). Recomandă pe fratele Gasparo da Noto (pp. 35-6). În Mart el se presintă «stînd ca iepurele în tufiş» (p. 36). Şi episcopul de Cameniţa Nicolae Potocki intrigă contra rivalului lui Zamoyski p. 38). Laudă apoi pe un Franciscan crescut de el la Caransebeş, care ştie şi turceşte, sîrbeşte, româneşte (p. 43). *Vin Iesuiţi ardeleni ca să facă şcoală latină la Iaşi (ibid.)*. În sfîrşit episcopul polon e gata a-i da paliul la Cameniţa (p. 46). Vin şi scrisorile de la Roma (p. 48). Se pomeneşte fratele Anton Laimer, «provincial al Ardealului, Moldovei şi Ţerii-Româneşti şi comisar general al Poloniei» (p 49). La 18 August Bandini era iarăşi la Bacău (pp. 52-3 şi lista preoţilor catolici din principat). În Iunie el denunţă pe Hiotul Iachint, ales episcop de Scoplie, «nella Macedonia, ni fallor» — şi Bandini ar fi născut acolo—, care caută, în mijlocul afacerilor lui de negoţ, să fie numit episcop de Bacău, îmbrăcînd anticipat veşmîntul de mătasă, pentru care lucru face daruri lui Vodă şi Doamnei ; prin Polonia merge la Roma (pp. 55-6). Pentru Iachint Makrypodari v. N. Iorga, *Studii şi documente*, p. XLII. E, spune despreţuitor Bandini, un „Vladika" de felul celor ortodocşi (pp. 56-7, 60). Medicul italian al lui Vodă nu e un Italian Scocardi, ci Danesul Skogard (v. p. 57 nota 1). La 16 Decembre misionarul scrie din Cotnari, p. 58. Între preoţii lui e şi Franciscanul Ilie Darniscianin (p. 59). *Şcoala*

www.dacoromanica.ro

iesuită scotea înaintea Domnului „zece, doisprezece copii, unul mai mic decît altul, cari-l salutau atît latineşte şi greceşte, cît şi în limba părintească" (p. 61). Pomeneşte ca martur şi pe «Ureky, sommo giudice causarum» (p. 62). Un dominican, Iachint Franceschi, fusese paroh de Ciubărciu (p. 64), şi el voia episcopia catolică a Moldovei (pp. 64-5). Îi place însă că s'a numit vice-prefect al Moldovei fratele Simone Apolloni (p. 65). Trimete la studii în Polonia pe doi tineri, un Novakovich şi un Barkovich *(ibid.)*. Plînge şi poporul «sărăcit de dări şi războaie» *(ibid.)*.

*

Culeg în *Souvenirs du monde musulman* de Charles Mismer, Paris 1892, acest pasagiu: «Le journal La *Turquie*, organe officieux du gouvernement ottoman, dont j'allais (en 1867) entreprendre la rédaction, en vertu d'un contrat de trois ans, signé, à Paris, avait pour directeur un Valaque, signé Bordeano, sans grande instruction, mais très au courant des langues, des moeurs et des affaires du pays. Dès notre première entrevue, il se déchargea sur moi de tous les soins du journal. C'était un lourd fardeau" (p. 6).

*

Bune ştiri, une ori nouă, despree desvoltarea marinei româneşti le dă d contra-amiral Graçoski, în *Dinastia noastră şi menirea naţională*, f. loc şi an. Trebuia să se indice rolul în 1877 al vaselor noastre, cu care Ruşii au trecut în Dobrogea. Se arată cît ne-a costat în marele războiu lipsa unei flote de Dunăre (pp. 23-4).

*

În *l'Esprit international*, I (Paris 1927), presidentul Universităţii din Columbia, d. Nicholas Murray Butler, arată că Statul nu-şi are „o viaţă integrală, o viaţă complectă dacă trăieşte în isolare şi numai pentru el. Cînd două sau mai multe State suverane se hotărăsc să colaboreze la unul şi acelaşi nobil scop, nu numai nu-şi limitează întru nimic suveranitatea, ci o magnifică. Prin această asociare şi această colaborare, fiecare Stat suveran vădeşte că are o conştiinţă morală şi o ţintă morală." D. Gauvain se ocupă de „proiectele de apropiere balcanică". România nu e pentru d sa o ţară balcanică, ci una carpatică (de aceia n'am introdus-o în a mea *Histoire des États balcaniques*). Serbia e numai în parte balcanică, iar Grecia e maritimă.

www.dacoromanica.ro

(Poate că însuşi terminul de balcanic e greşit. «Sud-Estul Europei» e mai cuprinzător şi mai adevărat.)

*

D. Ion Sîn-Giorgiu publică o mai întinsă lucrare despre „lirica germană contimporană". Bine împărţită şi bine scrisă, ea cuprinde traduceri de o eleganţă deosebită. Poate că Bierbaum nu e nici aşa de simplu, nici aşa de banal cum crede autorul (p. 45 şi urm.). I se poate zice „trubadur galant şi spiritual"? Am tradus odată bucata lui „Cei trei Crai ai miseriei" în care simbolul e delicat şi forma foarte distinsă (v. N. Iorga, *Opera poetică*, pp. 311-4). Rolul lui Walt Whitman e bine precisat (p. 52), dar nu văd „goticul" de la Verhaeren, cu tonul lui flamand medieval (cf. p. 55). Poate că scîrbăria unui Ehrenstein nu merita analisată. Poeţii aşi lipsesc. Textul german trebuia dat în josul bunelor traduceri. Explicaţiile psihoselor analisate se puteau afla în mediul contemporan: în ele însele, nu prea interesează.

Bogată bibliografie (la p. 165: Germaine Berton). Lipseşte aceia a traducerilor date până acum din aceşti lirici. Şi o tablă a numelor (de ce „registru" ca în nemţeşte)?

*

D. General Sc. Leonte dă o broşură, *Corespondenţa lui Napoleon I: chestiunile financiare* (Bucureşti, ş. a.): bucăţile sunt bine alese şi bine traduse.

*

Ştiri, folositoare, despre războiul de independenţă, la Gheorghe Calmuţchi, *Episoade din campania războiului 1877-8* (Iaşi 1927-8). Şi chipuri şi scene din războiu.

*

Consideraţii asupra marxismului, în legătură cu religia, în R. Cîndea, *Sfîrşitul unei ireligiosităţi, a marxismului* (din «Candela» de la Cernăuţi, XXXVII, 1926, no. 12).

*

Ştiri asupra ţesutului în Armenia şi Grusinia, cu multe puncte comune cu noi, în C. F. Lehmann-Haupt, *Armenien einst und jetzt, Reisen und Forschungen*, I, Berlin, 1910, p. 74 şi urm.

Despre „Kartenbrettchen", „Brettchenweberei", în cele din Mesopotamia şi Asiria şi, prin Caucas, în părţile noastre (pp. 80-1). Autorul crede în transmisia prin Huni. În Germania ea se face

www.dacoromanica.ro

prin Romani. Observaţii asupra originii haldeene a numărului pentru minutele ceasului, zilele anului, funtul rusesc. Multe tipuri de biserici armene, a căror asămănare cu ale noastre e cunoscută. Organisaţia nestorienilor p. 288 şi urm.

•

D. L. Bréhier publică o conferinţă a sa despre „Sculptura romană în Auvernia Superioară (Aurillac, 1926). Descriere amănunţită şi frumoase reproduceri. D-sa zice cu dreptate: «On sait aujourd' hui que les procédés et les traits essentiels de la construction romane ont été importés des pays d'Orient par les fondateurs d'ordres monastiques, et l'on retrouve avant le X-e siècle au centre de l'Asie Mineure en copie, dans la Haute-Mésopotamie, à l'intérieur de l'Epypte tous les plans, tous les modes de voûtement et la plupart des combinaisons d'équilibre usitées à l'époque romane. Telle petite église du Cantal... offre le même plan que certaines églises de Haute-Mésopotamie du VI-e siècle" (p. 2). „A l'époque mérovingienne l'ornement architectural reproduit en méplat des modèles importés d'Orient" *(ibid.)*.

•

În L. A. Stella, *Echi di civiltà preistoriche nei poemi d'Omero*, Milan 1927, se caută cu atenţie în Iliada şi Odiseia urme niceniene. Coborîrea raselor nordice, p. 6 şi urm.: «dolihocefali» sînt înlocuiţi cu brahicefali; sînt şi blonzi ca Menelau, cari se coboară (p. 9). Preistoria în Beoţia, p. 14 şi urm. Se dă reproducerea zidului «pelasgic» de supt Acropolea Atenei, p. 19. Figura etnică-psihologică a lui Ahile, p. 51 şi urm. Troia, p. 61 şi urm. Se citează şi Ida Carleton Thallon, *Some Balcanic and Danubien connections of Troy*, în „Journal of hellen. studies" pe 1919. La pagina 69 basa comună a preistoriei carpato-balcanice. V. şi pagina 90. Încercare de a da un mediu istoric războiului Troii, p. 81 şi urm. Κήτειοι, Kheta, Hitiţii, p. 85. Simpatia poemului pentru Hector, p 87. Armele şi tehnica războiului, p. 97 şi urm. Se cercetează viaţa plugarului, a corăbierului în poemele homerice. Ilustraţia, în parte inedită, e foarte bogată.

•

Lucrarea d-lui G. Oprescu, *Ţările romîne văzute de artişti francesi*, Bucureşti 1926, adauge, pe lîngă cîteva lucruri nouă la biografia pictorilor francesi cari ne-au cercetat şi au înfăţişat

www.dacoromanica.ro

viaţa noastră (Liotard, Dupré, Doussault, de Béarn—nou—, Bouquet, Raffet, Valério — presintat întâiu de d. C. Karadja —, Lancelot), splendidele schiţe inedite ale lui Raffet.

*

Tomul II din cartea d-lui dr. Vasile Bianu, *Insemnări din războiul Romăniei Mari* (Cluj 1926), e şi el plin de lucruri nouă. Astfel de note zilnice sînt mult superioare celor pe care le-a lăsat un om politic de valoarea lui Al. Marghiloman. Lacrimile sătenilor din Suceava pe cari pacea-i smulgea de la ţara lor, p. 39. Se credea că după pace, pentru tot răul ce au făcut, „Nemţii" nu vor mai întîmpina ospitalitate (p. 42)... Lipsa de hrană în teritoriul ocupat, pp. 42-3. Se adună aici o sumedenie de lucruri care cu greu s'ar putea găsi aiurea.

*

De N. Iorga, *Inceputurile învăţământului superior la Romîni* (după o conferinţă la Chişinău) (Biblioteca „Astrei" basarabene, Chişinău 1926).

*

D. Ioan Chicea descrie, în *Din Polonia, însemnări fugare, date statistice, economice, culturale, artistice* (Cernăuţi, 80 pp.), ce a putut prinde şi cerceta în cursul unei scurte petreceri în Polonia. Materialul anterior e cu siguranţă întrebuinţat (ceteşte la p. 10: Mniszek, în loc de: Mniszecki). Autorul nu cunoaşte însă, din ale mele, nici *Note polone* de la Academie, nici broşura cu acest nume, nici *Choses d'Orient et de Roumanie*, unde sînt conferinţele mele despre Polonia, nici cărticica în româneşte a d-lui Glixeli despre literatura polonă (ediţia Casei Şcoalelor). Dar multe date exacte. Interesante ştirile despre cursul d-lui Wedkiewicz, adîncul cunoscător al limbii româneşti, al rasei şi al istoriei noastre (p. 38 şi urm.). Nume româneşti în munţii Poloniei: Acrişor (de la Acra, existentă în Carpaţii Moldovei; numele, de origine grecească, înseamnă: vîrf). Dulciţa, Cucul, Neagra, Pietrosul (p. 40). Împărtăşim mirarea d-lui Kowalski că n'avem nicio catedră de orientalism (p. 40). Tot aşa şi pentru etnografie şi folklore (p. 41). Bursieri romîni, mult lăudaţi: dd. P. Caraman şi T. Dan, p. 42. Societatea academică «Amicii Romăniei» la Varşovia (p. 42). De relevat: «Studenţii universitari poloni nu prea fac politică, în schimb desfăşoară o acti-

www.dacoromanica.ro

vitate culturală prin cercurile lor regionale şi pe specialităţi: cercul poloniştilor, cercul romaniştilor, etc. (p. 43). Aflăm că până şi în Posnania se cîntă cîntecul «ciobanului (Valahului) care şi-a pierdut oile», p. 46. D. Wedkiewicz afirmă că „versuri întregi din Psaltirea lui Kochanowski sînt traduse şi intercalate în Psaltirea lui Dosofteiu" (p. 51). E în adevăr nevoie să se facă o atentă confruntare, *ibid.* Tot aşa îndemnul traducerilor din limba polonă (p. 71).

*

În Édouard de Warren, *L'Inde Anglaise* en *1843*, II (Bruxelles 1844) se expune planul lui Napoleon de expediţie pe uscat contra Indiei. Cetim: „Trente-cinq mille Français descendront en bateaux le Danube jusqu'à son embouchure; de là ils seront transportés à Taganrog sur des bâtiments fournis par la Russie".

*

Ştiri din 1848-9, în *Arhiva Someşană* pe 1926. O petiţie din 1758 contra Saşilor. Forma românească a ordonanţei despre blocul continental. Extrem de interesantă donaţia din 1271 a regelui Ungariei către «comes Mochya» şi fraţii, cari au luptat în Boemia (pp. 67-9). O scrisoare a lui Ioan Kemény din tabăra din Moldova a Tatarilor (pp. 71-3). Note despre G. Coşbuc. Remarcabile poesii ale copilului.

*

În *Études romaines: la basilique pythagoricienne de la Porte Majeure* (Paris, 1927) d. Jérôme Carcopino descrie şi interpretează mai ales seria extrem de interesantă de stucuri, de un „păgînism luminat", găsite la nouă metri de adîncime supt basilica de la Porta Maggiore din Roma (întâia jumătate a secolului I-iu). D-sa vede — ca şi d. Cumont — în toată alcătuirea o asemănare cu «peşterile lui Pitagora», descrise de Porfiriu. Ea „a fost zidită şi distrusă înainte de sfîrşitul domniei lui Claudiu», după criterii tehnice (rolul lui Claudiu în purificarea ritului lui Attis, pp. 50-1). Ea a putut fi condamnată de grija acestui Împărat pentru păstrarea vechiului cult. Se întîlneşte masa de sacrificiu şi urme de jertfe (pp. 90-1). In stucuri se unesc trei idei: a morţii, a mărturisirii, a iniţiaţiei (p. 93). Totuşi magii de la planşa X au un caracter vădit de caricatură. Ar fi, după d. Carcopino, o satiră a predicelor inferioare. O largă parte e consacrată istoriei înseşi a pitagorismului.

Cartea, admirabil tipărită, are ilustraţii foarte frumoase.

*

www.dacoromanica.ro

D. N. A. Constantinescu dă un *Album al istoriei Romînilor* (Bucureşti 1927), în care elementele sunt foarte bine alese. Unele sînt presentate pentru întâia oară unui public mai larg. Cîteva, de imaginaţie (Sf. Ştefan, d. p.), puteau fi lăsate la o parte. Nu cred că bisericuţa cioplită în piatră din munţii Buzăului să se poată ridica pînă la năvălirile barbare. Aşa-numitul „Radu Negru" sau „Basarab I", de la p. 69 (piatră sepulcrală de la Argeş), are costumul secolului al XVI-lea (cel mult se poate vorbi de o asămănare cu portretul lui Vlad Ţepeş). De ce ar fi figura de la no. 71 a lui „Radu fiul lui Alexandru"? Cele de la Cîmpulung sînt schimbate de refacerea modernă. «Margareta, Doamna lui Alexandru» (no. 107) e de pură fantasie, ca şi cele de la n-le 112-3, cel puţin în stilisarea lor de acolo. Mai ales Florica de supt no. 200, Radu Mihnea de supt no. 219. Nu se arată totdeauna proveniența. „Doamna lui Ieremia" nu mai e considerată ca fiică a lui Csomortány şi catolică. Interesante costumele din «Albumul G. Hering, 1838» de supt n-le 335, 353 şi 356. Curios şi măcelul zavragiilor lui Sava. Domnul cu copiii la no. 358 nu poate fi, cu toată schimbarea de costum ce s'ar admite, Alexandru Ghica, mort fără odrasle. Un Alexandru Ghica a domnit în veacul al XVIII-lea.

*

D. Andrei Oţetea dă despre Guicciardini, tstoricul şi omul politic florentin, o excelentă lucrare, care i-a servit ca tesă de doctorat *(François Guichardin, sa vie publique et sa pensée politique*, Paris 1926). Cadrul e acela al istoriei universale, înţeleasă în chip larg. Informaţia inedită e foarte deasă. Forma e de o perfectă stăpînire, ca în plină maturitate. Teoriile lui Guicciardini, p. 213 şi urm. Se adauge un număr de documente inedite.

*

În *Contributions à la bibliographie des voyageurs occidentaux en Roumanie* (din „Mélanges d'histoire générale" de la Cluj, ale d-lui C. Marinescu), d. P. P. Panaitescu semnalează cărţi englese despre ţerile noastre şi despre Turcia. Adauge unele ştiri necunoscute despre raporturile literare polono-romîne.

*

În *Personalitatea religioasă a Voevodului Neagoe Basarab al IV-lea* (Craiova 1917), d. T. G. Bulat reuneşte ştirile despre

www.dacoromanica.ro

ctitoriile şi opera literară a luî Neagoe. Se reproduce şi vechea frescă din Argeş.

*

În „Un episod din anii 1848-49 în Transilvania: apărarea Munţilor Apuseni în primăvară şi vara anului 1849“ (din „Anuarul Institutului de istorie naţională“ pe 1926), d. general R. Rosetti dă, pe basa tuturor izvoarelor, o judecată a sistemului defensiv adoptat de Avram Iancu şi de ai lui. Sfaturi erau date şi de pribegi de dincoace: Adrian şi Duca, de unii boieri tineri, ca Ioan Bălăceanu şi un Racoviţă.

*

Librăria Hoepli dă o nouă ediţie din vestita carte a lui Pasquale Villari, *Niccolò Machiavelli e i suoi tempi* (2 mari volume). Se aminteşte în prefaţă profeţia lui, cîteva luni înainte de moarte, cu privire la războiul care se pregătia. În Italia el constata că Guvernele după Unire erau de «grupe şi tovărăşii» care căutau numai să-şi asigure clientela populară de nevoie pentru a veni la putere (pp. VII-VIII).

*

În *„Museul general Nicolae Cena“ în Băile Herculane*, *„Cronica Mehadiei“*, de preotul Coriolan I. Buracu (Severin 1924), întâiu biografia generalului Cena, care a suferit în ultimul război cele mai mari ofense de la armata austro-ungară pe care o comandase şi a cării uniformă o purta încă. El scrie în notele lui despre înscrierea în protocolul criminalilor: „numele mieu cinstit în acest protocol!“; la Viena i s'a oferit, ca satisfacţie, nobilitarea, pe care a refusat-o, „pe motiv că sînt Romîn“. Şi el adauge aceste cuvinte răspicate: „Pe prim-ministrul Tisza l-a judecat Dumnezeu, pe ceilalţi vinovaţi i-a înghiţit revoluţia după războiul mondial; cîţiva mai stau în serviciul României Mari“ (p. 6). Biserica păstrează o traducere a Psalmilor cu litere latine, care ar fi din secolul al XVI-lea. O Pravilă din 1652 e adusă în Conereva de preotul Ioan Popescul. Multe însemnări de pe cărţi. E vorba mai ales de ce s'a făcut „la băi“. Locuitorilor li se zice la 1771: „Mehadinţi“ (v. şi pp. 49, 50). Despre mişcarea din 1784 atîta: «În acest an s'a arătat un om la Ardeal Hora şi Cloşca, de au ars casele şi curţile a nemeşilor pînă în pament şi au perit nemeşi şi iobagii, de şi au perit şi ei». La 1807 „învăţătorul Dimitrie Dimitrescu“. De semnalat

www.dacoromanica.ro

şi această notiţă: „1763. Fin la învăţătură eu, Romîn, aicea la Timişoara, întîi pentru sîrbie, apoi pentru nemţie, în a. 1764“ (p. 49). Protopopul Nicolae Stoica de Haţeg scrie: *„Popa Constantin tipografu rîmniceanu în a. 1767 venise în Timişoara, la episcopu Vichentie Ioanovici Viduc, şi ceru a-şi scoate slobozenie să facă aici tipografie cu cheltuiala popi Constantin. Eu fui de faţă la aceia... Episcopu nu primi“* (p. 49). La 1769 „poruncă 'mpărătească ca să nu se însoare pînă nu va şti rugăciunile şi poruncile“ (p. 50). Şi aceasta: „1771, la Paşti, Mehedinţii de militărie în Ţară fugiră; însă niciun an în ţară de răul Cazacilor nu putură a şedea, ci să întoarseră să fie militari“ (p. 50). 1775 „Ţăranii din Ţară veniră“ (p. 51). „1776 caut să fiu *deutscher Lehrer“*, spune un preot *(ibid.)*. La 1813, 10 August, se înseamnă uciderea de tun, la Negotin, a lui Haiduc-Velico (p. 54). Multe ştiri despre luptele din Serbia. Şi listă de protopopi (pp 55-6). Înduioşătoare ceremonia desvelirii tricolorului (pp. 59-61).

*

D. S. Semilian dă un întins „istoric al presei brăilene de la 1839 pînă la 1926“, (Brăila 1927). Sînt şi multe note istorice, adesea exacte. Cel d'intăiu ziar brăilean e din 1840. La 1841 „Mercur“ dă şi o ediţie italiană. Ediţia de la 1848 are text romîn şi grecesc. Un ziar italian, *Tromba mercantile*, a lui Willison la 1861. La 1863 Albina bulgară» La 1871 un alt ziar bulgăresc (p. 13). La 1873 Σύλλογος. La 1880 „Mercur“ se chiamă şi Ἑρμῆς (p. 17). La 1895 „Sémaphore de Braïla, *ibid.* Revoluţia de la 1848 în Brăila cu doi Greci şi un Evreu cu fes şi iatagan (p. 21). La 1875 Turci pe o canonieră de războiu: ziarul *Libertatea* protestă (p. 21). Ardelenii vin «pe la 1863 5», *ibid.* O bună biografie a lui Gh. Barozi, pp. 38-9. La 1886 el publică la Brăila ziarul *Moş Ion*, care fusionează cu *L'écho danubien* al lui S. Carmellin (Evreu frances), şi în germană; de la 1865 (p. 39). Carmellin face să mai apară la Bruxelles şi Amsterdam *L'écho d'Orient* şi la 1881 *La Concorde*, din Budapesta, *ibid.* Ziarele ocupaţiei (p. 82 şi urm.). E şi o istorie culturală a oraşului.

*

Dd. Georges Guenin şi Joseph Nouaillac tipăresc la Alcan un volum de „Lectures historiqu s“ pentru secolele XIV-XVI, mai

www.dacoromanica.ro

precis pentru anii 1328-1610. Se dau bucăţi alese şi adnotate din Cristina de Pisan, din cronicarul flamand Jean Le Bel, din Froissart, din Olivier de la Marche, din Commines, din Monstrelet şi din „Grandes chroniques", din Brantôme, din Vieilleville, apoi din Vasari, din Macchiavelli, din Luther, din Calvin.

Se adaugă ordine, socoteli, tratate, scrisori, contracte, interegatorii (al Ioanei d'Arc), acte private inedite, relaţii de ambasadori veneţieni.

Carte de recomandat nu numai studenţilor.

*

A apărut al treilea volum, foarte bine ilustrat, din *Istoria Războiului pentru întregirea Românieî* de C. Kiriţescu.

*

D. M. Costăchescu tipăreşte şi deosebit articolul său *Satele Ruscanii (Buznea) şi Găneştii*, din revista „Ion Neculce" pe 1926 Interesante observaţii de limbă la pagina 21, nota 1.

*

În Andreiu Oţetea, *Francesco Guicciardini, Dall' assedio di Firenze al secondo convegno di Clemente VII e Carlo V (28 giugno 1530—2 dicembre 1532), lettere inedite a Bartolomeo Lanfredini* (Aquila, 1927, cu un frumos portret), autorul frumosului studiu despre Guicciardini adauge o largă introducere la o serie de scrisori, une ori de un mare interes şi totdeauna de o formă plăcută. Multă graţie şi bogaţi termini populari („arzigogolatore", «ruffa — raffa», etc.). Şi „le cose del Turco" la 1532, pp. 101, 106, 109, 111, 123, 125, 131. Zvon că vine la Belgrad, în Iunie, pp. 160, 163. V. şi pp. 165-6, 169. Aflase că vin cu Turcii şi „cavalli tartari et valacchi" (p. 170). Giovio-i lăuda pe Sultan, pe Ibrahim-Paşa şi era sigur că, de s'ar şti toate, s'ar face „una mezza crocciata" (p. 170). V. şi pp. 175-6, 184, 191, 193, 197. Despre Coron şi Modon, p. 206. Alături, grijă de vaci, p. 201.

*

D. Teofil Sauciuc-Săveanu presintă „Investigaţiunile arheologice din anii din urmă privitoare la Orientul clasic" (Cernăuţi 1926). La Micena „ceramică de stil micenian şi geometric", p. 9.

*

www.dacoromanica.ro

În „Biblioteca cercului tehnic al României", Iulie-Octombre 1826, d. Ştefan Mirea vorbeşte despre inginerul Panait Donici (1825-1965), care şi-a luat diploma de la Şcoala Politehnică din Paris — cel d'intâiu Romîn — la 1849: ministru în 1859, el intră căpitan în oaste la ieşirea din Ministeriu, ca să devie inginer civil în 1862. La 1865 creiază şcoala de conductori. El e şi creatorul trupelor de geniu.

•

În articolul d-lui B. Nolde, *Réflexions sur le développement de la Russie,* în „Le Monde slave", serie nouă, IV, 2, se relevă că în „condiţiile" impuse de Galiţin şi primite la suirea ei pe tron de Împărăteasa Ana se reproduc „Regeringsformen" şi *Konungsförsäkran* ale Suedesului Frederic din 1720 (p. 185). Ele au fost de altfel înlăturate. La Ecaterina a II-a se notează ruperea legăturii cu Biserica şi «liberarea» nobililor de datoria serviciului faţă de Stat (p. 187 şi urm.). Nobilii devin oameni de la ţară cu şerbi. Ei au un rost administrativ acolo. Se face „clasificaţia" juridică" a societăţii (p. 190). Articolul urmează.

*

Memoriile generalului Janin continuă în *Le Monde Slave* din Februar 1927.

După teribilele învinuiri ce ni se aduc mai înainte («popor de copii», aspră judecată a generalului Coandă), aici se vorbeşte, în April 1918, de «suzeranitatea pe care ar fi chemat s'o exercite» generalul, după plecarea d-lui Berthelot, asupra „misiunii din România". El nu ştie cum să scape. Vorbeşte de «pedeapsa meritată pentru că a cooperat la întrarea în luptă a României» (p. 291). Generalul rus Maricovschi putea spune că „Romînii se gîndesc a se debarasă de al lor (regele) şi a-l trimete la Ţarscoe-Selo să ţie de urît lui Nicolae" (p. 295). Lauda generalului Presan (p. 311).

*

La Pologne restaurée de d. Casimir Smogorzewski (Paris 1927) e cea mai complectă lucrare apărută până acum despre Polonia. Pentru partea istorică a refacerii polone, ea cuprinde un foarte mare număr de extrase din întreaga bibliografie. Foarte bogat capitolul despre formarea armatei. Altul e consacrat „vecinilor Poloniei". Bisericile sînt tratate deosebit, ca şi «Problema evreiască». Viaţa de partid e presintată la sfîrşit.

*

www.dacoromanica.ro

Maiorul Ioan I. Vasiliu, în *Spionul de la Olt* (Bucureşti 1927), dă note preţioase asupra spionagiului în timpul marelui război. Şi povestea lui „taica Averescu", cu „iapa cea albă de la Plevna". Ordine „pe cinci căi diferite" (p. 3), ceia ce dă „douăzeci de dosare voluminoase" pentru abia „patru poduri". Se înfierează atitudinea lumii fără ocupaţie din Bucureşti.

De acelaşi, „Fragment din activitatea de campanie a pontonierilor de rîuri" (2-5 Decembre 1916 cu hărţi). Cazacii cari dau ordin de a prinde pe cei din dosul frontului, şi pe ofiţeri, «pentru á stîrpi abusul rămînerii în teritoriul ocupat de inamic" (p. 8 nota). Desertori cari îndeamnă a se pune ştergare albe la porţi (p. 35 nota). «Soldaţi ruşi cari s'au îmbătat şi au fost adunaţi de Germani cu cîrligele din tranşee» (p. 47). «Se distrau foarte mult soldaţii ruşi privind pe pontonieri plini de nămol până de-asupra genunchilor» (p. 49).

*

În *Fornvännen* ale Academiei din Stockholm, 1926, 4, d. Fi Wildte vorbeşte de locurile unde se adunau la thinguri vechi. Scandinavi (erau şi locuri de cult). D. Vivi Sylman nu crede că războiul de ţesut *(die Brettchenweberei)* exista în America înainte de Columb, în Egiptul şi Orientul vechiu, „probabil" nici în Grecia şi în epoca bronzului din Nord. Ea ar începe, după Plinius, în Galia cu creştinismul, odată cu Nordul şi Baltica, etc. Pe Marea Neagră trece în Orient. În veacul al XIV-lea războiul dispare din Occidentul cultivat şi rămîne ca artă populară şi până la Pacific.

*

În aceiaşi publicaţie d. Otto Rydbeck presintă noile obiecte din epoca de bronz pe care le-a cîştigat Museul din Lund. D. Sune Lindqvist vorbeşte despre monedele din Birka (vechiul port suedes de pe lacul Mälar), imitaţii scandinave după cele carolingiene, şi tipuri proprii, în care s'ar recunoaşte influenţe bizantine. D. Bertil Berthelson descrie salele capitulare din mănăstirea de la Vad-Stena. Campania în Gotlanda a regelui Valdemar e povestită de Ingvar Andersson. De d. T. J. Arne un articol despre un mormînt din vremea Vichingilor. Cruci de metal, de formă absolut bizantină, în cercetarea d-lui Alfred Westholm. Monede bizantine din secolele al VI-lea şi al VII-lea în-

www.dacoromanica.ro

trebuințate în juvaiere nordice, p. 126. Și forma crucilor de cimitir din articolul d-lui Bengt Thordeman (v. p. 28) e cea orientală, ca la noi.

*

În „Activitatea celor dintîiu 7 ani ai Școalei normale de învățători „M. Eminescu" din Botoșani (1919-1926) expunere făcută de Tiberiu Crudu", Botoșani, f. an, se cuprind și numeroase date demografice și istorice. A se vedea p. 101 și urm. despre felul cum se predă la noi istoria. Un studiu al d-lui N. N. Răutu despre Gheorghe Lazăr, p. 154 și urm. Bune lecții de istorie universală la p. 161 și urm. De remarcat și «Imperialismul romîn în trecutul nostru», p. 201 și urm. Discuții asupra programului de istorie, p. 207 și urm. Un vast și adînc studiu al păr. Toma Chiricuță despre «Eminescu pedagog", p. 232 și urm. (se întrebuințează și ineditul). Folositoare scrisori de elevi (doi Basarabeni despre unire, pp. 460 și urm., 478 și urm.).

*

D Halvdan Koht tipărește cîteva discursuri și scrisorile din vremea «marii opoziții țerănești» în storthingul norvegian din 1818, 1821, 1822 și 1833, ale lui Iacob Hoel, către soția sa (Oslo, 1927).

*

Supt titlul de *Clujul vechiu,* d. A. Iankó publică zece frumoase desemnuri înfățișînd ceia ce a mai rămas din Clujul de odinioară.

*

D. Augustin Santai dă o tesă cuprinzînd „Contribuțiuni la istoricul practicei și învățămîntului moș tului în Transilvania" (Cluj 1927). Mențiune a lucrărilor lui Pariz Pápai (n. Aiud, 1649) cu *Pax corporis* (Cluj, 1695).

*

Terapeutica populară în patologia externă de Aiecu Gh. Popescu (tesă din Cluj, 1927) e o prețioasă contribuție la cunoașterea folklorului medical.

*

www.dacoromanica.ro

În «Travels and Works of captain John Smith, president ot Virginia and admiral of New England 1580-1631, edited by Edward Arber, F. S. A., a new edition, with a Biographical and Critical Introduction, by A. G. Bradley. part II», Edinburg, John Grand, 1910, p. 805 şi urm., se dau „The true Travels, adventures and observations of captaine John Smith In Europe, Asia, Africa, and America, from Anno Dni 1593 a. 1629, His Accidents and Sea-Sights in the Straights; his service, a stratageme of warre in Hungaria, Transilvania, Wallachia and Moldavia against the Turks a. Tartars; his three single combats betwixt the Christian Armie a. the Turkes, After how he was taken prisoner by the Turkes, sold as a slave, sent into Tartaria; his description of the Tartars, theis strange manners and costums of Religione, Diets, Buildings, Warres, Feasts, Ceremonies, and Living; how hee slew the Bashaw of Halbrits in cambio, and escaped from the Turkes a. Tartars..., all written by actuall authours whose names you shall finde along the History, Londra, Thomas Slater, 1630».

E o ciudată amestecătură de cetiri confuse despre luptele lui Mihai Viteazul şi de îndrăzneţe invenţiuni.

*

În Scrisorile lui Alvaro de Cordova, scriitor spaniol din secolul al X-lea, găsesc versurile următoare despre Dacia greşit atribuite lui Virgiliu (Migne, *Patrologia latina*, XXI p. 514):

(Sed, ut me qui sim ipse cognoscas et amplius tacendo devites, Virgilium audi:)

Mortem contemnant laudato vulnere Getae (Necnon:)
Getus, inquit, quo pergit equo.
(Unde et illud extat poetae:)
Hinc Dacus premat, inde Getus occurrat.

N. I.

*

Cartea «Beobachtungen über die im Jahr 1813 herrschende Pest zu Bucharest» de Reinhold Grohmann, „der Medicin und Philosophie Doctor" (Wien, Schaumburg und Cie, 1816) nu pare a fi cunoscută. În orice cas, lipseşte în Crăiniceanu „Literatura medicală românească" (1907). E o cărticică format 8°, de IV+227 pagini. Partea pur medicală dă descrierea unor casuri tratate de Grohmann, în sensul cunoştinţilor medicale de atuncea, care

www.dacoromanica.ro

azi par destul de bizare. Interesantă e însă introducerea, în care e descris cum a fost adusă molima de alaiul lui Vodă Caragea şi cum s'a lăţit în Bucureşti şi provincie. E numit şi un doctor Mesitsche (Mesici) din Bucureşti.

Cartea e închinată baronului Senft von Pilsach, ambasadorul Prusiei la Constantinopole. Autorul însuşi e Prusian. A trăit ca medic practician în Bucureşti şi Constantinopole. Între practicienţii săi, ale căror casuri le descrie, sînt şi Romîni, pe cari însă nu-i numeşte.

Un exemplar al cărţii se află, în biblioteca Institutului de Istoria Medicinei din Cluj, alta, cu iscălitura medicului braşovean dr. Plecker, practician cu reputaţie din veacul trecut, — în proprietatea mea.

Dr. V. Bologa (Cluj)

*

În *Transilvania*, 58, 1, d. G. B[ogdan] D[uică] resumă partea privitoare la noi din Gräfin Hahn-Hahn, *Orientalische Briefe* I, Berlin, 1804, pp. 97-115. Vine pe Dunăre în 1844. Calafatul e un «mare sat miserabil». Giurgiul nu e măcar «ca un sat silesian». La Galaţi ofiţeri eleganţi, dame cu toaletă exagerată. La Brăila boieri cu Arnăutul după ei.

*

În *Cele Trei Crişuri*, VIII, 2, d. St. Bezdechi resumă amintirile din România pe vremea marelui război ale lui Axel Breidahl, călător danes. E vorba de un pamflet. Unele atitudini infame, ca a lui C. Stere, sînt presintate în tot criminalul lor adevăr.

*

În *Făt-Frumos* din Suceava, II, 3-4, d. Al. Procopovici dovedeşte că influenţei husite i s'ar putea atribui şi forma cea mai veche a catehismului românesc, modificată apoi în tipăriturile de la 1544 şi 1559.

*

În *Transilvania*, 58, 1, d. G. B[ogdan]-D[uică] dă note despre Bohrer, *Varsuch über die slavischen Bewohner der österreichischen Monarchie* (Viena 1804), care explică prin timiditatea Saşilor instalarea Grecilor la Sibiiu, şi despre un articol, de Gustav Rasch, din *Siebenbürgische Blätter*, 1861, 17 Iulie, despre „preoţi şi mănăstiri“ la noi.

*

www.dacoromanica.ro

În *Dacoromania*, IV, d. A. Drăganu adauge la cuvintele de origine latină: *alerginà, buciu (buccinus), codălat, a grăcina, mărăsîn (malsanus), a mărini* (a se îmbolnăvi), *prasîn (persanus), părească (quadragesima)*. Alte note, despre cuvinte de origine slavă, săsească sau maghiară. *But*, năcaz, are în Moldova, omonimul *but*, bucată («but de miel»). Observaţii competente şi bogate despre originea numelui de Ardeal, p. 768, nota 1. Se semnalează şi alte toponimice româneşti de aceiaşi speţă.

*

Tot în *Dacoromania*, IV, d. N. Drăganu caută să fixeze care a fost Psaltirea românească de un florin şi Liturghia în aceiaşi limbă pe care superintendentul romîn Pavel Tordaşi le cerea Romînilor săi, chemat la sobor. D-sa înseamnă cele trei exemplare cunoscute (Mangra, Creţu şi Giuglea) ale Psaltirii româneşti de pe la 1570. Bănuia că şi un *Diaconariu* ar fi fost din acest timp: el se păstrează în manuscripte ulterioare; a fost găsit, acest „Liturghieriu-Diaconariu", de d. N. Sulică la 1926 în Tîrgul-Mureşului („Tocmeala slujbei dumnezeieşti, întru ia şi diaconstavele"). D-sa se ocupă şi de *Cartea de cîntece* calvino-unitară, tradusă din ungureşte „pe la 1570", probabil la Cluj. Urmele acesteia se caută prin manuscripte.

*

În *Şoimii* de la Tîrgul-Mureşului, III, 78, o notă a d-lui N. Sulică despre petrecerea lui Eminescu la Braşov (pe lîngă cele, cunoscute, la Blaj, Sibiiu şi Beiuş), în primăvara 1867. Acolo scrie sonete, până acum inedite, ca «Învia-vor Voevozii». E vorba şi de

Juni savanţi cu surle 'n frunte şi cu zumzet de cimpoaie.
. . . . . .
Împlini-se-va destinul cînd sfărma-vor buzdugane,
De vătafi şi armaşi izbite, a' cetăţii porţi duşmane.

De acelaşi, menţiunea visitei lui Vodă-Bibescu la mormîntul lui Mihai Viteazul.

*

Note despre Carol Begenauu, atorul unui preţios albuu al Ţerii-Româneşti pe vremea lui Vodă-Ştirbei, le dă d. Ioan C. Băcilă, în *Universul literar*, XLIII, no. 24.

*

www.dacoromanica.ro

În „Perchè Dante colloca in paradiso il fondatore della scienza del diritto canonico“ (Academia dei Lincei, clasa morală-istorico-filologică, ser. VI, II, fasc. 3-4), p. 106, d. F. Brandileone reproduce, după Sohm, *Wesen und Ursprung des Katholizismus* (Lipsca-Berlin 1912), rînduri adevărate despre transformarea creştinismului „invisibil“ în catolicism „visibil“ şi „juridic“, dar tot prin misterul Bisericii Dumnezeu lucrează.

*

Note, de d. Coriolan Suciu, despre Ioan Maiorescu în «Societatea de mîine» din Iunie. Ioan Trifu, «Triffu», preot, a trecut aici în 1836, cu Cipariu şi Bariţ, călători. Episcopul din Blaj, Leményi, era foc şi pară contra ingratului şi perversului. Fusese şi la Viena.

*

Ştiri despre cultura românească în Basarabia înainte de Unire, în *Izvor de viaţă* din Tighinea, II, 3-4.

*

In *Junimea Literară*, XV, d. Artur Gorovei publică un număr de satire şi de pamflete din epoca Unirii Principatelor. Se adaugă cîteva scrisori ale lui Eliad, din Constantinopol, în 1856. El crede că se va cere Caimacamilor să declare că n'au pretenţii de Domnie: era vorba de Mihai Sturdza în Moldova, de C. Ghica, socrul lui Poujade, pentru Muntenia (p. 16). Şi Grigore Sturdza, aprobat de Eliad, „amic adevărat“, umbla după această situaţie *(ibid.)*. Ruşii se împotriviau, obiectînd că fiul de Domn e „Mîhlîs-Paşa“, general de divisie otoman (p. 17). N. Creţulescu era şi el pe lista favoriţilor Porţii. «Corogiay» e Karacsay, Kîprîslîui e Alî-Paşa din Cipru (Chibrizlî) *(ibid.)*. Eliad funcţionase ca naş la botezul fiului lui Grigore Sturdza, şi nu mai putea de mîndrie (p. 18). Soţia lui Mihai Sturdza era pentru el «Doamna cea mare» (*ibid.*). La numele de Dimitrie el adaugă pe acela de Ştefan, poate în legătură cu coroana pe care o doria tatăl lui (*Ibid.*). «Ţineţi minte numele acesta, şi veţi vedea că pruncul şi-l va cere într'o zi ca o moştenire de la tatăl său şi de la naşul său. Nu mă simţiam atîta de transportat cînd am prezis sfîrşitul Ţarului precum eram de inspirat de spiritul Domnului cînd am pronunţat numele acesta»; prevestia „învierea Romînilor“ (pp. 18-9). Era «înecat în lacrime» şi speriase moaşa şi preotul care-i suflau crezul (*ibid.*). La 9 Au-

www.dacoromanica.ro

gust el judecă pe Alexandru Ghica, numit de curînd Caimacam la Bucureşti, ca „om cu influenţă şi iubit, care are să ducă cîrma şi să dea tonul politicei romîne către comisari", iar pe Caimacamul din Moldova, Teodor Balş, ca «o nulă», p. 19. Scrisorile lui Cuza n'au acelaşi interes. Într'una el vorbeşte de «egoismul ireparabil şi criminal» care s'ar vădi, dacă s'ar lua anume măsuri (p. 21). El nu se pricepe cine ar putea să fie Domnul indigen pe care-l vrea Turcia (p. 21). De zece ori în respectuoasa scrisoare se repetă cuvîntul «mon prince». Constantin Vîrnav era pentru Grigore Sturdza şi, în lipsa lui, pentru Mihai-Vodă (p. 23). Şi scrisoarea prin care Guizot arată acestui din urmă rechemarea lui Billecoq (pp. 24-5).

*

În *Cronica numismatică şi arheologică* din Mart-April 1927 se semnalează găsirea la Silistra a unui tesaur monetar, din care o parte însemnată (50 din 480) sînt muntene; alte 100 s'au găsit la Severin (numai de la Mircea, din 400—500). Într'o localitate bulgărească 100 de la Mircea alături de ale lui Sracimir din Vidin. În Dobrogea se găsiseră şi monede de-ale lui Mircea şi altele de-ale lui Petru al Muşatei.

*

În *Răzeşul*, I, 6-7, un articol al episcopului Iacov Antonovici despre schitul Măgaru lîngă Bîrlad (la 1602 se pomeneşte numai locul, dar între marturi e şi un proegumen; schitul nu e numit decît în veacul al XVIII-lea). Actul lui Alexandru Moruzi pentru şcoala lui Şerban Negel la Fălciiu (românească şi grecească) nu-mi era, cred, necunoscut (v. pp. 224 6).

*

Un document de la Petru Rareş, din 1546, în *Revista Moldovei*, VI, 1-3. O foarte bună listă a pîrcălabilor de Hotin o dă căpitanul A. I. Gheorghiu. Fotografiile sînt foarte şterse.

*

În *Societatea de mîine*, IV, 13-4, d. Zaharia Pîclişanu dă o statistică de 'nainte de 1716 a Romînilor din Ardeal (85.857 suflete).

*

Ştiri despre protestanţii din principatul muntean le dă d. T. G. Bulat în *Arhivele Olteniei*, n-le 29-30.

*

www.dacoromanica.ro

Note despre regretatul istoric bucovinean I. Grămadă, de d. Victor Morariu, în *Calendarul „Glasul Bucovinei"* pe 1927 (Cernăuţi 1926).

*

În *Codrul Cozminului*, II-III (Cernăuţi 1927) un studiu al d-lui D. Marmeliuc despre Sofocle, *Studii paleografice* de N. Grămadă (despre cercetarea acelu'aşi, *Ozolimna*, a fost vorba înnainte), o cercetare geografică a d-lui C. Brătescu, articolul, analisat aici, al d-lui Al. Bocăneţu, *Terminologia agrară în limba romînă*, acela al d-lui Claudiu Isopescu, *O predică românească ţinută în Roma la 1608* (aceiaşi observaţie), o contribuţie filologică a d-lui Leca Morariu, continuarea glosariului mărginenesc de dd. Herzog şi V. Gherasim.

Teodor Balan, *Teodor Racoce şi Chrestomaticul românescu* Se fixează data naşterii acestui fiu de răzeş din Carapciu, născut pe la 1778-82, cu studii la Văşcăuţi şi Cernăuţi, apoi la Cluj (—1801) şi la Stanislau, ajuns în fine funcţionar la Guvernul din Liov, pe lîngă translatorul Moldovan. La 1806 e cancelist la Kreisamt în Cernăuţi, cu ajutoare un Bistriţean din Ardeal şi Vasile Cantemir, din Jadova, viitorul autor al Dicţionariului. La 1815 e numit tălmaciu la Liov. Căsătorit cu o Germană, el moare la 24 Ianuar 1822

«Gazeta moldovenească» vrea s'o publice în Liov la 1816. Era să cuprindă traduceri trecute prin control oficial. În Februar 1817, i se primeşte cererea. Foaia era să iasă săptămînal în Maiu, şi se căutau subscripţii. Titlul ales era „Novele sau gazete româneşti". În loc, la 1820 apare cunoscutul „Chrestomatic românescu sau adunare a tot feliul de istorii şi alte făptorii scoase din autorii di pe osebite limbi" (facsimilele publicaţiei, apărută la Cernăuţi, tipografia Eckhardt). Bucăţile sînt luate din ziare şi reviste germane, dar şi din Wieland. Sînt şi unele de origine grecească, latină, francesă. Se semnalează multe germanisme, polonisme şi născociri proprii. În anexe cîteva acte privitoare la. Racoce.

D. Simion Rali publică un număr de documente din Arhivele Statului de la Cernăuţi, începînd cu al lui Alexandru al II-lea din 23 Februar. 1453. E o scutire pentru mănăstirea de la Iţcani a stariţei Fevronia. Urmează un act de la Aron-Vodă (5 August 1593), altul de la „Sidorie starostea de Cernăuţi" (8 Februar

www.dacoromanica.ro

1595), o vînzare înaintea lui Gavrilaş pîrcălabul de Hotin, un document de la Miron Barnovschi.

D. I. Nistor se ocupă de „bejenari ardeleni în Bucovina". Începe cu cîteva considerații generale nouă şi interesante (însuşi actul din 1241 interzice aducerea de „bejenari" din Ardeal în noua colonie a Ospitalierilor). Anumite socoteli bucovinene lămuresc asupra caracterului acestor imigranți.

D. V. Grecu verifică ştirile din Cronograful lui Doroteiu al Monembasiei (la inscripția de pe mormîntul lui Petru Mircea d-sa propune ἐβίωσεν ἔτη κγ', în loc de ἐβασίλευσεν). Se arată ca soț al surorii lui Petru-Vodă nu Mihai Cantacuzino Şaitanoglu, ci un Ioan Cantacuzino.

De d. R. Cîndea o analisă a „Prolegomenelor" de N. Iorga (Originea şi desvoltarea Statului austriac", „Cugetare şi faptă germană").

D. Grigore Nandriş tratează despre „unitatea lingvistică a popoarelor slave".

† V. Bogrea explică «elen Astacoe» de pe frescele bucovinene prin „Elini stoici" şi „den Zmovagl" prin Simon Magul. D. F. Netolitzky, naturalist, lămureşte un pasagiu din «Descriptio Moldaviae» a lui D. Cantemir. O notă despre Anton de Marki, inspectorul bucovinean (era Ungur din Tîrgul Murăşului, 1760-1819). Petiția unui Vasile Scîntilă, dascăl din Tereblecea, la 1823, pentru un «calendar moldovenesc» de şaizeci şi trei de coli. Acte nouă, publicate de d. T. Balan, arată că neamul Calmăş nu e din Cîmpulung; se pomeneşte şi o a treia soră a lui Ioan Teodor-Vodă, Aftira, care iea pe „Strătulat, nepotul părintelui Ghedeon" (Mitropolitul) (pp. 614-8). Ghedeon o înzestrează cu moşia Securicenii.

*

În *Dacoromania* din Cluj, IV (1925-6), partea I, studii, se află cercetările, analisate în alte n-re ale noastre după extras, ale d-lui N. Drăganu despre Mihail Halici şi d-lui Th. Capidan despre Romînii nomazi. Pe lîngă articole de filologie pură, semnalăm:

Al. Procopovici, *Din istoria raporturilor noastre interdialectale:* Observații asupra studiului d-lui Capidan, *Megleno-Romînii.* Sînt şi ipotese care supt raportul istoric nu se pot susține a.

G. Oprescu, *Eliade journaliste à Paris.* Colaborația la re-

www.dacoromanica.ro

vista *La Semaine*, a prietenului său Eugène Carpentier, şi la *Le Peuple*. Se adauge cîte un amănunt privitor la alte ziare.

† V. Bogrea, *Sfinţii-medici în graiul şi folklorul românesc.*

C. Lacea. *Sînt în Transilvania aşezări de Romîni veniţi din Sudul Dunării sau nu sînt?* Autorul găseşte asămănare între Megleniţi şi Trocarii din Braşov. La aceştia ar fi o lungime a silabelor care lipseşte în Braşovul vechiu (pp. 354-5). Nu poate fi vorba în Şchei de Bulgari romanisaţi fiindcă ar fi vorbit ca aceia cari i-au romanisat (p. 357). Şcheii ar fi deci emigraţi romîni din Bulgaria. De fapt pentru Unguri şi Saşi, potrivit situaţiei de pe la 1200, Slavul, Şcheiul era un Bulgar.

C. Diculescu, *Elementele vechi greceşti din limba romînă.* Consideraţiile generale sînt juste şi interesante. De sigur că trebuie părăsită ideia că orice asămănare lexicală între limba noastră şi cele vecine înseamnă şi un împrumut al Romînilor (p. 396). De asemenea se impune tot mai mult protestarea contra ridiculei teorii a „admigrării", care e de înlocuit cu a continuităţii geografice şi istorice. Dar de ce elementele greceşti vechi n'ar fi venit şi prin Daci, precum prin slavonă ni-au venit elementele greceşti mai nouă, precum elemente latine au întrat în greceşte prin Venetieni? De ce hotarul ultim care e «secolul II sau III» (p. 397)? Argumentaţia pentru *leu* şi *sălămîzdră* e convingătoare (p. 399). O adunare a pasagiilor din *C. I. L.* relative la „Grecii colonisării şi culturile lor" (pp. 399-402). Se poate adăugi, în descoperirile recente de pe valea Murăşului, păstrate în Muzeul capitalei judeţului, Ἄπις adaus la o aspră săpătură înfăţişînd boul adorat de Egipteni. Alte ştiri despre aceşti Greci, culese cu cea mai mare rîvnă, p. 402 şi urm. Dar numele se ieau şi fără folos practic, «de florile mărului», cum zice autorul, din modă. Care e *folosul* de a se numi cineva azi Jean şi care era folosul, ieri, de a-şi zice: Ienachi? Un Theodotus, un Agathangelus puteau foarte bine să *nu* fie Greci. Şi unele influenţe religioase puteau impune nume străine. Cetitori de-ai Iliadei puteau avea afecţie pentru numele lui Patroclu, precum cetitorii lui Osian dădeau fiicelor lor numele de Malvina. În Imperiul roman a trebuit să fie un foarte vast schimb de nume, cum era şi un necontenit schimb de zei. Autorul merge pănă la a atribui Grecilor pe orice personagiu cu nume roman care pune în genetiv numele lîngă pronume (în-

www.dacoromanica.ro

genus Gai, de pildă) (p. 406). Barbu, nume românesc, trebuie să vie din Italia medievală prin Serbia, ca şi Marin (cf. p. 407). O inscripţie în greceşte o putea accepta şi un Latin dacă meşterul era Elin: la Stobi, în Macedonia, în greceşte se scriu numele cele mai caracteristic romane (cf. p. 407). Nevoia de a se adăugi „natione graecus" în unele casuri putea să trezească îndoiala d-lui Diculescu (v. *ibid.*). M. Aurelius Chrestus purta poate din motive religioase un nume care e şi al lui Isus (p. 411). De ce Grecul care pune să-l iscălească latineşte «quia se litteras scire negavit» ar fi ştiut scrie greceşte cînd cu cîteva linii mai sus apare altul care scrie latineşte cu litere greceşti (p. 413)?

Pentru întăia oară se face lista numelor geografice de origine grecească, pp. 414-6. Pentru Stenarum Tabula Peutinsgeriana avem însă *Angustia* a lui Ptolomeu (pp. 415-6), ceia ce arată că se traduceau numele de localităţi, cam aşa cum la noi Chiojdul Mare şi Stari-Chiojd se întîlnesc alăturea. În ce priveşte Zeugma e o întrebare dacă numele nu fusese introdus în limba latină. N'aş crede într'o Hydata în loc de Aquae. Chiar şi *Trophulum* şi *Prateria* pot fi grecisări: ori, dacă un veteran din Ardeal vorbeşte de lupta de la „Cîne-Creţ", înseamnă oare că era un sat românesc la Königrätz? Între Tiason şi Tisa poate fi o legătură, ceia ce ar înlătura caracterul grecesc. Cu multe probabilităţi în favoarea ei, şi etimologia, atît de seducătoare, a lui Ampelum lasă loc îndoielilor (pp. 416-7). Nu putea lipsi „stăpînirea gepidă" (p. 417)... Nu înţeleg de ce nume greceşti de munţi şi rîuri ar duce la conclusia că şi limba comună trebuie să aibă asemenea nume; şi observaţia că numele comune nu pot veni prin alte forme decît cele cunoscute (p. 418) mă pune pe gînduri. În amănunte, *dromu* din siciliana vine, nu de la o formă latină (p. 418), ci de la bizantinul δρόμος, din causa stăpînirii bizantine în acele regiuni (v. pp. 419-20). D. Diculescu vede o origine ionică: δροῦμος, dar nu e exclus un canal dacic, pentru acest cuvînt şi toate cele citate pe p. 420. Foarte interesant „doricul" *natră*, la războiul de ţesut (pp. 421-2). Tot aşa *sarică*, *sericum* (p. 422. «Plaisance» se zice italieneşte Piacenza!), *tărîncă* (la car), *taringa* (unde nu era necesar originalul grecesc). Curioasă originea dorică a lui Nicoară (p. 423). „Eolismele" par iarăşi curată imaginaţie (pp. 423-4). Pepene din πέπων

www.dacoromanica.ro

stîrneşte aceiaşi mirare (pp. 425-6). Transmiterea de la Romani a leului şi vulturului în stemele noastre n'ar admite-o nimeni (p. 426). Îndoială trezeşte şi transmiterea prin *u, in* şi *î a* lui *o* (p. 428 şi urm.). Materialul lexic presintă unele interesante surprinderi: oaie *coacină* din κόκινκος (dar ciudat e *ţigaie* din σιγάλιος!), *zbîrcă*, πύρρίκα (pp. 438 9), dar şi *furcană, fuică, surcă*: σωρικὸς şi *pacetă*, ποικιλτὸς, *laiu*, — dar vezi *Laiotă* şi *laie* — din λάγειος, „ca iepurele", *oacănă*, ὠχρὸς, *preuşă*, περιρούσιος, *ceridoană*, χελιδόνιος (?), *ciul* (de unde şi a *ciuli*), χυλλὸς, *sterp*, στέριφος, *amurg*, ἀμολγὸς, vremea-mulsului, *prour*, πρόωρος. Întinse explicaţii pentru *brînză*, „formaggio di sbrinzo" în Italia-de-Nord, p. 451. (Dar βαλάνδια greacă!). Ὁρώδης grecul poate veni din *urdă*, nu invers (pp. 454-5). Terminii de agricultură vin de sigur, oricare li-ar fi prima origine, toţi din latină. Celelalte capitole dovedesc doar ingeniositate, poate cu excepţia *pălăriei* (pp. 470-1) şi *mesteacănului* (pp. 480-1) ori a unor plante ca *papură* şi a lui *druete* din δρῦς; dar e vorba de infiltrări dacice; v. Drobetis. Cum se poate *omidă* din ὁ μίδας cu «articolul» (p. 489) sau părîu din παρροὴ, neexistent (p. 491)! *Acră* pentru stîncă a trecut de sigur pe la Daci (p. 495), cum, *poate*, şi Paringul, φάραγξ (p. 495), nu însă Bîrsa, βρύση (p. 499).

G. D. Serra. *Per la storia del cognome italiano.*

La recensii o largă dare de samă, de d. N. Drăganu, a cărţii d-lui Tache Papahagi despre Maramureş. Etimologia Rodnei la pagina 1075. Apoi a Şieului, a Săpînţei, pp. 1076-7. A Marmazăului (= Sighetul), Mára-mezö, p. 1077. Cu prilejul recensiei textelor publicate de d. I. Bianu se face o amănunţită cercetare a acestora, p. 1091 şi urm. Un alt studiu supt formă de recensie, tot aşa de preţios, priveşte legenda Troii, p. 1101 şi urm. Se adaugă note asupra Batrahomiomahiei în româneşte, p. 1105. Se rectifică părerea că manuscriptul lui Silvestro Amelio din 1719 e deosebit de catehismul lui Piluzio, pp. 1106-7. Vorbind de ediţia Paliei de către d. Roques, d. Drăganu crede că Ştefan Herce era un Herczeg, de şi un Ştefan Herczeg (cf. tîrgul Herţei din Dorohoiu), un individ cu acest pronume, nu se întîmpină pe acea vreme (p. 1109). Se înşiră argumentele aduse pentru a admite originalul unguresc al lui Heltai (pp. 1110-11). D. Drăgan nu crede că s'a dovedit traducerea complectă a celor cinci cărţi ale Vechiului Testament (p. 111).

www.dacoromanica.ro

Leviticul păstrăt fragmentar în textul din *Cuvinte din Bătrîni*, I, pp. 5-7, ar fi, după cercetări mai nouă, opera unui alt traducător, Muntean (v. p. 1112, nota; altă bibliografie recentă, p. 1111, nota 1). Se discută şi părerile despre raportul dintre *Apostolul* lui Coresi şi cel din manuscriptul de la Voroneţ, pp. 1113-5. O notă şi despre noua Psaltire slavonă de pe la 1577-1580 găsită de părintele V. Ursăcescu (p. 1121). Nu cunoaştem cartea d-lui Bitay, *Az erdélyi románok a protestáns fejedelmek alatt* (Diciosînmărtin 1925), despre care o dare de samă pe pp. 1126-8. Vezi afirmarea de la p. 1128 că s'a găsit *Liturghieriul* lui Coresi. Observaţii foarte întemeiate asupra etimologiilor de toponimice date de d. Weigand în *Balkan-Archiv*, I, p. 1129 şi urm. Nici eu nu cred să supt numele de Galaţi, aşa de răspîndit, se pot ascunde Celţi; evident e un nume de persoană cu sufixul slav *-aţ* din Romanaţ, Cruşevaţ, Craguevaţ. Interesant Agiud din Sf. Egidiu (dar nu se zice *Adjud*). Alomăneşti e de sigur din Alăman (cf. Alimoş din poesia populară). Etimologiile lui Inoe sînt cu greu acceptabile, ca şi Bagiu din „iobag". Se poate admite Cucerdea din Gotthard? Abrudul poate veni de-a dreptul din terminul dacic corespunzător lui ὄβρυζον fără niciun intermediu slav sau «turco-bulgar» (!); sufixul se întîlneşte însă într'o serie de nume: Aiud, Şamşud, Agiud. Peleş e de pus în legătură cu rîul din Prahova, la care nu se poate bănui nicio origine «bulgărească». Turda trebuie să aibă foarte vechi origini, ca şi toate numele asămănătoare; cu dreptate se relevă prioritatea formei româneşti cu *ia*. Nici vorbă însă de un comandant ungur întemeietor, fiindcă atunci n'ar avea rost Turdaşul; în casul lui Gyula-Fehérvár numele personal e un adaus la acela de localitate. Propunerea unei origini latine, din „sturzul" strămoşilor, e absolut hasardată. Interesante sînt însă numele de pasări la vîrfurile Carpaţilor moldoveneşti: vultur la Ceahlău, şoim la Rarău.

În ce priveşte darea de samă a cărţii mele *Istoria literaturii româneşti*, I, mulţămesc pentru erată, mergînd pănă la observaţii pentru linotipist, şi pentru bibliografie — care, într'o carte de sintesă nu putea fi dusă pănă la ultimele notiţe de simplă filologie; v. p. 1137 nota 2, p. 1139 notele, 1, 2 şi notele de la p. 1141 —, dar credeam că în această lucrare mai sînt: orînduire, idei şi formă. D. Sextil Puşcariu o ştia pe vremuri. N. I.

*

www.dacoromanica.ro

Note despre gabela Evreilor moderni, în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea de d. Iosef Kaufmann, în revista *Sinai*, II, 1.

*

Tribuna Romînilor de peste hotare publică un nr. festiv pentru inaugurarea satului «macedonean» din Fraşari. Se afirmă că nu mai puţin de 8.000 dintre ai lor s'au aşezat în „Dobrogea Nouă".

*

În *Clujul medical* pe 1926 (n-le 11-2) o biografie de d. dr. Valeriu L. Bologa a meritosului istoric al medicinei la noi, dr. Gh. Crăiniceanu.

*

În Augusto Agazzi, *Il Mosaico in Italia* (Manuale Hoepli), lămuriri bogate, înfăţişate pe scurt. Discuţie asupra părţii Grecilor în mosaicele de la San-Marco (p. 12 şi urm.). Ilustraţia e splendidă.

*

În revista *Viaţa Dobrogeană*, I[4], o descriere a campaniei de la 1828 a Ruşilor în Dobrogea, de d. colonel Ionescu-Dobrogianu.

*

Vechi planuri bucureştene în revista *Arhitectura*, anul V (1926), p. 12 şi urm. (de d. Sp. Cegăneanu). O splendidă uşă de lemn la Bistriţa Ardealului, p. 37. Vechi clădiri moldoveneşti din Chişinău la pp. 42, 98. La p. 97 uşa tîmplei de la mănăstirea din Rîmnicul-Sărat. Releveurile aceleiaşi şi detalii de coloană la p. 121 ; uşa de întrare şi un sfeşnic la p. 123 (de d. I. Mihăilescu).

*

În *Cronica numismatică şi arheologică*, d. C. Moisil presintă o tabachere din 1768-74 represintînd întîlnirea trupelor ruseşti şi turceşti la „Focşani", în ziua de «20 August 1774», pentru pace; pe fund se văd şi luptele din Cahul, Hotin, Babadag, Reni, Focşani. Note despre monedele dacice din Britisch Museum. În nl. 67-8 „ştiri nouă de la Tyras" de d. Gr. Avachian.

*

Idei despre împărţirile istoriei universale în n-le 124-6 din *Revue de Synthèse historique*. Apendice (comunicaţia d-lui Halecki la „Centrul internaţional de sintesă").

*

www.dacoromanica.ro

În revista *Sinai* (II, 1), d. M. A. Halevy, vorbind de Cazaci, Caraiţi şi Evreii din Cetatea-Albă, crede că în numele de Jidova, de Jidovi, ar fi o amintire naţională. De fapt aceste lucruri vechi sînt numite după cel mai vechiu popor pomenit în cartea cea mai populară în mase şi al cării cuprins se aude în biserică: Biblia. De presenţa Evreilor la Cetatea-Albă pe la 1330, supt stăpînirea tătărească, nu încape îndoială, dar nimic nu-i indică la Chilia, care n'a fost tătărească niciodată. Participarea Evreilor la mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou din Cetatea-Albă nu poate fi considerată ca o invenţie. Dar Evreii n'au putut veni în acest oraş decît în tovărăşia Tatarilor: supt Bizantini Maurokastron era un simplu castel, fără importanţă economică, deci fără colonii de negustori. Nota finală că Moldova s'a întemeiat «către 1360» e tendenţioasă şi falsă. Fundaţia lui Bogdan a fost precedată de a lui Dragoş, şi ambele s'au sprijinit pe grupe româneşti locale.

*

În *Revue archéologique*, un studiu al d-lui L. Bréhier despre «bisericile rupestre din Capadocia şi mărturia lor» (raporturi şi cu arta bizantină din secolul al XIV-lea). N. Iorga.

*

Cu privire la *Catehismul* din 1546, în *Korespondenzblatt* de la Sibiiu, L, 5-6, o scrisoare a lui Josef Kemény, cunoscutul istoric ardelean (24 Mart 1853), în care e vorba de *Historia Valachorum* a lui Petru Bod, de un manuscris al istoriei lui Samuil Klein («Brevis historica notitia originis et progressus nationis daco-romanae seu, ut quidam barbaro vocabulo appellant, Valachorum, ab initio usque ad seculum XVIII, authore Samuele Klein de Szad, 1718, in folio»). Despre această lucrare, pe care o bănuiam anterioară anului 1780, în prima ei formă, a mea, v. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, p. 178 şi urm. Se adauge, pentru corespondent, Rosenfeld, şi *De Unione Valachorum* a lui Petru Szentiványi, în care se vorbeşte de catehismul romîn tipărit de cardinalul Kolonics în o mie de exemplare; Kemény îl identifică apoi cu al lui Baranyi publicat la Alba-Iulia în 1702 (el avea un exemplar). Se pomeneşte un discurs al lui Baranyi la îngroparea lui Gheorghe Pop, protopop de Daia. Şi «Purpura Pannonica» a lui Timon ar cuprinde ştiri despre

www.dacoromanica.ro

Unirea românească. Keményi nu mai posedă cartea lui Anton Ganoczi, *Ortus et progressus unionis Valachorum in Transilvania*. El a avut „peste o mie de bucăţi" din «corespondenţa între Gabriel Bethlen şi Patriarhul din Constantinopol pentru unirea Romînilor cu reformaţii" (p. 74).

În cronică se dă numele soţiei ardelene a lui Omer-Paşa, Anna Simonis (n. 1832), apoi baronă Braunecker, ai cării urmaşi trăiesc la Paris: o d-ră Hermine Melas din Cohalm pregăteşte o lucrare asupra ei. De dînsul e vorba şi în notele d-lui Viktor Kloess (pp. 83-4; cf. Egon Hajek, *ibid.* L, no. 40 şi *Bukarester deutscher Kalender* pe 1911). Era o pianistă distinsă, o componistă. La 1850 reveni în satul ei, Homorodul, şi dărui bisericii un acoperemînt de amvon cu inscripţia: «Anna Omer-Pascha, 1850». Stătea la Bucureşti, unde-şi mărită surorile: una cu secretarul Paşei, alta cu un «consul italian» Basetti. Omer o părăsi; Brannecker, noul soţ, era un refugiat ungur la Bucureşti. Cu el se aşează la Paris: are patru fete artiste şi un fiu ofiţer. La 1903 scria rudelor; a murit abia în 1914.

*

În *Korrespondenzblatt* din Sibiiu, un lung articol al d-lui Rudolf Schuller, îndreptat contra d-lui Gustav Kisch, pentru a osebi Klausenburgul săsesc de „castrul" unguresc de la Kolozs. *Castrum Clus* şi Kuluzvár, acesta „un sat", ar fi deosebite, cel din urmă neflind decît Kolozs de azi.

*

În *Orpheus*, III, 3. un articol al d-lui T. Iordănescu despre *Evrei şi creştini în Imperiul roman*. Două morminte evreieşti la Dunărea romană, p. 136.

*

«Vestitorul» din Oradea-Mare publică un nr. jubilar cu foarte frumoase portrete şi cu articole de cuprins istoric.

Foarte mult material inedit, mai ales despre şcoli.

*

În *Banatul*, II, 4, note ale d-lui O. Ghibu despre Diaconovici-Lega.

---

www.dacoromanica.ro

† V. PÂRVAN

Prin dispariţia lui Vasile Pârvan, cultura românească sufere una din cele mai grele pierderi, mai mult decît aceasta: una ireparabilă.

Nu se va găsi nimeni care să unească darurile cele mari adunate în cel care aşa de răpede părăseşte o glorioasă carieră: cunoştinţi arheologice şi istorice de o imensă bogăţie, o rîvnă nesfîrşită alături de cea mai sistematică muncă, grija de cel mai neînsemnat detaliu alături de îndrăzneala celor mai înalte ipotese. Toate făceau din el un arheolog privit ca egalul oricui, în străinătatea cea mai cultă, înfăţişează mai cu autoritate acest domeniu.

Dar, inaugurînd şi conducînd cu un prestigiu atît de incontestabil o nouă eră în istoria veche şi preistoria ţerilor noastre, el era încă mai mult.

Talentele lui de organisator erau escepţionale. Dovadă cele două frumoase publicaţii periodice pe care le-a dăruit ştiinţei mondiale. Dovadă mai ales crearea unui învăţămînt al arheologiei din care a ieşit o întreagă pleiadă de tineri eruditi cu cari orice naţie s'ar putea mîndri.

Era şi un scriitor de mari însuşiri, căruia nu-i era teamă de niciuna din cutezanţele modernismului, care-l încînta. Fără a fi un filosof în sensul specialiştilor, mintea lui superioară obişnuia să răscolească problemele mari care pe atîţia din noi ne încremenesc în atitudinea unei reverenţe tăcute. Era unul din şefii tineretului asupra căruia avea o aproape mistică influenţă. Cuvîntul său cu profetice penumbre era primit în aceste cercuri ca al unui oracol.

Şi idealistul setos de gîcirea supranaturalului va fi el oare azi în stăpînirea tainei grozave care ni-l răpeşte aşa de curînd?

N. IORGA.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL : 60 de lei pe an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
București, Șoseaua Bonaparte, 8.

Pentru cărțile despre care se fac recensii care le recomandă, se poate reținea, după dorință, anunciul de pe copertă.

www.dacoromanica.ro